

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра _____ управління професійною освітою _____

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ *Сидорчук Л.А.*

“ _____ ” _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЮ

“МАГІСТР”

Тема: «Державне регулювання інноваційної діяльності»

Виконав: Мягка Ірина Борисівна

Керівник: професор, д.пед.н. Сліпухіна Ірина Андріївна

Консультанти з розділів:

_____
_____

Нормоконтролер з ЄСКД (ЄСПД):

_____ (*Сидорчук Л.А.*)

Київ-2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут неперервної освіти

Кафедра управління професійною освітою

Освітній ступінь магістр

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Освітньо-професійна програма «Управління інноваційною діяльністю»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ **Сидорчук Л.А.**

“ _____ ” _____ **2020 р.**

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи студента

Мягка Ірина Борисівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: «Державне регулювання інноваційної діяльності»,

затверджена наказом ректора від “30” листопада 2020 р., № 2363 /ст

2.Термін виконання проекту (роботи): 19.10.2020 р. до 21.12.2020 р

3.Вихідні дані до проекту (роботи):

Наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, статистична звітність, нормативно-правова та законодавча база України, Інтернет – ресурси

4.Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що підлягають розробці):

Необхідно: дослідити теоретичні основи державної підтримки інноваційної діяльності підприємств; проаналізувати стан та напрями стратегій підприємств в державі; розробити шляхи удосконалення інноваційного розвитку на підставі світового досвіду провідних країн світу. (Поняття інноваційної діяльності, її сутність. Аналіз державної інноваційної політики в Україні та стратегії інноваційних підприємств. Світовий досвід розвитку інноваційної діяльності провідних країн світу) .

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Етапи виконання дипломної роботи	Термін виконання етапів	Примітка
1.	Збір необхідної інформації за темою дипломної роботи	25.09.2020-08.10.2020	виконано
2.	Оформлення списку літературних джерел, використаних під час дослідження	21.10.2020-22.11.2020	виконано
3.	Підготовка та оформлення аналітичного розділу дипломної роботи	23.10.2020-28.10.2020	виконано
4.	Підготовка та оформлення теоретичного розділу	29.10.2020-04.11.2020	виконано
5.	Вибір напрямів підвищення ефективності інноваційного розвитку (наукове обґрунтування запропонованих заходів у проектному розділі та розрахунки основних економічних показників)	05.11.2020-10.11.2020	виконано
6.	Оформлення рекомендаційного розділу дипломної роботи	11.11.2020-20.11.2020	виконано
7.	Остаточне оформлення дипломної роботи (зміст, вступ, висновки, додатки тощо)	21.11.2020-25.11.2020	виконано
8.	Підготовка доповіді та презентації ДР	26.11.2020-01.12.2020	виконано
9.	Підписання необхідних документів у встановленому порядку, підготовка до захисту дипломної роботи та попередній захист дипломної роботи на випусковій кафедрі	01.12.2020-10.12.2020	виконано

Студент _____ (Мягка І.Б.)

Керівник дипломної роботи _____ (Сидорчук Л.А.)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Поняття інноваційної діяльності, її сутність	7
1.1. Мета, принципи та завдання інноваційної діяльності в державі	9
1.2. Державна підтримка інноваційної діяльності	19
РОЗДІЛ 2. Аналіз державної інноваційної політики в Україні та стратегії інноваційних підприємств	31
2.1. Інноваційні стратегії підприємства, методи стратегічного планування	34
2.2. Потенціал підприємництва, ефективність оцінювання	54
РОЗДІЛ 3. Світовий досвід розвитку інноваційної діяльності	64
3.1. Стратегії розвитку інноваційної політики провідних країн світу	64
3.2. Моделі інноваційного розвитку в країнах світу	74
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	97

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток економіки країни неможливий без високоефективної інноваційної діяльності, здатної забезпечити конкурентоспроможність виробничих підприємств на вітчизняних та світових ринках. Про важливість інноваційного чинника в економічному розвитку свідчить, зокрема, той факт, що в країнах ЄЕС кожне третє підприємство впроваджує інновації, в той час як в Україні кожне сьоме. В умовах недостатнього рівня використання інновацій підприємствами України особливого значення набуває підтримка і стимулювання інноваційної діяльності підприємств з боку держави.

Державна підтримка інноваційного підприємництва є однією з найважливіших сфер життя сучасного суспільства. Динаміка інтенсивного розвитку економіки визначається ефективністю інноваційних процесів, що відбуваються в різних сферах життя. Високий знос і моральне старіння основних засобів, відсутність необхідного відтворення вимагають для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників використання продуктивних і технологічних інновацій, що у свою чергу потребують організаційно-управлінських нововведень.

В кожній державі потрібно застосовувати різноманітні механізми державної підтримки інноваційної активності й розвитку, створювати і впроваджувати ґрунтовні стратегії розвитку інноваційного сектору. Комплексне використання набору інструментів в основі сучасної інноваційної політики будь-якої розвинутої держави. Створення сприятливих умов для інноваційної сфери, співвідношення форм державної підтримки, яке залежить від багатьох чинників: рівня розвитку національної економіки, науково-технічного стану, правової бази тощо. Адже на сьогодні інновації являються ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності економіки.

В основі функції держави в управлінні інноваційними процесами не передбачається прямого державного втручання в організування інноваційної діяльності та повного фінансування процесів створення і поширення інновацій. Централізованим має бути лише процес вироблення науково-технічної політики, зокрема прогнозування, планування та стимулювання програм досліджень і розробок, забезпечення збереження навколишнього середовища, підготовка наукових кадрів, оснащення організацій, що займаються фундаментальними та пріоритетними науково-прикладними дослідженнями, сучасною унікальною апаратурою та устаткуванням. У такий спосіб створюється певний науковий доробок, формуються наукові школи у пріоритетних для держави напрямках. Інновації стають головною "дієвою особою" теоретичних сценаріїв і практичної реалізації сучасної науково-технічної революції, потіснивши звичайні інвестиції, що тривалий час були головним фактором економічного зростання.

Метою даного дослідження є розкриття проблеми інноваційного розвитку національної інноваційної політики. Застосовування різноманітних механізмів державної підтримки інноваційної активності й розвитку. Комплексне використання набору інструментів в основі сучасної інноваційної політики кожної розвинутої держави. Створення сприятливих умов для інноваційної сфери, співвідношення форм державної підтримки, яке залежить від багатьох чинників: рівня розвитку національної економіки, науково-технічного стану, правової бази тощо. Адже на сьогодні інновації являються ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності економіки. В основі функції держави в управлінні інноваційними процесами не передбачається прямого державного втручання в організування інноваційної діяльності та повного фінансування процесів створення і поширення інновацій. Централізованим має бути лише процес вироблення науково-технічної політики, зокрема прогнозування,

планування та стимулювання програм досліджень і розробок, забезпечення збереження навколишнього середовища, підготовка наукових кадрів, оснащення організацій, що займаються фундаментальними та пріоритетними науково-прикладними дослідженнями, сучасною унікальною апаратурою та устаткуванням. У такий спосіб створюється певний науковий доробок, формуються наукові школи у пріоритетних для держави напрямках тощо.

Активізація економіки України потребує інвестування значного капіталу у пріоритетні галузі виробництва. Фінансування інвестиційних проектів звичайно триває кілька років, а прибуток інвестиції почнуть приносити лише після введення об'єктів в дію. На теперішній час, на етапі економічного зростання України, регулювання інвестиційного і інноваційного процесів з боку держави набувають особливого значення.

На початку 90-х років інвестиції спрямовувались на підтримку ледь жевріючих виробництв, обігові кошти яких були спожиті, а витрачені інвестиційні ресурси не дали навіть припинення спаду виробництва. Помилки у виборі напрямків інвестування у спрямуванні коштів в малоефективні, недостатньо обґрунтовані проекти призвели до припинення інвестиційних процесів і, як наслідок, до і скорочення виробництва.

В останні роки трансформаційні процеси в економіці України набули певного динамізму на макроекономічному рівні. Болісні, але конче необхідні реформи, що спрямовуються на монетарну стабілізацію економіки шляхом скорочення дефіциту бюджету та придушення інфляції фінансово-кредитними регулятивними методами, це тільки фундамент подальших ринкових перетворень.

На етапі ринкових перетворень в Україні можливості збільшення випуску продукції і послуг за рахунок залучення в економічний обіг нових ресурсів стають обмеженішими. Вирішального значення для економічної динаміки набуває перехід економіки на інноваційний тип економічного зростання. Інновації стають головною "дієвою особою" теоретичних сценаріїв і практичної реалізації сучасної науково-технічної революції, потіснивши звичайні інвестиції, що тривалий час були головним фактором економічного зростання.

Високий знос і моральне старіння основних засобів, відсутність необхідного відтворення вимагають для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників використання продуктивних і технологічних інновацій, що у свою чергу потребують організаційно-управлінських нововведень. Останнє можливе тільки при організації пропозиції інновацій і стимулюванні попиту на них, формуванні цивілізованого ринку інновацій з його ефективною конкуренцією.

Загалом державна підтримка інноваційних процесів полягає у створенні цивілізованих правил і механізмів взаємовигідної співпраці всіх суб'єктів інноваційної сфери, ініціюванні і заохоченні розбудови інфраструктури підтримки інноваційних процесів (фінансово-кредитні установи, консалтингові та інжинірингові фірми, сертифікаційні центри, патентні бюро, вільний доступ до інформаційно-пошукової мережі тощо).

Концептуальне вирішення таких питань забезпечується формуванням державної інноваційної політики, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів, створенні соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпеченні впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсощадних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

РОЗДІЛ 1.

Поняття інноваційної діяльності, її сутність

Актуальність дослідження проблем інновацій в Україні не викликає сумнівів. Як свідчить світовий досвід, формування інноваційної системи неможливо без активної участі держави. Слід враховувати, що роль держави в становленні інноваційної економіки значно більше ніж при регулюванні звичайної економічної політики. Розробка стратегії переходу до інноваційної моделі розвитку на основі використання методів наукового планування на всіх рівнях управління, підвищення рівня інноваційної культури.

Хоча формування інноваційної системи нового типу в Україні лише на початковій стадії розвитку. Поступово створюються нові інноваційні структури, здатні створювати комерційно привабливі проекти, до фінансування яких підключаються економічно успішні компанії, які почали реалізацію великих інвестиційних програм. Відбувається поступова інтеграція ряду наукомістких виробництв в глобальний технологічний простір. Але ці процеси носять стихійний характер, оскільки до цих пір не вирішено загальне питання переходу України до інноваційної моделі розвитку.

Формування парадигми інноваційного розвитку в теоретичному плані започатковано ще в минулому столітті економічними науковими дослідженнями таких видатних постатей у світовій науці, як австрійко-американський вчений Й.Шумпетер. Значну увагу формуванню інноваційних стратегій та проблемами інноваційної діяльності підприємств України займалися такі науковці: О.І. Волков, Ж.А. Говоруха, Л.І. Федулова, М.П. Денисенко, А.А. Мазур та інші. Також велика увага цьому питанню приділяється співробітниками Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України В. Ф. Бесєдіним, М.М. Якубовським, О.Л. Фещенко.

Однак постійні зміни в економіці України вимагають здійснення системних досліджень з метою виявлення характерних тенденцій та закономірностей інноваційного розвитку для визначення стратегічних завдань її подальшого перетворення як один із головних факторів забезпечення конкурентоспроможності країни.

Інновація і інноваційний процес є двома найважливішими поняттями в теорії інновацій. Багатоплановість досліджуваної економічної категорії зумовила існування багатьох її тлумачень у світовій економічній літературі. Термін інновація походить від латинського слова *innovare*, що означає «поновлюватися» або «змінюватися». В англійській мові використовуються споріднені слова «*to innovate*» (запроваджувати нове, робити зміни), «*innovation*» (нововведення), «*innovator*» (новатор). У відомому тлумачному англійському словнику термін «інновація» трактується як «...нова ідея або метод, що впроваджується на етапі виготовлення чогось...». Згідно з Оксфордським Англійським Словником (OED) (1989, т. 997-998) загальне поняття «введення новинок» та «представлення чогось нового» беруть свій початок ще у шістнадцятому столітті. OED розглядає визначення інновації з точки зору «комерційного використання», а саме, «діяльність пов'язана із представленням нового товару на ринку; товар, який щойно з'явився на ринку». Отже, поняття інновації безпосередньо пов'язане з поняттям зміни, нового, реформи або ідеї, що розглядається як нова. У світовій практиці існує біля сотні різних визначень терміну «інновація».

Й.Шумпетер вводить поняття новатора, під яким розуміється підприємець, який вперше впроваджує «базисні інновації». Під ними він розуміє: 1) революційні зміни в техніці і технології, виготовлення нових товарів; 2) освоєння нових ринків чи 3) джерел сировини; 4) організаційно-управлінські нововведення.

Заслуга Шумпетера полягає в тому, що він зумів не тільки побачити, але й обґрунтувати виникнення зовсім нового, інноваційного типу розвитку. Світовий досвід ХХ-ХХІ ст. показує, що цей тип розвитку пов'язаний з цілим рядом складових, які його забезпечують, до того ж головним являються введення нових технологій і виробництво нових товарів. Перехід від старої продукції до нової потребує не тільки переходу до нової технології виробництва, але і удосконалення його організації, залучення нової висококваліфікованої робочої сили.

Отже, визначення інновацій — як новостворених або вдосконалених конкурентоздатних технологій, продукцій або послуг, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери (рис. 1.1.).

Інноваційна діяльність — це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію наукових досліджень та розробок, яка зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довготермінових науково-технічних програм з великими термінами окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального та екологічного становища.

Рисунок 1.1. Структура інновацій

1.1. Мета, принципи та завдання інноваційної діяльності в державі

У широкому розумінні, інновація стосується не лише виробників чи розповсюджувачів товарів та послуг, які працюють в комерційному секторі. Організація всіх трьох рівнів влади, а саме: законодавчої, виконавчої та судового права, а також організації освіти, охорони здоров'я і всіх галузей некомерційного сектору також повинні здійснювати нововведення, щоб йти на зустріч умовам, що змінюються, і навіть передбачувати їх. Формування й здійснення державної інноваційної політики забезпечують органи державної виконавчої влади, що призначаються урядом.

Нововведення є одним із пріоритетних напрямків у політиці уряду держави, адже це основа національної незалежності й економічного розвитку. Формування й реалізація інноваційної політики держави базується на створенні такої системи, яка надає можливість ефективно використовувати на виробництві інтелектуальний і науково-технічний потенціал держави.

Цілеспрямоване стимулювання нововведень, тобто так звана «інноваційна політика» як самостійний напрям державної політики, остаточно сформувався лише наприкінці 60-х – на початку 70-х років. Вперше термін «інноваційна політика» був використаний у відомій «доповіді Charpie» («Технологічні нововведення: управління і умови здійснення»), підготовлений Міністерством торгівлі США у 1967 р.

Державна інноваційна політика — це комплекс правових, організаційно-економічних та інших заходів держави, спрямованих на створення належних умов для розвитку інноваційних процесів в економіці, стимулювання впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво. Здійснюється за такими напрямками: сприяння зростанню інноваційної активності; орієнтація на пріоритетну підтримку інновацій, які складають основу сучасного технологічного процесу; узгодження державної інноваційної політики з ефективною конкуренцією в цій сфері; захист інтелектуальної власності та інтересів національного інноваційного підприємництва; сприяння регіональному, міжрегіональному і міжнародному співробітництву в інноваційній діяльності (рис.1.2.).

Крім того, державна інноваційна політика – це сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів. Завданням державної інноваційної політики є створення належних умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Формування таких умов для діяльності господарюючих суб'єктів, за яких вони були б зацікавлені і спроможні розробляти і виготовляти нові види сучасної продукції й впроваджувати технології та розширювати на цій основі свої ринки збуту.

Рис.1.2. Інноваційна політика

Політика «технологічного поштовху»

Основні напрямки розвитку науки і техніки визначає держава, маючи для цього необхідні матеріальні ресурси, експертизу та

Інноваційна політика

Розкриваючи сутність ієрархії інноваційних політик, потрібно розглянути завдання, які вирішуються на кожному з цих рівнів управління. Зокрема, на макрорівні інноваційна політика пов'язана і з реалізацією стратегічних завдань національної економіки загалом. До завдань, які вирішуються у межах формування державної політики, належать:

- забезпечення інноваційної безпеки країни;
- визначення і реалізація науково-технологічних пріоритетів;
- створення умов інноваційної підприємницької активності та ін.

Отже, інноваційна політика є важливою складовою, а за розбудови інноваційної моделі розвитку суспільства основою стійкого розвитку економіки, методів створення і державного регулювання інноваційної сфери, застосування нової техніки, нових технологічних процесів, освоєння нових ринків збуту, розроблення та випуску продукції з новими властивостями.

Головною метою інноваційної політики є орієнтація розвитку сфери виробництва на створення і широке застосування принципово нових машин, матеріалів, комплексних технологічних систем, ефективне впровадження науково-технічних розробок, забезпечення соціально-економічних, організаційних, правових умов для формування та ефективного використання науково-технічного потенціалу з метою освоєння світового ринку товарів і послуг. Створення ефективних механізмів використання вітчизняного інноваційного потенціалу, а також залучення сучасних іноземних технологій, які разом із національними природними ресурсами, людським і науково-технічним

потенціалом здатні підвищити загальну конкурентоспроможність країни. Оскільки інновації мають системну природу, державна інноваційна політика вимагає відповідного підходу, що передбачає підтримання існуючих фірм і співтовариств – учасників процесу в доступі до ресурсів, необхідних для здійснення інновацій, та заохочення навчання інноваціям, тобто зміну типів поведінки.

З одного боку держава визнана надавати особливу підтримку нововведенням здійснювати регулювання соціальної й екологічної направленостей інновацій, що в свою чергу забезпечує соціальну стабільність і підтримку екологічної рівноваги, а з іншого боку - тільки на державному рівні можливо запобігти негативним впливам, пов'язані із НТП, і нейтралізувати їхні наслідки. Тут, насамперед, виділяється створення державних організацій й підрозділів, що виконують науково-дослідні розробки і здійснюють нововведення в галузях державного сектора економіки (таких, як оборона, охорона здоров'я, та ін). Держава також сприяє поширенню в економіці організаційних структур, найбільш ефективних з погляду продукування й впровадження інновацій (великих корпорацій, малого бізнесу) (табл. 1.1.).

До основних інноваційних структур відносять:

Інноваційний бізнес-інкубатор – організаційна структура, що надає приміщення, обладнання, устаткування, інформаційно-комунікаційні послуги на пільгових умовах. Завданнями бізнес-інкубаторів є: проведення ділової експертизи, фінансування інноваційних проектів, надання консультаційних послуг.

Інноваційний центр – асоціація підприємств і організацій, об'єднаних з метою досягнення високого комерційного результату на основі використання науково-технічних розробок і винаходів. Завданнями таких центрів є: підтримка існуючих та створення нових інноваційних підприємств, а також надання консалтингових та інжинірингових послуг.

Технопарк – компактно розміщений науково-технічний комплекс, функціонування якого ґрунтується на комерціалізації науково-технічної діяльності. Завданнями технопарків є: впровадження у виробництво науково-технічних розробок та інтеграція різних стадій інноваційного процесу.

Технополіс – спеціально створений науково-промисловий комплекс, що включає підприємства і організації, охоплені повним інноваційним циклом. Завданнями технополісів є: забезпечення необхідної інфраструктури для надання послуг у сфері маркетингу, реклами, фінансування, патентної охорони, матеріально-технічного постачання та збуту інноваційної продукції, а також активізація міжнародного співробітництва в сфері науково-дослідних та дослідно-конструкторських програм (НДДКР) та інновацій.

Таблиця 1.1. Види інноваційних організацій

Назва організації	Поняття (визначення)	Відмінні риси інноваційних підприємств
Маркетингова організація (МО)	Організація, що займається сегментацією ринку, розробкою нормативів конкурентоспроможності, реалізацією концепції маркетингу в підрозділах інноваційного підприємства, розробкою стратегії інноваційного підприємства, визначенням системи збуту, рекламою і стимулюванням прискорення збуту товарів	Маркетинг підрозділяється на стратегічний і тактичний. Стратегічний маркетинг спрямований на реалізацію концепції маркетингу на першій стадії життєвого циклу продукту (ЖЦП) і першої функції менеджменту. Якщо на цій стадії не будуть використовуватися сучасні методи дослідження заради сьогочасної економії ресурсів, то на наступних стадіях ЖЦП організація понесе збитки, що в сотні і тисячі разів перевищують отриману раніше економію. Потрібно виробляти те, що чекає покупець, а не те, що ви здатні виробляти.
Науково-дослідні організації (НДО), дослідні центри (ДЦ)	Організації, що займаються науковою та експериментальною перевіркою можливості матеріалізації нормативів конкурентоспроможності товарів, розробкою нововведень, їх апробацією і дифузиею	На стадії фундаментальних і прикладних досліджень результати маркетингових і наукових досліджень у формі нововведень втілюються у відповідних документах (винаходи, патенти, методи, ноу-хау і т. д.). Ці нововведення можна впроваджувати у себе, тобто перетворювати їх в інновації, або продавати, тобто отримувати комерційний результат.
Виробниче підприємство (організація)	Організація, що займається освоєнням виробництва нової продукції, серійним виробництвом, тактичним маркетингом і збутом виготовленої продукції	Матеріалізацією результатів інновацій займається виробниче підприємство. При високій якості попередніх виробничих робіт потрібно забезпечити високу якість виготовлення продукції, проведення тактичного маркетингу, збуту. Інновації реалізуються в продукції, тому комерційний результат від інноваційної діяльності буде тільки після реалізації продукції.
Наукові парки (НП)	Інноваційні організації, що формуються навколо великих наукових центрів (університети, інститути)	Відмінні риси НП: наявність інноваційного центру або університету, ВНЗ з високим науковим потенціалом; високий рівень новизни НДДКР. НП бувають трьох типів: – НП у вузькому сенсі слова, які займаються тільки дослідженнями; – дослідні парки, в яких нововведення доводять до стадії технічного прототипу; – інкубатори (у США) та інноваційні центри (у Західній Європі), коли університети «дають притулок», тим компаніям що виникли вперше, надаючи їм за помірну плату землю, лабораторне обладнання і т. п.
Технопарк	Компактно розташований комплекс, функціонування якого базується на комерціалізації науково-технічної діяльності та прискоренні просування нововведень в сферу матеріального виробництва	Відмінні риси технопарку: – комплексність юридично самостійних фірм і організацій з науково-виробничому циклу створення нововведень, що входять в технологічний парк (наукові установи, вузи, промислові підприємства, служби сервісу і т. д.); – компактність розташування; – обмеженість площі; – наявність якісної інфраструктури; – розташування в екологічно чистих мальовничих районах; – висока ефективність інноваційної діяльності.

Держава – одна з найбільш впливових дійових осіб у всіх аспектах створення та розвитку наукових парків, хоча в більшості країн вона не є безпосереднім ініціатором і учасником того чи іншого конкретного паркового комплексу (виняток – уряд Японії з його програмою технополісів). Наприклад, у Великобританії більше половини наукових парків побудовані, так званіми агентствами розвитку (Development Agencies) – державними організаціями (такі агентства є і у США). А перші інкубатори в США взагалі фінансувалися Національним науковим фондом. До того ж, крім допомоги паркам, уряд надає пільги і субсидії їх клієнтам на індивідуальній основі.

Перші європейські парки були створені у 1971 році в Шотландії при Единбурзькому університеті і в Корпусі Кембриджського університету.

Однією з високотехнологічних країн Європи, що розвивається найбільш ефективно, є Фінляндія (4,5% ВВП витрачається на науку), яка за короткий термін здійснила прорив у число розвинутих Індустріальних держав.

Головною проблемою державної науково-технічної та інноваційно-промислової політики є реалізація власних конкурентних переваг, зміцнення позицій вітчизняних виробників на глобальному ринку.

Стратегічне завдання держави – політика концентрації фінансового та інтелектуального капіталу на нових пріоритетних напрямках, створення великих конкурентоспроможних фінансово-промислових корпорацій – національних лідерів, здатних виконати функцію локомотивів розвитку. Цьому покликані сприяти створені, відповідно до національного законодавства, перші в Україні інноваційні структури.

Технологічний парк України – це здебільшого комплекс підприємств та організацій з визначеними науково-технічними напрямками. Комплекс об'єднує дослідження, розробки та виробництво і на основі розвинутої підприємницької діяльності забезпечує реалізацію високих технологій, виробництво конкурентоспроможної продукції.

Не дуже добрими є справи з інноваційними структурами інших типів, діяльність яких не потрапляє під спеціальну законодавчу базу. Більшість із них, як правило, створювались без підтримки держави. І в кращому випадку – за рахунок грантів чи коштів міжнародної технічної допомоги (інвестицій).

Створення технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів за класичною схемою територіального об'єднання є складним та багато витратним процесом, іноді просто неможливо сконцентрувати на одній території установи, виробничі підприємства та сферу забезпечення через відсутність одного з вказаних елементів.

Створення системи віртуальних інноваційних структур на даному етапі розвитку економічної системи України є одним з найбільш оптимальних організаційних методів стимулювання інноваційної діяльності. Наявність висококваліфікованих вітчизняних фахівців та невеликі стартові витрати дозволяють сподіватись на успіх нових форм організації інноваційних процесів.

Інноваційна політика спрямована на створення сприятливих умов для розвитку інноваційних процесів; на концентрацію фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках науки, зменшення ризику приватних компаній у процесі розробки нової високотехнологічної продукції; складання комплексних прогнозів національного інноваційного розвитку; формування цільових науково-технічних програм; створення ринку для нововведень, скорочення витрат фірм, що здійснюють НДДКР; на поширення науково-технічних знань як найважливішого економічного ресурсу.

Під інноваційною політикою слід розуміти комплекс принципів та взаємопідтримуючих економічних, правових, організаційних і соціальних методів планування, стимулювання, регулювання та контролю процесів інноваційної діяльності в науково-технічній та виробничій сферах. Основним завданням державних органів є визначення мети інноваційної політики, основних принципів її здійснення, а також механізму реалізації відповідних заходів.

Я вважаю, що основними принципами державної інноваційної політики є:

орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Пріоритет інновацій над традиційним виробництвом передбачає визнання за наукою провідної ролі в системі продуктивних сил. Тільки використовуючи на практиці результати наукових досліджень, можна забезпечити конкурентоспроможність продукції та самих підприємств.

Свобода наукової та науково-технічної творчості в контексті інноваційної діяльності забезпечується відповідними законодавчими актами та Конституцією держави. Інтеграція наукової, науково-технічної діяльності й освіти зміцнює взаємозв'язки між системою освіти та науково-виробничими системами, що дає змогу прискорити впровадження інновацій у виробництво, а наукову діяльність орієнтувати на вирішення виробничих проблем. Принцип підтримки конкуренції у сфері науки, техніки й інноваційній діяльності означає поєднання стимулювання з функціонуванням інноваційних структур в умовах конкурентного середовища.

Інноваційна політика має самостійний характер і є динамічним інструментом державного господарювання та підприємництва. Держава стимулює інноваційну активність, сприяє розвитку науки, малого інноваційного підприємництва й обмежує діяльність підприємств-монополістів через антимонопольне законодавство. Зростає чисельність інноваційних фірм, які конкурують між собою, що стимулює інноваційний розвиток.

Досвід як розвинених країн, так і країн, що розвиваються, свідчить про те, що інноваційну політику краще розробляти в періоди зростання економіки, а не коли відбувається її спад. Інноваційну політику слід розглядати як важливу складову загальної соціально-економічної стратегії, комплексного процесу, що складається з окремих підсистем. Горизонтальна підсистема – це невиробнича та виробнича сфери діяльності, які поділяються на галузі і підгалузі, окремі підприємства й організації. Важливим аспектом є наявність економіко-мотиваційної підсистеми загальної економічної політики. Це пояснюється тим, що для реалізації останньої потрібні відповідні важелі. Кожен такий важіль виконує свою функцію – податкового чи кредитного регулювання, ціноутворення, регулювання заробітної плати тощо. Отже, реалізація державної

інноваційної політики забезпечується органами державного управління через систему методів та інструментів (засобів) державного регулювання.

Методи державного регулювання інноваційної діяльності – прямі та опосередковані способи впливу органів державного управління на поведінку суб'єктів інноваційної діяльності з метою підвищення їх інтересу до створення, освоєння і поширення інновацій та реалізації на основі інноваційної моделі розвитку країни, які безпосередньо пов'язані з реалізацією адміністративних, організаційно-економічних та нормативно-законодавчих дій.

Практика свідчить, що ефективність методів прямої дії суттєво впливає на суб'єктивні чинники: упередженість осіб, що приймають рішення, їх недостатня компетентність у питаннях експертизи проєктів, прихована зацікавленість та лобювання вибору конкретного проєкту тощо. Тому останнім часом у країні все частіше вдаються до непрямих методів регулювання стимулювального характеру.

Інструменти (засоби) державного регулювання інноваційної діяльності – акти нормативно-правового або директивного характеру, які регулюють окремі аспекти інноваційної діяльності:

Інструменти *регулювання попиту*. Це укладені центральними або регіональними органами державного управління договори із суб'єктами інноваційної діяльності щодо розроблення й виробництва інноваційних продуктів, технологій та послуг.

Інструменти *регулювання пропозиції*. Дії, спрямовані на забезпечення інноваторів фінансовою та технічною допомогою, в тому числі створення інноваційної інфраструктури: надання інноваторам грантів, позик, субсидій» гарантованих кредитів, дослідницьких податкових кредитів.

Інструменти *створення сприятливого середовища* для інноваційного процесу. До них відносять передусім податкові пільги, пільгове кредитування і субсидування; страхування і гарантування, надання прав на прискорену амортизацію устаткування; розвиток державою патентного права, правничих засад виробництва та споживання якісної продукції – системи стандартизації і сертифікації виробництв та окремих видів продукції, регулювання монопольних підприємств і видів діяльності, дозвіл тимчасової монополії інноватора. Це створення сприятливих умов для міжнародної комерційної діяльності.

Застосовуючи інструменти *інноваційної політики*, держава може уповільнювати чи прискорювати темпи інноваційного процесу, підвищувати або знижувати ефективність інноваційної діяльності. Важливо визначити оптимальне співвідношення між ними, щоб уникнути “ручного” управління інноваційними процесами і сформувати ефективний економічний механізм їхнього стимулювання.

Органи державної влади регулюють інноваційну діяльність переважно прямими методами, через формування інноваційної інфраструктури, визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, відбору перспективних із погляду визначених пріоритетів інноваційних проєктів і їхню фінансову підтримку за рахунок бюджетних коштів. Однак надання переваги методам прямої дії містить певні загрози.

Згідно із Законом України “Про інноваційну діяльність” інноваційна інфраструктура являє собою сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові,

інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо). Інноваційна інфраструктура є своєрідним “поживним середовищем”, яке забезпечує сприятливий фон для взаємодії об’єктів інноваційної діяльності. Подібне середовище включає систему необхідних соціальних, юридичних, економічних, інформаційних та інших інститутів, що підтримують як інноваційну діяльність, так і самих новаторів.

Моделі (типи) державної інноваційної політики умовно можна виділити чотири моделі інноваційної політики, які були пріоритетними в різні періоди, в різних промислово розвинутих країнах та в різних поєднаннях:

1. Політика «технологічного поштовху» виходить із того, що пріоритетні напрями розвитку науки й техніки має визначати держава, володіючи для цього необхідними матеріальними ресурсами, можливістю здійснення експертизи та інформаційним забезпеченням. Такий варіант інноваційної політики ґрунтується на наявності науково-технічних і соціально-економічних проблем, розв’язати які можна шляхом розробки відповідних державних програми, великих капіталовкладень та інших прямих форм державної участі. Подібну політику здійснював уряд США в 40-50-х роках у період розквіту «великої науки», коли виникли і швидко поширилися нові технологічні напрями в галузі електроніки, створення ЕОМ, засобів зв’язку, авіабудування тощо. Така стратегія в різні періоди була характерна для Франції та Великобританії.

2. Політика «ринкової орієнтації» визнає провідну роль ринкових ресурсів у виборі напрямків розвитку науки й техніки. Вона передбачає обмеження ролі держави у стимулюванні фундаментальних досліджень, створенні економічного клімату та інформаційного середовища для запровадження нововведень у фірмах та здійснення досліджень ринку, а також у зменшенні кількості форм регулювання, що не сприяє стимулюванню ринкової ініціативи та ефективній перебудові ринку. Ця політика активно проводилася в Японії, ФРН, стала пріоритетною у США в 70-х роках, а у 80-х до неї звернулися в більшості інших провідних країн.

3. Політика «соціальної орієнтації» передбачає визначене соціальне регулювання наслідків НТП, а процес ухвалення рішення базується на широкому соціально-політичному консенсусі із залученням широкої громадськості. Цей варіант інноваційно-інвестиційної політики ніколи не був основним, але окремі його елементи знаходили своє відображення в політиці різних країн.

4. «Комплексна» політика спрямована на зміну економічної структури господарського механізму. Вона передбачає значний вплив провідних технологій на розв’язання соціально-економічних проблем, на зміну галузевої структури, на взаємодію суб’єктів господарювання, на рівень життя тощо. Все це вимагає нових форм організації та механізмів управління розвитком науки й техніки. Японія є на сьогодні єдиною промислово розвинутою країною, яка найбільш послідовно, паралельно з ринковою, провадить цю політику, хоча елементи останньої простежуються і у Франції.

Державна інноваційна політика має часовий та просторовий аспекти. Часовий аспект визначає дії держави у сфері інновацій на поточний момент і на довгострокову перспективу. Поточна інноваційна політика полягає в оперативному регулюванні інноваційної діяльності. За своєю сутністю заходи поточної політики спрямовані на зміцнення інноваційного потенціалу підприємств, підвищення якості продукції та ефективності виробництва.

Довгострокова інноваційна політика націлена, насамперед, на вирішення важливих загальноекономічних, міжгалузевих і внутрігалузевих завдань, які вимагають значних затрат часу, робочої сили і капіталу. Вона охоплює досить великий проміжок часу. Просторовий аспект інноваційної політики визначає дії держави за головними напрямками впливу на економіку країни – щодо створення умов для її загального соціально-економічного розвитку, формування стимулюючого законодавства та інституційного середовища для всіх суб'єктів інноваційного процесу.

Розробка інноваційної політики підприємства передбачає визначення мети і стратегій його розвитку на найближчу й подальшу перспективи, виходячи з оцінки потенційних можливостей підприємства й забезпеченості його відповідними ресурсами. Підприємство формує власну інноваційну політику, орієнтуючись на державну інноваційну політику, яка визначає пріоритетні напрями розвитку НТП й забезпечує їхню підтримку, власні інтереси й ресурсні можливості, потреби ринку.

Враховуючи, що використання в якості інвестицій державних позик та закордонних кредитів, як свідчить практика, мало ефективно, необхідно залучати приватний, в тому числі закордонний, капітал в економіку України. З цією метою необхідно удосконалювати законодавчу базу, яка регулює інвестиційний процес в державі.

Аналізуючи матеріали періодичних видань, можна зробити висновок, що при загальних успіхах у досягненні макроекономічної стабілізації і зростання ВВП у 2013-2019 роках змін за рахунок суттєвого збільшення виробництва технологічних інновацій та поліпшення якості економічного зростання у структурі економіки не досягнуто. Це свідчить про недоліки в реалізації державної інноваційної політики і розвитку інноваційної інфраструктури в країні.

Управління інвестиційною діяльністю повинно бути стратегічним напрямком політики регіонального розвитку. Держава в цьому процесі відіграватиме роль координуючого та направляючого центру, запобігаючи економічній відокремленості регіонів. За таких умов регіональний і державний потенціал отримає необхідні інвестиційні нагромадження для економічного оновлення та зростання. В Україні реально спостерігається домінування політичних інструментів досягнення стратегічних переваг над економічними. Тому на першому етапі системним ядром пропонованого стратегічного союзу та ініціатором його створення має стати держава з подальшим делегуванням цієї функції науці нового типу.

Для пострадянського інституціоналізму, на фоні якого здійснюються економічні відносини в Україні, з історичних причин характерним є домінування політичних заходів. В розвинених країнах на долю нових й удосконалених товарів, техніки і технологій припадає понад 70% приросту ВВП. На жаль, Україна до цих країн не належить.

Я вважаю, що для успішного подолання негативних наслідків цього інституційного середовища та переходу до засад структурної розбудови найбільш сприятливим інструментом буде формування сучасної національної інноваційної системи як цілісного науково-виробничого комплексу, основою нового технологічного укладу. До його складу мають входити: наука, освіта, підприємництво, механізми фінансування інновацій, механізми захисту відносин (інтелектуальної) власності.

Світова статистика показує, що в результаті викликаних інноваційними процесами змін все більшу роль став відігравати малий бізнес, який спеціалізується на різних стадіях інноваційного циклу. Малі підприємства, створюючи нові робочі місця, що дуже важливо для України у зв'язку з високим рівнем безробіття, відіграють істотну роль. Оптимального співвідношення між розміром фірми і інноваційною активністю приводить до висновку, що інноваційна діяльність прямо пропорційна ступеню монополізації економіки.

Дослідження інноваційної активності дозволяють стверджувати, що менш формальна організаційна структура дає більший простір для індивідуальної ініціативи, інновація необхідна для виживання, вимагається сильна внутрішня мотивація, широкий профіль робітників забезпечує потенційний простір для оригінальних інноваційних ідей.

1.2. Державна підтримка інноваційної діяльності

Створення інноваційної системи в державі не є разовою акцією, а є системним багаторівневим завданням, рішення якого вимагає постійної й наполегливої роботи всього суспільства. До найважливіших з них відносяться:

1. Акумуляція коштів на наукові дослідження й інновації. Необхідна концентрація ресурсів може досягатися за рахунок як дії загальних механізмів перерозподілу через бюджет, так і формування спеціальних фондів. Ця функція може здійснюватися шляхом не тільки безпосереднього фінансування інноваційних процесів з державних коштів, але й сприяння акумуляції ресурсів у приватних, акціонерних, змішаних, суспільних і міжнародних структурах. У ряді випадків держава може концентрувати як фінансові засоби, так і необхідні для здійснення інновацій інтелектуальні й матеріально-технічні ресурси.

2. Координація інноваційної діяльності. Перед державою виникає завдання визначити загальні стратегічні орієнтири інноваційних процесів. З метою їхнього досягнення держава сприяє координації й взаємодії різноманітних інститутів у здійсненні інновацій. Державні структури формують єдиний технологічний простір, що забезпечує сумісність нововведень. Крім того, актуальними завданнями є координація в тимчасовому аспекті, яка б синхронізувала нововведення по технологічних ланцюжках і стадіям науково-інноваційного циклу, а також зм'якшення циклічності інвестиційних і інноваційних процесів.

3. Стимулювання інновацій. Центральне місце тут займають заохочення конкуренції, різноманітні фінансові субсидії й пільги учасникам інноваційних процесів. Велике значення має часткове або повне державне страхування інноваційних ризиків. Держава здатна здійснювати "інноваційний тиск" на господарюючих суб'єктів введенням санкцій за випуск застарілої продукції або використання застарілих технологій.

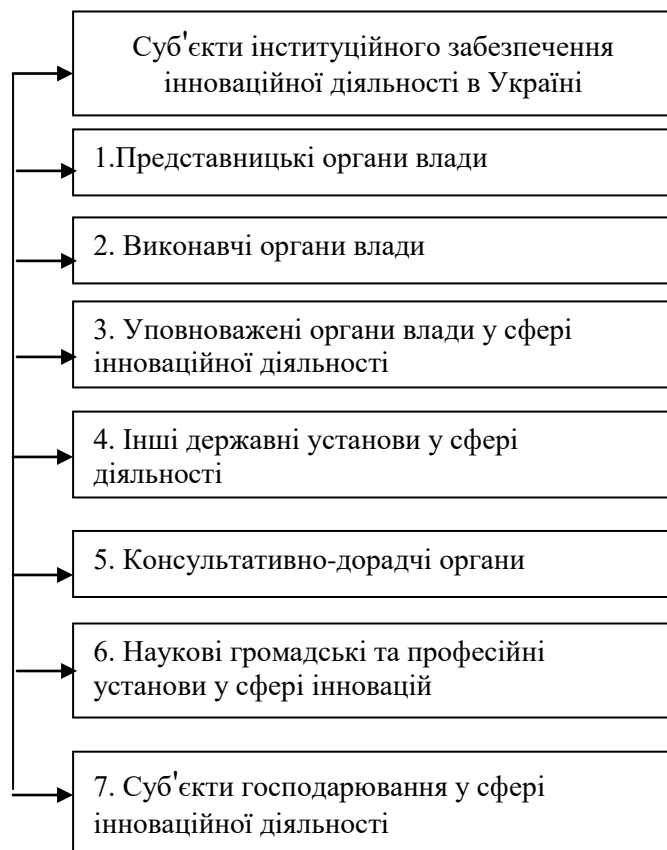
4. Створення правової бази для інноваційних процесів. Важливим є не тільки формування необхідного законодавства, що з'єднає його стабільність і своєчасне коректування відповідно до суспільних і технологічних змін, але й створення реально діючих механізмів, які забезпечать його дотримання.

5. Кадрове забезпечення інновацій. Зміст програм навчання в державних навчальних закладах повинен сприяти як розвитку творчого потенціалу генераторів інновацій, так і сприйнятливості фахівців до нововведень. Необхідно прагнути до досягнення збалансованості універсальних і спеціальних знань, а також уявлень про комерціалізацію інновацій. Важливо в кожного сформувати навички до постійної самоосвіти протягом всього активного життя.

6. Формування науково-інноваційної інфраструктури. Держава забезпечує створення відповідного законодавчого поля й формування інфраструктури ринку інновацій.

Регулююча економічна й соціальна роль держави в сучасному суспільстві акумулює функції державних органів по регулюванню інновацій, які являються суб'єктами інституційного забезпечення інноваційної діяльності в Україні, їх можна класифікувати за такими рівнями (рис. 1.3.).

Рис. 1.3. Суб'єкти інституційного забезпечення інноваційної діяльності в Україні

Реалізація державного регулювання інноваційної діяльності здійснюється рівнями державного управління (табл.1.2.). В цілому виконує наступні завдання:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих і регіональних інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ щодо кредитування інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури;
- державної реєстрації інноваційних проектів.

Таблиця 1.2. Рівні управління інноваційною діяльністю

	Рівні Управління	Державна вертикаль	Вертикаль РІМК	Основні функції
1	Вищий національний (суб'єкти першого рівня)	Верховна Рада України Президент Кабінет Міністрів	-	Прийняття стратегічних рішень національного масштабу
2	Вищий	Обласна державна	Рада РІМК	Прийняття стратегічних

	регіональний (суб'єкти другого рівня)	адміністрація		рішень регіонального рівня, попередній та поточний контроль, аналіз зовнішнього середовища і внутрішньої культури, розподіл ресурсів
3	Середній регіональний (суб'єкти третього рівня)	Управління обласної державної адміністрації	Служби та органи РІМК (експертна, інформаційна, інвестиційно- фінансова, рада технопарків, міжвузівська рада тощо)	Розробка цільових програм, контроль та координація їх виконання, аналіз ефективності горизонтальних зв'язків
4	Місцевий (суб'єкти четвертого рівня)	Міськвиконкоми міст обласного підпорядкування, районні державні адміністрації	Керівництво ВУЗів, НДІ, БІС, підрозділів РІМК	Розробка робочих планів, управління виконавчими ланками, узгодження їх діяльності
5	Виконавчий (суб'єкти п'ятого рівня)	Органи державного контролю та нагляду	Підрозділи служб РІМК (екологічної, економічної, фінансової експертизи; патентно-ліцензійний; консалтинг; виставочно- демонстраційні комплекси; маркетингу; регіональні сервери; органи ДІФУ; БІС	Надання послуг фірмам, контроль ходу виконання їх проектів, виконання рішень вищих порядків

Інфраструктурна мережа інноваційної діяльності України включає близько 270 бізнес-центрів, зокрема, найбільша їх кількість знаходиться у Харківській, Одеській і Донецькій областях; 70 бізнес-інкубаторів, більшість яких зосереджена в Харківській, Донецькій, Київській, Миколаївській та Одеській областях, 3 саморегульовані організації професійних учасників ринку цінних паперів: Професійна асоціація реєстраторів і депозитаріїв; Українська асоціація інвестиційного бізнесу; Асоціація "Українські фондові торговці"; 1237 інститутів спільного інвестування.

Механізм державного регулювання зі створення і поширення нововведень, маючи суттєві національні особливості здійснюється через систему державної підтримки фундаментальних і пошукових досліджень, різноманітні форми та джерела фінансування і непрямого стимулювання досліджень, а також максимальне стимулювання та підтримку малого інноваційного підприємства.

Отже, державне регулювання інноваційної діяльності в Україні можна здійснювати прямими та непрямими методами, комбінування у використанні яких повинно забезпечити ефективність та результативність державної інноваційної політики (табл.1.3.).

Таблиця 1.3. Державне регулювання інноваційних процесів

Етапи	Рівень державного регулювання
-------	-------------------------------

інноваційного процесу	Державний	Регіональний
Фундаментальні дослідження	Практично повністю зорганізується та фінансується державою	Спостерігається опосередковане втручання до господарської діяльності відповідної наукової (науково-дослідної) установи як на організацію, що функціонує на відповідній території; координація діяльності у деяких Питаннях
Прикладні дослідження		
Розробка і проектування	З боку держави можливе стимулювання інноваційної діяльності через податкові пільги, пряму фінансову допомогу з централізованих фондів тощо	Суб'єкти державного регулювання інноваційної діяльності регіонального рівня можуть надавати допомогу у доступі до технологій, скасуванні (зменшенні) деяких місцевих податків, здійснювати пряму фінансову допомогу з регіональних бюджетів тощо
Освоєння		
Промислове Виробництво	Можливо втручання в господарську діяльність державних або комунальних Підприємств	
Маркетинг	Органи державної влади надають доступ до відповідної статистичної та довідкової Інформації	
Збут	Держава здійснює заходи (законодавчого та адміністративного характеру) щодо захисту вітчизняного виробника, лобювання його інтересів на зовнішніх ринках, організації державних та міждержавних виставок, ярмарок, презентацій, PR-кампаній тощо	Зорганізується більшість закупівель інноваційних продуктів через систему держзамовлень; надається допомога шляхом надання рівного та прозорого доступу до участі в конкурсах та організації регіональних і міжрегіональних виставок, ярмарок, презентацій, PR-кампаній тощо

Провідна роль держави, відповідно до законодавства, здійснюється у прямому бюджетному фінансуванні наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі не менше ніж 1,7 % ВВП України. Ці видатки містяться в захищених статтях видатків Державного Бюджету України, котрі розподіляються на базове (наукові, пріоритетні дослідження, підготовка наукових кадрів) та програмно-цільове фінансування (окремі розробки, науково-технічні програми, на конкурсній основі).

Перелік наукових установ та вищих навчальних закладів, які отримують базове фінансування для здійснення наукової та науково-технічної діяльності затверджується Кабінетом Міністрів України. Також, при Кабінеті Міністрів України з метою підвищення ефективності реалізації державної інноваційної політики, посилення міжвідомчого контролю за реалізацією інноваційних та інвестиційних проектів, сприяння ефективній діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів створено постійно діючий орган – Комісію з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності є кошти державного бюджету України, місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; інвестиції фізичних і юридичних осіб; інші джерела. Пряме фінансування інноваційних процесів застосовується передусім до бюджетних наукових установ. Непряме фінансування ґрунтується на створенні сприятливих умов для здійснення інноваційних проектів за рахунок пільгового кредитування, прискореної амортизації, податкових пільг, субсидії,

дотації, реальні фінансові інвестиції у вигляді довгострокових вкладень державних коштів у науково-технічні розробки та в операції з цінними паперами підприємств, які здійснюють інновації, фінансовий лізинг. Крім того, підвищенням рівня підготовки підприємців в інноваційній сфері займаються консалтингові компанії.

Для реалізації інноваційних проектів суб'єктам інноваційної діяльності надається фінансова підтримка шляхом: повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів; часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів та залучення до фінансування решти необхідних коштів виконавця проекту або інших суб'єктів; повної або часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам; надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів; майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків.

Формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності здійснюється центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності із залученням Національної та галузевих академій наук "України на основі ґрунтовних прогностно-аналітичних досліджень тенденцій світового науково-технологічного розвитку, моніторингу інноваційної діяльності в країні, інноваційного потенціалу та інноваційної культури суспільства.

З метою забезпечення динамічного та ефективного управління процесами інноваційного розвитку, своєчасного внесення змін і доповнень проводиться систематичний моніторинг реалізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку. Подається узагальнена інформація про запроваджені заходи та досягнуті результати, яка містить такі показники: обсяг інноваційних капіталовкладень відносно річного рівня амортизаційних відрахувань; розмір доходу від інноваційних капіталовкладень за рік відносно обсягу інноваційних капіталовкладень; розмір сукупного фінансування розвитку науки і техніки відносно річного ВВП; обсяг продажу новоствореної продукції за рік відносно річного обсягу продажу; кількість винаходів на 1 млн. населення; кількість впроваджених винаходів за рік відносно їх загальної кількості.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні складаються із стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності: стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності, що розраховані на тривалу перспективу (не менше десяти років) найважливіші напрями інноваційної діяльності щодо забезпечення соціально-економічного зростання держави, розроблені на основі науково-прогностного аналізу світових тенденцій соціально-економічного та науково-технологічного розвитку з урахуванням можливостей вітчизняного інноваційного потенціалу; середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності, щорозраховані на реалізацію протягом найближчих трьох - п'яти років напрями інноваційного оновлення промислового, сільськогосподарського виробництва та сфери послуг щодо освоєння випуску нових наукоємних товарів та послуг з високою конкурентоспроможністю на внутрішньому та (або) зовнішньому ринках. Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності формуються в рамках стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на основі новітніх досягнень вітчизняної і світової науки, аналізу кон'юнктури світового і

внутрішнього ринків та ресурсних можливостей держави. За своїми масштабами, спрямованістю та специфікою реалізації середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності можуть бути пріоритетними напрямками інноваційної діяльності загальнодержавного, галузевого або регіонального рівнів; інноваційний потенціал - сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки; інноваційна культура, складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах; моніторинг інноваційної діяльності - систематичне збирання, оброблення та аналіз інформації про перебіг інноваційних процесів, практичні наслідки заходів держави щодо стимулювання і регулювання інноваційної діяльності в країні, результати реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Основним механізмом реалізації пріоритетних напрямів являються загальнодержавні та галузеві наукові й науково-технологічні програми. Вони передбачають концентрацію науково-технічного потенціалу країни для розв'язання найважливіших національних проблем. Пріоритетними напрямками прогресивних структурних зрушень та інноваційного оновлення виробництва в Україні традиційно вважаються літакобудування, ракетно-космічна галузь, суднобудування, машинобудування (приладобудування, виробництво енергетичного устаткування та важке машинобудування).

У нашій країні є високий науково-технічний потенціал визнаних у світі власних наукових шкіл та унікальних технологій розроблення нових матеріалів, біотехнології, радіоелектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики, електрозварювання, технологій у галузі інформатики, телекомунікацій та зв'язку тощо. Для збереження та примноження цього потенціалу в Україні прийнято низку національних комплексних програм.

Для України поки що характерні відсутність радикальних (базових) інновацій, незначна кількість інноваційної продукції принципової новизни, низька інноваційна активність підприємств. Наприклад, нові технічні рішення на рівні винаходу були використані у процесі створення лише 9% загальної кількості зразків нової техніки.

У свою чергу сформовані середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності на державному рівні затверджуються разом із стратегічними напрямками, а зміни до них вносяться разом із формуванням проекту закону про Державний бюджет; на галузевому рівні - розробляються галузевими органами влади і затверджуються колегіями галузей; на регіональному рівні - розробляються виконавчими органами місцевого самоврядування та затверджуються обласними радами.

Виходячи з актуальності наявних в Україні проблем, вирішення яких потребує наукового забезпечення, пріоритетними напрямками державної підтримки на сьогодні є:

- у сфері наукового розвитку - фундаментальна наука; прикладні дослідження й технології; вища освіта, підготовка та перепідготовка наукових кадрів; розвиток наукових засад розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки; наукове забезпечення вирішення проблем здоров'я людини та

екологічної безпеки; система інформаційного та матеріального забезпечення наукової діяльності;

- у сфері технологічного розвитку - дослідження і створення умов для високопродуктивної праці та сучасного побуту людини; розроблення засобів збереження й захисту здоров'я людини; розроблення ресурсо-, енергозберігаючих технологій; розроблення сучасних технологій і техніки для електроенергетики, переробних галузей виробництва, в першу чергу агропромислового комплексу, легкої та харчової промисловості;

- у сфері виробництва - формування наукоємких виробничих процесів, сприяння створенню та функціонуванню інноваційних структур (технопарків, інкубаторів тощо); створення конкурентоспроможних переробних виробництв; технологічне та технічне оновлення базових галузей економіки держави; впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проектів, реалізація яких може забезпечити якнайшвидшу віддачу і започаткувати прогресивні зміни в структурі виробництва та тенденціях його розвитку;

- у сфері фінансово-банківської діяльності - стимулювання створення спеціалізованих інноваційних банків, а також фондів довгострокового кредитування функціонуючих банків шляхом встановлення відповідних пільг з оподаткування коштів, що інвестуються для досягнення технологічних змін; запровадження державної системи страхування ризиків інноваційної діяльності за рахунок спеціально створеної страхової компанії тощо.

Найефективнішим важелем державного регулювання інноваційної діяльності є створення особливого податкового та митного режиму.

Зокрема, впродовж строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту і за умови, що виконання проекту розпочато не пізніше вісімнадцяти місяців від дати його державної реєстрації, оподаткування об'єктів інноваційної діяльності здійснюється у порядку, за яким 50 відсотків податку на додану вартість по операціях з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних із виконанням інноваційних проектів, і 50 відсотків податку на прибуток, одержаний від виконання цих проектів, залишаються у розпорядженні платника податків, зараховуються на його спеціальний рахунок і використовуються ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз. Також інноваційні підприємства сплачують земельний податок за ставкою у розмірі 50 відсотків діючої ставки оподаткування.

Особливостями митного регулювання інноваційної діяльності є те, що необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проекту, яким передбачається випуск інноваційного продукту, щодо якого прийнята постанова Кабінету Міністрів України про його особливу важливість, сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних товарів), які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають вимогам проекту, при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість.

На сьогодні, в Україні визначили декілька організаційних форм реалізації інноваційної діяльності: університетські науково-дослідні центри, де відбувається ефективне об'єднання фінансових ресурсів, кваліфікованих наукових кадрів, матеріально-технічної бази; технопарки — акціонерні товариства, які займаються

патентуванням, рекламою, маркетингом, консалтингом, лізингом, орендою в сфері науково-технічної діяльності; технополіси — якісно нова територіальна форма інтеграції науки і виробництва, що забезпечує високі темпи науково-технічного розвитку за рахунок можливостей регіону; бізнес-інкубатори — дрібні наукомісткі фірми, на яких створені сприятливі умови для створення сучасних наукових продуктів, навчання кадрів, стимулювання власного бізнесу; венчурні підприємства (фонди) — малі підприємства, які забезпечують зв'язок між фундаментальними дослідженнями і масовим виробництвом, спеціалізуються на розробці нових наукових ідей та їх втіленні у виробництво. На ринку України представлені в основному зарубіжними представниками. Їх частка у фінансуванні високотехнологічного сектору вітчизняної економіки становить близько 5 % обсягу прямих інвестицій. Венчурні фонди також створюються великими фінансово-промисловими групами (ФПГ), вони фінансують розробки, що створюються всередині цих ФПГ.

З боку суспільних одиниць інституційний супровід інноваційної діяльності на практиці можуть забезпечувати і державні фонди підтримки інноваційного бізнесу. Їхні фінансові резерви є незначними, в основному вони обмежуються підтримкою провідних вітчизняних наукових шкіл, а також підтримкою окремих інноваційних проектів.

Дуже поширені в зарубіжній практиці пенсійні та пайові інвестиційні фонди, страхові компанії. Їх завдання – страхування інноваційних ризиків. Унаслідок унікальності і нестандартності інноваційних проектів важко визначити їх адекватне страхове покриття, як правило страхові компанії в кілька разів завищують розмір страхової премії (через це цей метод управління інноваційними ризиками не є популярним. Проте в Україні їх участь у фінансуванні інноваційного бізнесу тільки передбачається. Реалізація інноваційних рішень можлива за умови зваженої інноваційної політики, яка формує умови залучення до інноваційної діяльності функціональних служб підприємства маркетингова політика, яка формує тактику і стратегію поведінки підприємства на ринку. До її завдань має входити: установлення періодичності маркетингових досліджень; розробка товарної, цінової, збутової, комунікаційної і сервісної політики, і створення механізмів її реалізації. Як свідчить практичний досвід промислово розвинених країн, підприємства, що реалізують інноваційну політику, збільшують обсяги виробництва, реалізації та прибутку, підвищують продуктивність праці, прискорюють оборотність вкладеного капіталу, освоюють і пропонують якісно нові види продукції.

Доцільно визначити декілька причин необхідності державної підтримки інноваційних зусиль підприємств:

1. Окремі підприємства чи індивідууми не в змозі привласнювати адекватну частку загального зиску, що виникає від їхньої інновації в суспільстві. Наприклад, вони не можуть привласнити собі весь прибуток, який отримує суспільство внаслідок дифузії їхньої інновації. Але цього сумарного прибутку не було б у разі нездійснення цієї приватною фірмою-піонером цієї інновації.

2. Ризик, що існує в інноваційній діяльності, часто не під силу одному підприємству, бо означає для нього високу вірогідність банкрутства.

3. Недосконалість ринку капіталів для звичайного отримання позики під інноваційний проект, ціна такого капіталу залишається надто високою для багатьох інноваційних проектів.

4. Державне регулювання дає можливість суспільству уникнути розпорошення ресурсів у разі нераціонального дублювання робіт з наукових досліджень, розробок та впровадження.

5. Потреби національної безпеки. Особливо це стосується військової техніки, де інновації вирішують переваги країни в озброєнні. Але у широкому плані стан економіки країни, її конкурентоспроможність також є предметом аналізу і планування підтримки розвитку державними інституціями.

Окрім перерахованих, до заходів державного стимулювання і регулювання інноваційної діяльності належать: промислове охоронне право приватної та інтелектуальної власності, законодавче закріплення інтелектуальної власності та правове регулювання її використання, створення вузівсько-промислових дослідницьких центрів.

Інноваційна політика на рівні підприємства залежить від інноваційної стратегії країни, оскільки саме макрорівень створює умови для функціонування організацій у науково-технологічних напрямках, що відповідають потребам національної економіки. При формуванні й реалізації інноваційної політики підприємства необхідно врахувати тенденції розвитку науки, техніки й економіки. (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Узагальнена модель реалізації інноваційної політики в Україні

наукоємних галузей, що визначають розвиток НТП, згортання неефективних виробництв, забезпечити інтенсивний розвиток виробництва. Новизна інновацій оцінюється за технологічними параметрами, також із ринкових позицій:

1. За рівнем радикальності (новизни): базисні, котрі реалізуються у великих винаходах і стають засадничими для формування нових поколінь і напрямків розвитку техніки; інновації, що поліпшують техніку завдяки винаходам середнього та невеликого масштабу; псевдоінновації, скеровані на часткове поліпшення застарілих поколінь техніки та технологій.

2. За характером застосування: продуктивні інновації, орієнтовані на виробництво і використання нових продуктів; технологічні інновації, що мають на меті створення і застосування нової технології; соціальні інновації, які передбачають побудову і функціонування нових структур; комплексні інновації, що поєднують кілька видів змін.

3. За стимулом появи (відправними джерелами): інновації, спричинені розвитком науки і техніки; інновації, спричинені потребами виробництва; інновації, спричинені ринковими потребами.

4. За місцем у процесі відтворення: інновації споживчі; інновації інвестиційні.

5. За масштабом: складні (синтетичні) інновації; прості інновації.

Основу регіональної інноваційної політики також становлять цілі інноваційної діяльності підприємств. Більшість держав, які майбутній економічний розвиток власної країни пов'язують зі здобутками науки та активними інноваційними процесами, раніше чи пізніше розробляли документ, в якому міститься концептуальне бачення національної інноваційної системи. З одного боку, зайнятих виробництвом і комерційною реалізацією наукових знань та технологій у межах національних кордонів: малих та великих компаній, університетів, лабораторій, технопарків та інкубаторів, з іншого боку – комплекс інститутів правового, фінансового та соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси та спираються на національні звичаї, традиції, політичні та культурні особливості. Вбачається, що основним завданням національної інноваційної системи в Україні має стати підвищення якості життя населення шляхом: створення додаткових робочих місць у сфері як науки, так і виробництва та послуг; збільшення надходжень до бюджетів різних рівнів завдяки збільшенню обсягів виробництва наукомісткої продукції та збільшення доходів населення; підвищення освітнього рівня населення; вирішення власних екологічних та соціальних проблем завдяки використанню новітніх технологій.

Між темпами витрат на освіту, етапом продукування знань та їх використанням в економіці України є істотний розрив через уповільнення та недостатнє фінансове забезпечення всіх стадій створення, накопичення та реалізації знань. Так, в Україні законодавчо встановлено не менш як 10 % ВВП витрат на освіту, фактично ця галузь одержує від 4 до 5,6 % ВВП; на НДДКР має припадати 1,7 %, а фактично – 1,2 % від ВВП. Характерною ознакою фінансування інноваційної діяльності в останні роки є використання з цією метою переважно власних коштів підприємств, збільшення частки кредитів у загальній сумі витрат та зменшення рівня залученості до впровадження інновацій іноземних і вітчизняних інвесторів.

Співвідношення між обсягом фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності становить 1:1,06, що недостатньо для широкомасштабного її розвитку й максимально можливого обсягу впровадження 60 тис. науково-технічних розробок. Раціональне забезпечення фінансовими ресурсами є одним з головних чинників активізації та підвищення ефективності інноваційної діяльності в державі, оскільки на підставі проведених статистичними органами опитувань встановлено, що 50,9 % обстежених з цією метою підприємств вказують на брак фінансової підтримки з боку держави цієї сфери економіки, а 81,7 % – на нестачу власних коштів.

У зв'язку з цим, використання інших джерел фінансування інноваційної діяльності, зокрема залучення іноземних інвесторів, банківського кредитування, тенденція до зростання ролі якого впродовж останніх років стає дедалі помітнішою і в майбутньому має зростати за умови зниження ставок рефінансування кредитів до зарубіжних стандартів, тобто формування оптимальної схеми фінансового забезпечення розвитку інноваційної діяльності.

Найперспективнішим напрямом підвищення ефективності та результативності інноваційної політики є ефективно залучення корпоративного сектору економіки з відповідними державними гарантіями для фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності (нині він становить 0,16 % обсягу фінансування, а разом із підприємствами колективної власності – близько 25 %, у США – 70-90 %) та тісно пов'язаного з ним залучення венчурного капіталу (створення індустрії венчурного бізнесу). Характерною для позабюджетного фінансування була значна частка в ньому коштів організацій – замовників підприємницького сектору, що становила у 2017 р. близько 30 % загального обсягу фінансування наукових і науково-технічних розробок, натомість державний сектор здійснює лише 5 % замовлень на науково-технічну продукцію.

До основних напрямків національної інноваційної системи в нашій державі пропонується зосередити: по-перше- створення сприятливого економічного і правового середовища (тобто сприятливого інноваційного клімату); по-друге - формування інноваційної інфраструктури; по-третє - вдосконалення механізмів державного сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень і експериментальних розробок.

Можна видокремити загальні причини, які перешкоджають розвитку інноваційних процесів у державі: відсутність цілісної кодифікованої системи законодавства, яке має врегулювати правовідносини у сфері інноваційної діяльності (недосконале законодавство в інноваційній сфері); розрив між необхідним обсягом інвестиційних ресурсів для інноваційної реструктуризації економіки та фактичним їх обсягом; великий ризик розробки та освоєння інновацій і відсутність механізмів щодо покриття та страхування цих ризиків; низький рівень підготовленості керівників та персоналу на мікро - і макрорівнях до здійснення управління інноваційним процесом на всіх стадіях його життєвого циклу; недостатність інформації про новітні технології, пропозиції, їх трансферу та кон'юнктуру інноваційного ринку.

Головним спонукальним механізмом розвитку всіх видів інновацій є ринкова конкуренція, однак доволі вагомими є ще чинники, які сприяють або протидіють розвитку інноваційних процесів у суспільстві (табл. 1.4.).

Табл.1.4. Чинники, що впливають на розвиток інноваційних процесів

Групи чинників	Чинники протидії	Позитивні чинники
Економічні, технічні, технологічні	Брак коштів для фінансування інвестиційних проектів, недостатній розвиток матеріальної та науково-технічної бази, застарілі технології, брак резервних потужностей, домінування інтересів поточного виробництва	Наявність фінансових резервів, прогресивних технологій, достатньої господарської та науково-технічної інфраструктури, матеріальне заохочення іннов. діяльності
Політичні, правові	Обмеження, передбачені антимонопольним, податковим, патентно-ліцензійним	Законодавче заохочення та державна підтримка інновацій

	законодавством	
Організаційно-управлінські	Незмінні організаційні структури, не виправдана централізація, авторитарний стиль керівництва, відомча замкнутість, жорстке планування, орієнтування лише на традиційні ринки та короткотермінову окупність інвестицій, складність погодження інтересів учасників інноваційних процесів, переважання вертикальних потоків інформаційного забезпечення	Гнучкість організаційних структур, демократичний стиль керівництва, можливість самостійного коригування запланованих рішень, достатня автономія, переважно горизонтальне інформаційне забезпечення
Соціально-психологічні та культурні	Опір працівників змінам у зв'язку з можливістю втрати статусу та необхідністю пошуку нової роботи або відмови від традиційних методів праці, зміна звичних способів діяльності та стереотипів поведінки, побоювання невизначеності та покарань за можливі невдачі	Моральне заохочення, громадське визнання, можливість самореалізації, створення умов для творчості. Сприятливий психологічний клімат у колективі

Слід зазначити, що чинники інноваційної діяльності безпосередньо пов'язані також із конкретними формами її організації та окремими етапами створення нововведень. Нині в розвинутих країнах переважають адміністративно-господарські, програмно-цільові та ініціативні форми організації інноваційних процесів. Інноваційна діяльність у сучасних умовах формування інноваційної економіки становить систему взаємопов'язаних стадій загального інноваційного циклу розвитку виробництва, що починається із здобуття (придбання) населенням країни певної суми знань у системі освіти і завершується використанням матеріалізованих інноваційних результатів інтелектуального розвитку суспільства в секторах економіки.

Внаслідок дії зазначених та інших причин, які гальмують інноваційний розвиток країни, раніше створений науково-технічний потенціал залишається без попиту, що знов-таки призводить до його руйнації і стагфляції економіки. Звідси випливає необхідність комплексного розв'язання проблеми фінансового забезпечення кінцевих результатів розвитку, що полягає у визначенні оптимальних співвідношень в обсязі фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію окремих стадій придбання, використання і створення нового знання.

Упродовж років незалежності України статистичні дані щодо фінансування інноваційної та дослідницької діяльності змінювалися кілька разів, і саме тому найбільш прийнятними для структурних і кількісних порівнянь є показники, що збираються починаючи з 1995 р. Варто зазначити, що Державний комітет статистики України зазвичай надає дані лише про поточні ціни, що певним чином перешкоджає проведенню аналізу динаміки реальних змін рівня фінансування.

Впродовж 1991-2009 рр. номінальні показники витрат на ДР виросли у 101970 разів у поточних цінах, але після вилучення фактору інфляції витрати на ДР надзвичайно знизилися – у 4,48 рази впродовж 1991-1996 років, а пізніше, з 1997 по 2004 рр. вони збільшилися у 1,51 разів, і впродовж п'яти останніх років знову знизилися у 1,40 разів відносно рівня 2004 р. Історичний максимум витрат на ДР у перерахунку на міжнародний долар у паритеті купівельної спроможності (ПКС) національної валюти був встановлений у 2004 р. (3085,44 млн. доларів), а мінімум (1744,16 млн. доларів) – у 1999 р. У результаті запізнених реформ у науково-технічній сфері штат працівників галузі скоротився у 3,06 рази.

Дослідження цих серій параметрів для показника «Витрати на одну особу для працівників науково-технічної галузі у фіксованих цінах (для показника витрат на одного працівника науково-технічній галузі у фіксованих цінах)» дозволяє виокремити найгірший рік в Україні, а саме – 1996 р., коли витрати одного працівника науково-технічної галузі зменшилися у 3,12 разів у порівнянні з рівнем 1989 р. і складала 6,671 дол. у паритеті купівельної спроможності (щоправда у науковій літературі 1990-х рр. міститься інформація стосовно порядкового скорочення, а ми маємо звернути увагу на те, що кількість працівників науково-технічної галузі зменшилася за вказаний період у 2,14 разів). У 2008 р. цей показник збільшився до 19,036 дол. у ПКС, але так і не досяг рівня радянських часів.

Починаючи з 2005 р. рівень державної підтримки науки в Україні різко знизився (до 0,37%), що відобразилося у зниженні частки загального фінансування наукової галузі у ВВП, яка у 2008 р. впала до 0,85 %, і це найгірший показник для України впродовж останніх 50 років. Для порівняння зазначимо, що в Радянській Україні цей показник перевищував 3 % у 1990 р. і саме такий результат є програмною метою для країн ЄС, яку необхідно було досягти ще у 2010 р. У незалежній Україні наукова інтенсивність ВВП досягла досить пристойного як для європейської країни рівня (1,35 %) лише у 2003 р.

Слід зазначити, що навіть якщо показники розраховуються на основі традиційної класифікації (що діяла до 2005 р.), яка включала організації, що спеціалізуються на послугах наукового та технічного характеру, рівень наукової інтенсивності ВВП у 2008 р. не перевищував 0,94-0,95 %.

Річні показники обсягів витрат на науку дозволяють враховувати довгострокові та короткострокові зміни: загальне фінансування дослідницьких проектів у фіксованих цінах знизилося на 14,1 %, незважаючи на повільне зростання наукової інтенсивності ВВП до 0,86 % у 2009 р., який практично дорівнює зниженому на 14,6 % рівню витрат на науку у фінансово складному 1998 році. Цікаво, що тенденції 2008 р., коли негативний рекорд рівня наукової інтенсивності ВВП супроводжувався збільшенням обсягу наукових витрат на 1,3 %, кардинально відрізнялися від тенденцій 1998 р. Максимальний річний

рівень зростання витрат на науку спостерігався у 2003 р, коли вони збільшилися на 23,7 % за рік, а максимальне зниження – у перехідному 1992 р. (43,3 %). Динаміка абсолютних та відносних значень витрат на науку в Україні дозволяє виділити декілька періодів в еволюції наукової системи України:

1 період: 1990-1996 рр. Показники зниження обсягів витрат на науку у фіксованих цінах значно перевищують показники зниження наукової інтенсивності ВВП (через значне зниження ВВП та зростання тіньової частки економіки, якій не властиво підтримувати галузь науки).

2 період: 1997-2003 рр. Відносна стабілізація наукової інтенсивності ВВП супроводжувалася зростанням рівня абсолютних витрат на науку (завдяки подоланню наслідків фінансової кризи 1998-1999 рр. і початку інтенсивного зростання ВВП).

3 період: 2004-2007 рр. Рівень зниження наукової інтенсивності ВВП випереджає рівень зниження абсолютних витрат на науку (через інтенсивний економічний розвиток, не пов'язаний з факторами наукового та технічного розвитку).

4 період: 2008 рік – теперішній час. Абсолютні витрати знижуються відповідно до стабілізації рівня наукової інтенсивності ВВП.

Якщо б гіпотетично наукова інтенсивність ВВП підтримувалася на рівні 2004 р., обсяг витрат на науку у 2007 р. (із запровадженням відповідного рівня контролю за інфляцією) міг досягти рівня 1992 р., а до 2015 р. він міг досягти рівня 1991 р. На жаль, зараз можна зробити висновок, що формально Україна суттєво відхилилася від траєкторії 2003-2007 рр. Таким чином, чіткий зв'язок між рівнями підтримки науково-технічної галузі та особливостями макроекономічних тенденцій спостерігається можна сприймати переважно у негативному аспекті. Коли ж динаміка економіки набуває позитивного напрямку, цей зв'язок послаблюється, тобто заяви про вступ на шлях інновацій та розвитку залишаються лише політичним гаслом.

В останні роки роль зменшується бізнес-сектору у фінансуванні та впровадженні дослідницьких проектів. 2003 рік можна визнати найбільш успішним роком з погляду на якість реалізації науково-технічної політики України, яка передбачала не тільки більш активну участь держави, а й стимуляцію неурядових економічних агентів.

Сектор вищої освіти та приватний неприбутковий сектор не відігравали значної ролі у фінансуванні дослідницьких проектів у минулому і не відіграватимуть її в майбутньому (їхня частка у загальному фінансуванні науки коливається в межах, відповідно, 0,06-0,11 % та 0,07-0,44 % з тенденцією до зменшення). Сектор вищої освіти як виконавець наукових проектів ще й досі надзвичайно залежний від державного фінансування, частка якого складає 68,7-74,7 %. Але при цьому частка фінансування сектору вищої освіти у загальному обсязі фінансування науки протягом 1995-2009 рр. не перевищувала 7 %. Частка приватного неприбуткового сектору як виконавця ДР почала різко зростати від 0 % до 0,71 %, однак умови такої реструктуризації ресурсів мають бути точно визначені.

У 2008 р. в Україні був призупинений витік іноземного капіталу, призначеного для фінансування дослідницьких проектів (у 2006-2007 рр. відбулося відносне та абсолютне зменшення обсягу іноземного фінансування дослідницьких проектів незважаючи на стабільне економічне зростання). У 2009

р. частка фінансування науки закордонними замовниками навіть зросла до 22,4 % у фіксованих цінах.

Усередині державного сектору (як виконавця дослідницьких проектів) переважно розвивається неприбуткова складова. Це створює ситуацію, коли науковий сектор працює «для науки», а не для інших секторів економіки.

Зменшення загального фінансування мало різні наслідки для міжсекторної взаємодії. Найчастіше цей зв'язок був негативний, оскільки сектори поступово стають більш автономними, на відміну від державного фінансування дослідницьких проектів у вузах, частка якого віднедавна почала зростати.

Дуже негативна тенденція фінансування дослідницьких проектів сформувалася у промисловому секторі: у 2001 р. його частка у загальному фінансуванні зросла до 57,94 %, а у 2009 р. – впала до 41,38 %. Тим часом обсяг промислових дослідницьких проектів у фіксованих цінах впав з 1547,83 млн. дол. у ПКС (історичний мінімум) у 2003 р. до 1019,49 млн. дол. у ПКС у 2009 р., тобто на 34,1 %. Крім того, ланцюгове зменшення у 2008-2009 рр. дійшло до 14,7 %, що відповідає зменшенню ВВП в Україні та перевищує зменшення загальних витрат на науково-технічну діяльність.

Приватизаційні процеси у науково-технічній сфері майже призупинилися, принаймні частка фінансування науково-технічної діяльності з недержавного бізнес-сектору в 2001-2007 р. коливалася у відносно вузьких межах 22-25 % від загальних витрат. Незважаючи на таку тенденцію, сектор недержавної науки в Україні все ж таки сформувався. Однак його роль у науковій системі не слід перебільшувати: якщо у 2003 р. частка цього сектору у впровадженні науково-технічних робіт досягла 21,9 %, то у 2008 р. вона скоротилася до 14,9 %. Цей сектор переважно складається з державних корпорацій, створених на базі колишніх державних підприємств (вони впроваджують приблизно 10 % від загального обсягу науково-технічних робіт), що призвело до бездіяльності структури фінансових каналів цього сегмента національної інноваційної системи. Що стосується ефективності державних витрат за останні роки, то стабільне зростання частки цього сектору як виконавця науково-технічних робіт у майбутньому виглядає сумнівним.

2.1. Інноваційні стратегії підприємства. Методи стратегічного планування

Для забезпечення постійного відновлення продукції й удосконалення виробничих процесів на підприємстві необхідно постійно виявляти існуючі і перспективні проблеми, пов'язані зі зміною життєвого циклу продукції і технології. Потрібно здійснювати пошукову інноваційну діяльність у різних напрямках з виділенням окремих пріоритетних інноваційних проєктів. Сутністю інновації й інноваційної діяльності підприємства є зміни, які розглядаються як джерело доходу.

Реалізація інноваційних рішень можлива за умови зваженої інноваційної політики, яка формує умови залучення до інноваційної діяльності функціональних служб підприємства. Результатами реалізації інноваційних стратегій на підприємствах мають стати останні досягнення науково-технічного прогресу, власні науково-технічні досягнення, зростання ефективності виробництва, а отже, і бізнесу, якісно кращі технології та конкурентоспроможна продукція.

Впровадження інноваційних стратегій на підприємствах щодо забезпечення їх конкурентоспроможності та прибутковості може здійснюватись за умов стимулювання не лише НТП як такого, але і готовності сприйняти інновації, насамперед у промисловості, через запровадження стратегічного менеджменту і, зокрема, планування. Зростання ВВП в основному пов'язане не з капітальними вкладеннями, а з технологічними нововведеннями, сприйнятливістю до інновацій підприємств і економіки в цілому. Цьому, власне, повинні слугувати розроблені та реалізовані на підприємствах інноваційні стратегії, які і визначають логіку загальної (корпоративної, портфельної) і бізнес-поведінки підприємства на основі інновацій. Обґрунтування напрямів і втілення системи інновацій на підприємстві з метою забезпечення його конкурентоспроможності повинні відбуватися через певний стратегічний набір (портфель), в якому, на відміну від його класичного варіанта, стратегії інновацій належить особлива роль надстратегії з власним стратегічним набором.

Ця стратегія має задати вектор і запропонувати режим, за якого нововведення стають неодмінною складовою управління всіма структурними підрозділами підприємства (від загальнокорпоративного до окремих бізнес-одиниць та їх функціональних і операційних підрозділів з організації конкретних бізнес-процесів).

Інноваційна стратегія – це суперстратегія (надстратегія), яка визначає зміст усіх інших стратегій підприємства. Вона має орієнтуватися на передбачення глобальних змін в економічній ситуації на підприємстві та навколо нього, а також стосуватися прийняття рішень, спрямованих на зміцнення ринкових позицій і стабільний розвиток підприємства за рахунок інновацій. Згідно з цією парадигмою, стратегія інновацій у загальному вигляді – логічна система орієнтації підприємства на пропонування інновацій (а на більш глибокому рівні – на інвестиції в інновації) за різними факторами (як типовими, так і нехарактерними), які є предметами конкуренції в певній сфері бізнесу. Вона визначає напрями, сприятливі умови і можливості для інноваційного процесу та інноваційної діяльності на підприємстві з метою сприяння розвитку та отримання ефективного результату.

Інноваційна стратегія визначає логіку бізнес-поведінки підприємства на основі інновацій і тому відіграє роль важливого чинника

конкурентоспроможності та успішності будь-якої комерційної організації на світовому ринку, особливо в умовах глобалізації. Інноваційна структура орієнтує підприємство на інноваційний розвиток, визначає шляхи виходу підприємства на новий ринок з новим продуктом, вирішує проблемні ситуації, які виникають на підприємстві під час управління змінами.

Для диверсифікованих підприємств слід застосовувати інноваційні стратегії 4 рівнів:

- 1) корпоративні стратегії (для підприємства в цілому);
- 2) інноваційні стратегії бізнес-одиниць (як складові конкурентних стратегій);
- 3) інноваційні стратегії окремих бізнес-процесів щодо забезпечення певних видів бізнесу підприємства;
- 4) конкретні господарські операції інноваційного змісту на рівні окремих підрозділів, які становитимуть зміст операційних субстратегій.

У цій системі інноваційна стратегія бізнес-одиниці – це фактично складова бізнес-стратегії, точніше, аспект конкурентної стратегії певної бізнес-одиниці підприємства, який визначає, яким чином кожний бізнес диверсифікованого підприємства може досягти конкурентної переваги на відповідному ринку за рахунок інновацій. Ця стратегія має передбачати об'єднання цілей технічної та інвестиційної політик і спрямовуватися на впровадження нових технологій і видів продукції, послуг. За своїм же змістом вона (як логічна модель бізнес-розвитку підприємства на основі інновацій) має охоплювати і враховувати всі базисні бізнес-процеси на підприємстві та в його зовнішньому оточенні, а також можливості зростання інноваційного потенціалу.

Виробничі підприємства повинні не просто ставити за мету інноваційний розвиток, а й відразу розставляти пріоритети і враховувати тип і масштаб впроваджуваних інноваційних технологій. Це пов'язано насамперед з проблемами інвестиційно-фінансового, організаційно-управлінського та виробничо-економічного забезпечення намічених планів, вирішення яких знижує рівень можливих ризиків інноваційної діяльності. Виробничим підприємствам доцільно з погляду мінімізації ризиків визначити свої інтереси і з самого початку уявляти, на які саме технології – нові або ті, які тільки поліпшують технологічний процес – спрямовувати свої зусилля.

Формуванню практичних методів реалізації довготермінових інноваційних завдань передує побудова стратегії інноваційного розвитку виробничих підприємств. Стратегію інноваційного розвитку доцільно визначати з врахуванням інноваційного клімату галузі та інноваційного потенціалу підприємства.

Виходячи з рівня новизни інновацій їх розділяють на базові та поліпшуючі. Визначимо принципові відмінності в управлінні ефективністю впровадження базових та поліпшуючих інновацій, які виділені і систематизовані в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Управління ефективністю впровадження базових та поліпшуючих інновацій

Управління	Інновації
-------------------	------------------

	Базові	Поліпшуючі
Стратегічне – основні функціональні стратегії	Стратегії лідера (наступальні) дослідного лідерства; випереджаючої наукомісткої; традиційного подолання проходження життєвого циклу	Стратегії послідовника (захисні) – ліцензійна - технологічного трансферу – вичікування лідера – слідування за ринком
Виробничим процесом – основні функції	Менеджмент науково-дослідних і пошукових робіт	Інноваційний менеджмент
НДЦК - основна форма захисту	Створення технологій на основі принципово нових результатів фундаментальних досліджень. Проведення прикладних досліджень – правові та економічні методи	Удосконалення наявних виробничих можливостей на основі вже відомих науково-технічних стандартів – економічні методи
Маркетингом -основні методи	Експедиційний маркетинг – спрямований на виявлення прихованих потреб – взаємоузгоджене прийняття рішень спільно зі споживачами, постачальниками, експертами	Традиційний маркетинг – спрямований на задоволення наявних потреб – дослідження ринку на основі анкет, опитувань, роботи з фокус-групами
Фінансами – основні джерела фінансування	Якісні методи оцінювання на рівні конкуренто-спроможності на основі ROS (рентабельність продажів) – стратегічні партнери, венчурний капітал, власний капітал	Кількісні методи оцінювання конкурентоспроможності на основі ROI (прибуток на інвестований капітал) – власний капітал, банківський кредит, лізинг, приватні кошти

У загальному випадку виділяють два типи ринкових стратегій функціонування господарюючого суб'єкта (підприємства): стабілізаційні (збереження досягнутого рівня виробництва, частки ринку тощо) і розвиваючі (розширення виробництва, частки ринку, збільшення прибутку тощо). Однак, як свідчить практика, перші можуть принести тільки тимчасовий успіх і не забезпечать тривалого виживання підприємств на ринку відповідно до їхньої місії і прийнятої мотивації бізнесу.

Загалом розвиток суб'єктів господарської діяльності й економіки країни в цілому можна забезпечити різними підходами до розробки інноваційної політики, зокрема:

Екстенсивний – передбачає розширення обсягів виробництва і збуту продукції; відбувається в умовах ненасиченого ринку, за відсутності гострої конкуренції, в умовах відносної стабільності середовища господарювання; пов'язаний зі зростаючими витратами ресурсів. У наш час у більшості регіонів світу такий підхід практично вичерпав себе через те, що наявні ринки вже заповнені товарами.

Інтенсивний науково-технічний – передбачає використання досягнень науки і техніки для удосконалення конструкцій і технологій виробництва традиційних (модернізованих) продуктів з метою зниження собівартості їх виробництва, підвищення якості, а в підсумку – підвищення конкурентоспроможності. Перехід на цей шлях розвитку відбувається в міру насичення ринків, вичерпання дефіцитних ресурсів, зростання конкуренції товаровиробників.

Інноваційний науково-технічний – передбачає безперервне оновлення асортименту продукції і технологій виробництва, удосконалення системи управління виробництвом і збутом.

Традиційно з часів промислової революції головним напрямом розвитку підприємницьких структур було зниження витрат виробництва, основною формою конкуренції була цінова.

Необхідність коригування традиційних поглядів щодо напрямів і шляхів розвитку вітчизняних підприємств на основі реалізації інноваційної політики визначається такими чинниками:

1. В умовах відсутності дефіциту товарів і наявності гострої конкуренції виробників безглуздо випускати продукцію, навіть ефективну у виробництві і технічно досконалу, але таку, що не відповідає потребам і запитам споживачів, переваг якої ніхто за межами підприємства-виробника не оцінив.

Слід зазначити, що значна кількість товарів, які реалізуються в Україні (причому як вітчизняних, так і імпортованих), неякісні, а іноді і взагалі неприйнятними для використання.

2. Як показує досвід зарубіжних і вітчизняних виробників, спроби шукати шляхи розвитку тільки за рахунок зниження витрат виробництва і просування на ринку традиційної, часто застарілої продукції, є безперспективними і спричиняють значні збитки чи банкрутство.

3. Прискорення темпів НТП призводить до швидкого оновлення асортименту продукції. Як приклад можна навести персональні комп'ютери, периферійні пристрої і програмне забезпечення до них, електропобутові вироби, а також ряд товарів широкого вжитку (бритви, зубні щітки, пральні порошки тощо). У цих умовах на розробку заходів щодо зниження витрат виробництва і їх виконання може просто не бути часу, оскільки за швидкого оновлення продукції основними конкурентами вироби зійдуть з ринку раніше, ніж будуть реалізовані ці заходи. Досвід успішно працюючих на ринку вітчизняних та іноземних товаровиробників показує, що своїм успіхом вони зобов'язані переважно номенклатурній політиці, постійному оновленню номенклатури продукції відповідно до змін ситуації на ринку.

4. Зниження цін з метою підвищення конкурентоспроможності (особливо застосування агресивних цінових стратегій) здатне підштовхнути конкурентів до різких відповідних заходів, на які адекватної відповіді може і не бути (наприклад, ситуація з експортом металу в США, коли товаровиробників України і Росії «підвели» під антидемпінгове законодавство).

5. Процеси ринкової трансформації економіки, що відбуваються в Україні, викликають різкі зміни потреб і запитів споживачів, характеризуються різким зростанням диференціації запитів, яке викликане розшаруванням споживачів за рівнем доходів. А це, в свою чергу, зумовлює зростання спеціалізації і зниження серійності виробництва багатьох товарів.

6. Спостерігаються різкі зміни пропорцій між витратами на виробництво продукції і витратами на її збут на користь останніх, і ця тенденція все посилюється.

7. Підприємницькі структури економічно розвинутих країн усе більше обирають інноваційний шлях розвитку, частка інновацій (нових технологій, нових продуктів, способів їх реалізації, організації виробництва і збуту) в загальному обсязі отриманого прибутку неухильно зростає.

8. Зростаючий ступінь відкритості економіки України і ріст інтеграційних процесів у світовій економіці, а також викликане цим зростання конкуренції з боку закордонних товаровиробників, ставлять вітчизняні підприємства перед необхідністю адаптації своєї діяльності відповідно до умов господарювання, які докорінно змінилися і продовжують змінюватися, зважаючи при цьому на світові тенденції розвитку.

Здатність запропонувати, розробити, виготовити, вивести на ринок і просувати на ньому товари з новими споживчими якостями, товари, орієнтовані на задоволення існуючих потреб, але новими нетрадиційними способами, або ж товари, що призначені для задоволення нових (у тому числі принципово нових) потреб (у ряді випадків ці потреби цілеспрямовано формують). В ідеалі це повинні бути не просто товари, а комплекси (товари з підкріпленням за Ф. Котлером), які включають: товар, передпродажний і післяпродажний сервіс, консультації і навчання споживача (в основному для технічно складних чи принципово нових виробів), гарантії заміни товару чи навіть повернення товару виробникові (продавцю), якщо він не сподобався споживачеві, і багато чого іншого.

Природно, усе це потребує принципово нових підходів до підготовки, управління й організації виробництва, організації постачання і збуту, підходів, які ґрунтуються на всебічному маркетинговому багатофакторному аналізі кон'юнктури ринку, прогнозуванні напрямів і темпів її розвитку, в тому числі під дією факторів НТП, для використання результатів аналізу в практичній діяльності. Метою такого аналізу є виявлення існуючих ринкових можливостей інноваційного розвитку, вибір оптимальних варіантів, щодо наявного потенціалу конкретного суб'єкта господарської діяльності і зовнішніх умов, визначення цільових ділянок ринку (сегментів чи ніш) для реалізації вибраних варіантів, або ж формування нового цільового ринку. Визначення місця на ринку зводиться не просто до пошуку цільових ринків їх сегментів чи ніш. Здебільшого це означає формування цільових ринків (шляхом розвитку існуючих чи створення нових) для реалізації обраних варіантів інноваційного розвитку існуючих ринкових можливостей. У цих умовах однією з основних складових тривалого виживання і розвитку вітчизняних суб'єктів підприємницької (господарської) діяльності стає використання вдалої інноваційної політики.

З погляду конкретних підприємств інноваційна політика підприємства означає процес створення, впровадження і поширення інновацій. Це форма стратегічного керування, що визначає мету й умови здійснення інноваційної діяльності підприємства, спрямована на забезпечення його конкурентоспроможності й оптимального використання наявного виробничого потенціалу. Взаємодія науково-технічної, маркетингової, виробничої і економічної діяльності в процесі реалізації нововведень. Вона включена у відповідні плани і програми: стратегічні, тактичні й поточні. Повинна визначити

напрямок його змін відповідно до вимог зовнішнього середовища, окреслити коло можливих інноваційних рішень, формувати інноваційне завдання в залежності від типу обраної стратегії. Отже, це комплекс цілей розвитку і маркетингової діяльності, досліджень і досягнень у науковій і виробничій сферах, управлінських рішень по впровадженню, з урахуванням ресурсних обмежень і можливостей підприємства.

Формування інноваційної політики *слід здійснювати на основі принципів*: переважно стратегічна спрямованість; орієнтація на потреби ринку; цілеспрямованість (інноваційні зміни в організації необхідно здійснювати з певною метою, установленою керівництвом підприємства); комплексність (необхідність участі у процесі розробки інновацій усіх внутрішніх елементів підприємства); планованість (координація роботи всього підприємства в період створення інновації, підготовки її до впровадження, реалізації); інформаційна забезпеченість (формування інноваційної політики з урахуванням сучасних досягнень НТП. Керівництво повинне забезпечити НДР і ОКР доступ до джерел науково-технічної інформації).

Розробка інноваційної політики підприємства передбачає визначення мети і стратегій його розвитку на найближчу й подальшу перспективи, виходячи з оцінки потенційних можливостей підприємства й забезпеченості його відповідними ресурсами.

Стратегія в загальному вигляді – це пошук найбільш результативних варіантів введення в дію ресурсів (капіталу, робочої сили) у відповідності з головними цілями підприємства і з врахуванням ситуації на ринку як в даний момент, так і очікуваної в майбутньому. Стратегія передбачає розробку обґрунтованих дій і правил (програм, проектів) досягнення встановлених цілей, в яких повинні бути враховані науково-технічний потенціал підприємства і його ринково-збутові можливості.

Стратегія – довгострокова модель розвитку організації, прийнята для досягнення організацією стратегічних цілей і враховує обмеження внутрішнього і зовнішнього середовища. Інноваційна стратегія – це система цілей довгострокового розвитку підприємства і заходів по їх досягненню на основі інновацій.

Розробка інноваційних стратегій на підприємстві входить в прерогативу вищих ешелонів управління і базується на вирішенні такого комплексу завдань: розробка стратегічних цілей; оцінка можливостей і ресурсів підприємства для їх реалізації; аналіз тенденцій в маркетинговій діяльності і науково-технічній сфері; визначення інноваційних стратегій з вибором альтернатив; підготовка детальних оперативних планів, програм, проектів і бюджетів; оцінка діяльності підприємства (окремої стратегічної ланки) на основі певних критеріїв з врахуванням встановлених цілей і планів.

Види інноваційних стратегій підприємства:

1.Традиційна (прагнення тільки до підвищення якості виготовлюваних виробів, що в довгостроковій перспективі є гарантією відставання підприємства спершу в техніко-технологічному, а потім і в економічному аспектах);

2.Опортуністська (коли зусилля підприємства спрямовані на пошук такого виду продукції, який не потребує особливих витрат на дослідження і розробку, але дає змогу виробникові упродовж певного періоду одноособово бути присутнім на ринку. Пошук і використання таких ніш ґрунтуються на глибокому

знанні ринкової ситуації, високому рівні техніко-технологічного розвитку і великих адаптаційних здатностях підприємства, що, однак, не виключає високого ступеня ризику швидкої втрати монопольного становища);

3. Імітаційна (набуття нової технології через закупівлю ліцензій в інших. Це дешевше й надійніше, ніж власні розробки та витрати на нові винаходи. Така стратегія досить успішна, проте для освоєння оригінального продукту розумової праці, що створює монопольну ситуацію, потрібна висока кваліфікація фахівців і постійна підтримка досягнутого рівня);

4. Оборонна (це досить витратомістка стратегія щодо підвищення технічного рівня виробництва, впровадження досліджень і розробок якої не претендує на провідні позиції в певній галузі, а полягає в тому, щоб не відставати від інших у техніко-технологічному розвитку);

5. Залежна (коли дрібні підприємства виконують замовлення найбільших щодо виробництва нового продукту або виробничого методу);

6. Наступальна (ця стратегія полягає в завоюванні першого місця на ринку. Вона вимагає наявності фахівців високої кваліфікації, проведення великої організаторської роботи, але й має ряд переваг).

Єдиної, успішної для всіх підприємств моделі інноваційної стратегії не існує. Вибір стратегії залежить від великої кількості факторів, в т. ч. від ринкової позиції підприємства, динаміки її зміни, виробничого й технічного потенціалу підприємства, продукту чи послуг, що виробляються, стану економіки, культурного середовища та інше.

На початковому етапі розвитку підприємства, з огляду на ступінь відсталості його техніко-технологічного рівня, неможливо почати проведення наступальної стратегії. Ступінь підготовленості такого підприємства, певно, дасть змогу здійснити тільки стратегію традиційного типу. Однак, наскільки швидко підприємство зуміє змінити стратегію, перейти від становища імітатора, що користується чужими результатами технологічного розвитку, до наступальної стратегії, яка ґрунтується на творчих можливостях колективу, багато в чому залежить від політики керівництва.

Для спрощення оцінки наведених факторів і вибору стратегії існують певні моделі. Найчастіше на практиці застосовують такі:

Двовимірна матриця – допомагає визначити напрям вибору інноваційної стратегії з врахуванням технологічних ринкових позицій, що містять в собі підконтрольну частку ринку і динаміку його розвитку, доступ до джерел фінансування і сировини, позиції лідера чи послідовників у конкурентній боротьбі тощо;

Модель Бостонської консультативної групи використовується для вибору інноваційної стратегії лише в залежності від частки ринку і темпів розвитку галузі.

Для управління великомасштабними інноваціями розробляють так звані сценарії майбутнього, де викладають логічно пов'язані пропозиції та опис шляхів розвитку інноваційного процесу з урахуванням впливу факторів ринкового середовища. В основі більшості з них лежить системний підхід, за яким підприємство при постановці цілей, виборі основних напрямів діяльності і розподілі ресурсів розглядається як складна система, яка має певну свободу дій у виборі напрямів свого перспективного розвитку. Управління інноваційним процесом з системних позицій було реалізовано в СРСР в 1970-1980 рр. і

знайшло відображення в концепції програмно-цільового управління в період вирішення великомасштабних господарських завдань.

Програмно-цільовий метод орієнтується на досягнення певних цілей, які витікають з одного великомасштабного завдання, вирішення якого потребує концентрації зусиль і взаємодії багатьох виробничих і керівних ланок. Застосування даного методу стало прогресивним поштовхом в 1970-1980 рр., коли існуюча на той момент система господарювання виявилась неспроможною забезпечити підвищення ефективності в основній ланці промисловості. Але в умовах централізованого розподілу ресурсів і існуючої практики господарювання, що надавала підприємствам право вирішувати лише поточні оперативно-тактичні завдання, їх спроби вийти на довгострокові стратегічні орієнтири наштовхувались на зовнішні і внутрішні бар'єри.

Вибір методів стратегічного планування, відбору і обґрунтування інноваційних стратегій, що відображаються в інноваційній політиці, залежить від прийнятих на підприємстві принципів управління, перспектив його розвитку, існуючої практики планування. Різні системи економічного господарювання і відповідно різні масштаби та цілі інноваційних перетворень зумовлювали вибір тих чи інших підходів і методів визначення і реалізації інновацій (рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Методи стратегічного планування, вибору і обґрунтування інноваційних стратегій

З появою принципів господарювання підприємства отримали широкі можливості самостійного вибору та форму розвитку і, відповідно, використання того чи іншого комплексу стратегічних методів. У ринкових умовах господарювання використання програмно-цільових методів є ефективним лише для невеликої кількості пріоритетних нововведень, які пов'язані з вирішенням найбільш гострих, одиничних проблем. З поглибленням ринкових відносин для економіки на передній план постає питання прискорення інноваційних процесів і їхнього фронтального охоплення. В цих умовах завдання полягає в розробці цілісної стратегії цільового управління, яка дасть змогу перейти від епізодичних дій до створення стабільного механізму цільової орієнтації всіх елементів виробництва для здійснення фронтальної інноваційної політики на підприємстві.

Вирішення цього завдання вимагає побудови системи стратегічного управління на принципах проблемно-орієнтовного підходу. Його сутність полягає:

1) в забезпеченні постійної довгострокової готовності підприємства до прийняття, трансформації, взаємоадаптації і рутинізації нововведень в усіх сферах діяльності;

2) створенні механізмів для здійснення фронтальних якісних проривів в інноваційній сфері.

Для досягнення стійкого економічного зростання держава зобов'язана забезпечити збалансованість конкурентної та промислової політики.

У сучасному економічному житті конкурентоспроможність є однією з найпопулярніших і найпоказовіших категорій, яка дозволяє оцінити якість не тільки продукції і самого виробництва, а й економічної системи, в межах якої це виробництво здійснюється. Так, найближчими роками країни ЄС сподіваються стати найбільш конкурентоспроможною світовою зоною за рахунок впровадження енергозберігаючих технологій, підвищення якості освіти та зайнятості населення, а, відповідно, і рівня життя та добробуту. На жаль, Україна з її зовсім неконкурентоспроможною економікою не є рівноправним партнером для європейської спільноти. В процесі підготовки до виборів-2006 багато хто з політиків активно використовує ідею розвитку України як конкурентоспроможної держави. Це вимагає розробки детальної, всебічної економічної політики, спрямованої на досягнення Україною високих показників у цій сфері.

Досить розповсюдженим визначенням терміну «конкурентоспроможність» є наступне: «реальна та потенційна здатність виготовляти та реалізовувати товари чи надавати послуги, які за ціновими та якісними характеристиками є більш привабливими для покупців, ніж товари та послуги інших виробників. Узагальнений характер цього визначення дозволяє застосовувати його як на мікро-, так і на макрорівні. Однак помилково ототожнювати конкурентоспроможність з продуктивністю чи прибутковістю. Конкурентоспроможність свідчить, насамперед, про довгостроковий аспект розвитку, про здатність досягати та підтримувати високі темпи економічного зростання, що, врешті-решт, призводить до високого рівня добробуту населення. Не слід розглядати як прояв конкурентоспроможності інвестиційну привабливість країни для іноземних інвесторів. Насправді цей підхід є обмеженим, оскільки в постіндустріальну епоху найважливішими чинниками економічного зростання стають нематеріальні чинники. Головні позиції тут посідають інтелектуальний капітал та людський чинники.

Усе частіше починають трактувати конкурентоспроможність як здатність залучати та використовувати інтелектуальний капітал. Саме стимулювання розвитку інноваційного підприємництва та підтримку науки й освіти спеціалісти ЄС обрали як найважливіші напрямки підвищення якості економічного зростання свого угруповання. Здебільшого з урахуванням національних особливостей ці положення мають стати фундаментом для побудови нової української конкурентоспроможної економіки.

Досвід провідних підприємств на ринку свідчить, що інновації неминучі. Радикальні інновації під силу впроваджувати невеликій кількості підприємств. Конкурентоспроможність більшості підприємств забезпечується за рахунок

послідовництва, модифікування, впровадження вже існуючих і тих, що зарекомендували себе на ринку інновацій. Останнє положення красномовно ілюструють дані, отримані вченими Booz, Allen and Hamilton при дослідженні 700 фірм і 1300 нових промислових і споживчих товарів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Класифікація товарів за ступенем новизни

Вид товару	Вагомість кожної групи, %
Товари світової новизни	10
Товари, нові для фірми	20
Розширення існуючої гама товарів	26
Оновлені товари	26
Зміна у позиціюванні товару	7
Скорочення витрат (виробнича інновація)	11

Як бачимо, лише мала частка нововведень (10 %) володіє світовою новизною, тоді як більшість з них (70 %) – це доповнення до гама існуючих товарів чи їх модифікації. Інновацію підприємство може купити або розробити власними силами, в будь-якому випадку інноваційна пропозиція повинна орієнтуватись на задоволення потреб кінцевих споживачів і таким чином вирішувати економічні інтереси виробників (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Пропозиція інноваційного товару

Характеристика пропозиції	Виникнення попиту	Об'єкт пропозиції	Результат, що очікується
1	2	3	4
Стратегічна	Зміна кон'юнктури ринку, зниження конкурентоспроможності	Продуктові і процесні новації	Виграш у ціновій конкуренції, закріплення і (чи) розширення ринкової ніші, внесок в інші сектори ринку
Тактична	Зниження обсягів продажу, зниження конкурентоспроможності	Процесні новації, виробничі і управлінські ноу-хау	Зростання запасу конкурентоспроможності, закріплення продукту на ринку
Антикризова	Зниження платоспроможності і загроза банкрутства, продаж бізнесу	Продуктові та процесні новації, управлінські ноу-хау	Відновлення конкурентоспроможності, реорганізація бізнесу, більш висока ціна підприємства
Венчурна	Ризикове вкладання капіталу в перспективний високоприбутковий бізнес	Радикальна новація	Надвисокий прибуток

Уповільнення темпів світового економічного зростання останнім часом призвело до гальмування темпів глобалізаційних процесів. Потoki інвестицій, товарів, ресурсів, наукових інновацій «локалізуються» у вузькому колі найбільш розвинених країн. Це зменшує й без того скромні економічні вигоди, які

одержувала від глобалізації велика частина людства. Водночас соціальні, культурні, морально-психологічні наслідки глобалізації вже набули власної інерції й усе глибше впливають на численні країни й суспільства. Триває масовий «експорт» негативних наслідків глобалізації у «третій світ». Так само, як епідемія вражає насамперед ослаблених людей, найслабші члени світового співтовариства зазнають більших збитків від зростання негативних наслідків глобалізації, ніж країни, захищені своєю фінансово-економічною міццю. Отже, спад динаміки глобалізації веде до того, що розриви в темпах і спрямованості соціально-економічного розвитку цілих регіонів світу не тільки не скорочуються, а й збільшуються.

Для України проблеми виходу з «пастки глобалізації» збільшуються поза межним рівнем монополізації і регіональної диференціації. У силу цих та інших причин вітчизняне виробництво і робоча сила будуть конкурентоспроможними лише відповідно за високої складності та кваліфікації. Україна може вижити тільки будучи розумною і вирішуючи складні проблеми. Спирання на просте означає загибель.

Наразі вже немає жодних сумнівів у тому, що псевдоринкова економіка, котра затвердилася в Україні внаслідок реалізації обраної реформаційної моделі, відсунула нашу країну на узбіччя глобалізації світового господарства. Відставання України не тільки від західних країн, а й від Китаю, Бразилії, Мексики та інших подібного рівня розвитку держав стане незворотним; Європа перетвориться на суто географічний феномен, де Україна відіграватиме роль далеку від провідної. Аби цей прогноз не збувся, необхідна зміна реформаційного курсу, у т. ч. проведення активної промислової політики з натиском на переорієнтацію підприємств на основі найкращих надбань сучасної світової економічної думки.

Перспективна конкурентоспроможність забезпечується лише активною інноваційною політикою. Глобалізація викликає міжнародний поділ праці у технологічній сфері. США, Велика Британія, Німеччина і Франція розвивають науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) і виробництво високотехнологічних товарів і послуг для отримання стабільної технологічної ренти. Країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки, Центральної Європи спеціалізуються на інженерних удосконаленнях і масовому випуску виробів, де найважливішим є готовність до інтенсивної монотонної праці. Іншим країнам уготована роль постачальників сировини, ринків збуту товарів наприкінці їх життєвого циклу і, в кращому випадку, – виконавців трудомістких і забруднюючих навколишнє середовище операцій.

Разом з тим глобальна конкуренція не дозволяє жодній країні повністю контролювати світовий технологічний ринок (табл. 2.4). Внаслідок глобальних інноваційних змін одні компанії втрачають першість у певних сегментах технологічного ринку, інші компанії займають звільнене попереднім лідером місце.

Таблиця 2.4

Розподіл світового ринку високотехнологічної продукції у 2018 р. (у відсотках до обсягу ринку)

Аерокосмічна продукція	Офісне і комп'ютерне обладнання	Комунікаційне устаткування	Фармацевтична Продукція
------------------------	---------------------------------	----------------------------	-------------------------

1	2	3	4	5	6	7	8
Країна	%	Країна	%	Країна	%	Країна	%
США	32,8	США	32,7	США	46,0	ЄС-15	34,4
ЄС-15	32,6	Китай	26,3	Японія	13,0	США	24,6
Китай	14,3	ЄС-15	10,6	ЄС-15	10,7	Італія	14,9
Франція	12,5	Японія	8,5	Китай	9,2	Японія	12,8
Велика Британія	7,8	Тайвань	7,1	Південна Корея	6,5	Китай	8,2
Німеччина	7,6	Південна Корея	5,5	Тайвань	4,1	Франція	7,7
Бразилія	6,6	Велика Британія	4,4	Малайзія	3,3	Німеччина	5,7
Японія	5,1	Сінгапур	4,0	Німеччина	2,3	Велика Британія	4,6
Канада	2,5	Німеччина	4,0	Франція	1,8	Південна Корея	4,2
Італія	2,0	Франція	1,6	Велика Британія	1,5	Бельгія	2,7
Іспанія	0,9	Мексика	1,1	Фінляндія	1,5	Ірландія	2,5

Тривале лідерство розвинутих країн на технологічному ринку забезпечується шляхом транснаціоналізації і злиття компаній, масштабної міжнародної кооперації. Наприклад, корпорація Boeing шляхом аутсорсингу реалізує 60 % проекту літака Boeing 7E7 на території Японії разом з корпораціями Mitsubishi, Kawasaki і Fuji. Підприємства Китаю виготовляють для корпорації Boeing значну частину проміжних деталей, підприємства Індії та Росії проводять для неї роботи в області інформаційних технологій.

Конкуренція провідних виробників високотехнологічної продукції посилюється. Зокрема, частка США у світовому виробництві аерокосмічної продукції зменшилася з 50 % у 90-х роках ХХ ст. до 32,8 % у 2003 р. Кооперація компаній Aerospatiale Matra S.A. (Франція), Construcciones Aeronauticas S.A. (Іспанія), Daimler Chrysler Aerospace AG (Німеччина), BAE Systems (Великобританія) дозволила європейській аерокосмічній індустрії за рахунок синергетичного ефекту потіснити США. Водночас, на світовому ринку високотехнологічної продукції укріплюються позиції деяких азіатських країн (Тайвань, Південна Корея, Китай, Малайзія) та невеликих європейських країн (Ірландія, Фінляндія).

Отже, конкурентоспроможність країни у стратегічному вимірі забезпечується активною інноваційною політикою, котра має формуватися на всіх рівнях управління економікою і враховувати глобальний характер інновацій. Для ефективної реалізації інноваційної політики необхідні вітчизняні корпоративні структури, що здатні створити інноваційне ядро національної економіки за рахунок венчурних інвестицій і на вигідних засадах брати участь у міжнародній науково-технічній кооперації. (Науковий потенціал України також не може бути повноцінно реалізований без інтеграції до світового наукового простору. Проте Україні не вдається повністю використати можливості щодо інтеграції у світовий науково-технічний простір. Вадами здійснюваних академічною, галузевою системою і системи вищих навчальних закладів наукових досліджень є відірваність від виробництва, надмірна залежність від бюджетного фінансування, громіздка ієрархія управління, розпорошення асигнувань по наукових установах замість зосередження на пріоритетних

напрямах. Переваги окремих і наукових шкіл перебільшуються, їх розробки не забезпечені надійним правовим захистом, не узгоджені з міжнародними стандартами, не мають товарного вигляду і маркетингового супроводження. За оцінками експертів можливості української науки використовуються лише на 5 %, хоча є окремі свідчення значного комерційного потенціалу вітчизняних розробок.

Ізольованість наукової сфери входить у протиріччя з відкритістю ринкової економіки, тому українські компанії у своїй інноваційній політиці все більше орієнтуються на зарубіжні науково-технічні досягнення, а найбільш потужні – прагнуть розвивати власну (фірмову) науку, створювати венчурні підрозділи, кооперуватися із зарубіжними компаніями в частині технологічного розвитку. Аналогічним чином повинні поступати й наукові установи, розвиваючи інноваційну інфраструктуру і кооперуючись з вітчизняними і зарубіжними науково-виробничими структурами.

Концепція дає змогу зосередити зусилля на вирішенні ключових інноваційних проблем, що витікають з філософії, підприємницької політики і довгострокових намірів підприємства; запровадити на системній основі організаційну інтеграцію механізмів і учасників інноваційного процесу; створити стратегічну систему управління інноваціями, яка забезпечить перехід від «реактивного» до «активного» управління, яке побудоване на принципі випередження (випереджального впровадження) протиріч і проблем, що виникають в господарській практиці.

Принцип випереджального управління полягає в наступному. За теорією життєвого циклу товару, останній в часовому вимірі проходить кілька етапів, які характеризуються певним рівнем прибутку і збуту (етап розробки, впровадження, росту, зрілості, спаду). По мірі втрати інноваційних переваг товар приносить менше прибутку, а іноді стає і збитковим. Якщо підприємство ґрунтує свою діяльність лише на одній інновації, результативність і ефективність якої, як ми вже зазначали, з часом зменшується і врешті решт досягне межі, то у підприємства рано чи пізно також виникнуть проблеми. При обмежених зверху ресурсних можливостях і обмежених правах прийняття великомасштабних інноваційних рішень інноваційний процес на підприємстві має характер реакції на той чи інший дисбаланс у системі, що виникає спорадично. Таким чином, мова йде в основному про реалізацію одиничних, як правило, локальних новацій.

У змішаній економіці підприємства мають значні підприємницькі можливості. У нових умовах підприємство поставлено перед необхідністю здійснювати довгострокову інноваційну політику, що вимагає глобального передбачення динаміки життєвих циклів одночасно багатьох радикальних нововведень і внесення випереджаючих коректив у процеси їх життєдіяльності.

Бізнес-портфель підприємств ринкового типу містить десятки інновацій, які знаходяться на різних етапах життєвого циклу. Випереджальне управління направлено на виявлення межі ефективності новацій, що виробляються або знаходяться в експлуатації, прогнозуванні інноваційних проблем, які вимагають фундаментальної розробки. Воно передбачає визначення і осмислення альтернативних шляхів розвитку і їх меж для нововведення, яке тільки-но увійшло у фазу насичення, незалежно від уявної прибутковості цієї фази. Основою проблемно-орієнтовного управління інноваційним процесом як єдиної

системи є: 1) створення банку цільових інноваційних програм; 2) оперативне управління при реалізації цільових програм.

Особливість першого етапу полягає в тому, що саме тут забезпечується перехід від розробки окремих, як правило, організаційно і технологічно виокремлених цільових програм до формування єдиної взаємопов'язаної системи програм, які використовують в якості тактичного інструментарію при реалізації стратегічних інновацій. Окрема програма є складовою частиною цілісної структури, що забезпечує свій інноваційний внесок в загальний розвиток підприємства. Цільові програми цього типу складають підґрунтя для формування банку цільових програм, який є необхідною основою стратегічного управління інноваційним процесом на підприємстві. Цільові програми, що входять у банк, мають обов'язкові реквізити, які показують місце програм, роль і порядок їх взаємодії при фронтальній реалізації інноваційної політики підприємства в цілому. Це дає змогу: 1) розташувати за рівнями ієрархії головні і спеціальні, основні і ті, що забезпечують програми; 2) планувати, організовувати, регулювати отримання ефектів від міжпрограмної взаємодії; 3) здійснювати контроль; 4) тиражувати програми (проекти) інноваційного змісту для їх можливого багаторазового використання на підприємствах.

Процеси вихідного планування і оперативного управління використання банку рекомендується здійснювати за допомогою методів сітьового планування і управління.

Існують два підходи до розробки і реалізації науково-технічної політики і процесу впровадження інновації на підприємстві:

1. Коли рушійними силами процесу є фірми-інноватори, які першими впроваджують інновації на своїх підприємствах. Їх дії стимулюються можливістю отримання тимчасових значних прибутків. Даний підхід пов'язує впровадження і наступне розповсюдження інновацій з можливістю або швидкого і суттєвого зниження витрат виробництва, або швидкого ринкового успіху, який проявляється в різкому зростанні попиту. При цьому НТП являє собою стрибкоподібну, переривчасту зміну технології, заміну старих товарів новими.

2. Коли процес впровадження, і наступного розповсюдження інновацій пов'язаний, передусім, з можливістю на початковому етапі забезпечення лише якогось невеликого сегменту ринку і отримання мінімального прибутку на цій основі. В подальшому науково-технічна політика разом з політикою маркетингу, орієнтується на подальше завоювання, можливо і довге, значно більшої частки ринку, що повинно відповідно привести в майбутньому до збільшення прибутку. Така науково-технічна політика передбачає наявність у підприємства довгострокової і стійкої стратегії у сфері НТП. При цьому враховують не тільки ринок конкретної інновації, але й можливість розгортання споріднених виробництв (це особливо важливо при впровадженні принципово нового продукту, який впливає на широкий спектр виробничих і особистих потреб). При такому підході НТП (у межах окремого підприємства) розглядається не як стрибкоподібний, а скоріше як безперервний процес.

На практиці при розробці науково-технічної політики підприємства, як правило, виділяють чотири функціональні області (між якими існують широкі зони перекриття) управління інноваціями: 1) дослідження і розробки; 2) управління якістю і сертифікацією у відповідності зі складом і обсягом

елементів ДСТ; 3) створення оновленої виробничої бази; 4) освоєння ринку інновацій.

У розділі досліджень і розробки виділяють такі підрозділи: пошукові і фундаментальні дослідження; прикладні дослідження; технічні розробки (дослідно-конструкторські, технологічні, проектні і організаційні) і дослідне виробництво; перше освоєння інновацій (технічне і економічне); розповсюдження і тиражування інновацій.

На практиці при формуванні науково-технічної політики підприємства прийняття рішення щодо необхідності реалізації інновації і випуску на її основі нового виробу (перехід на нову технологію) є складним завданням як в технічному, організаційному, так і в комерційному плані. Постійна зміна факторів ринкового середовища, вибагливості і потреб споживачів, прискорення НТП розвинених країн з одного боку ускладнює, а з іншого підштовхує і стає обов'язковою умовою проведення свідомої інноваційної політики українськими підприємствами.

Створення оновленої виробничої бази являє собою своєрідний план технічного переозброєння у вигляді системи бізнес-планів інвестиційних проектів з контрольною фіксацією окупності, рентабельності, чистої приведеної вартості і внутрішньої відсоткової ставки по кожному бізнес-плану.

Інноваційний розвиток це процес господарювання, що спирається на безупинні пошуки і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства у мінливих умовах зовнішнього середовища в рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту.

Процес інноваційного розвитку необхідно насамперед розглядати з позицій конкретного суб'єкта господарської діяльності, тобто з позицій конкретного підприємства, що здійснює господарську діяльність (виробничо-збутову діяльність) у взаємодії з постачальниками вихідної сировини і матеріалів, конкурентами, торговими і збутовими посередниками, споживачами і та ін., у конкретних економічних, політичних, екологічних, правових та інших умовах. При цьому така взаємодія має імовірнісний характер і не піддається однозначній оцінці.

Сукупність виділених принципових відмінностей може служити основою для формування інструментарію з ефективного залучення нових технологій у технологічне переоснащення виробничих підприємств.

Стратегія інноваційного розвитку виробничих підприємств враховує вплив багатьох чинників, сутність яких полягає в такому:

1. З посиленням значущості інновацій як чинника економічного зростання та розвитку виникає необхідність підвищення ролі і місця інноваційного менеджменту в управлінні виробничими підприємствами та виведенні процесів розроблення і реалізації продуктивних і технологічних нововведень на корпоративний рівень прийняття рішень. Це дозволяє враховувати технологічні можливості економічного зростання виробничих підприємств та мінімізувати ризики під час розроблення стратегічної поведінки на ринку.

2. Для підвищення ефективності залучення інноваційних ідей у сферу виробництва, які сприяють впровадженню нових технологій у господарську діяльність і створенню на цій основі довгострокових переваг конкурентоспроможності, доцільно сформулювати і використовувати на практиці

механізм інтеграції стратегічного управління та інноваційного менеджменту. Такий підхід дозволяє застосовувати принципи стратегічного управління у процесі інноваційного розвитку виробничих підприємств.

3. Під час проведення оцінювання економічної ефективності інноваційних розробок та впровадження нових технологій важливо використовувати принципи стратегічного планування. В їх числі, наприклад, здійснюють оцінювання: інноваційної поведінки, інноваційної активності, інноваційних стратегій, інноваційних проектів, інноваційного потенціалу, а також проводять аналіз інноваційного процесу.

4. Процес формування стратегії інноваційного розвитку виробничих підприємств доцільно будувати з початковим урахуванням типу і масштабу інноваційних перетворень.

У підсумку завдяки інноваціям можна сформувати конкретну ефективну стратегію із забезпечення конкурентоспроможності певного бізнесу підприємства, застосувавши мінімізацію або диференціацію витрат чи створивши інноваційну цінність.

Інноваційні стратегії можна поділяти також за характером обраної підприємствами моделі поведінки (пасивної або активної).

1. Активні технологічні: а) продуктові – стосуються впровадження нових або вдосконалених за своїми властивостями чи способами використання товарів і послуг; б) процесні – стосуються впровадження нових або покращених способів виробництва, а також доставки продуктів.

2. Пасивні нетехнологічні: а) маркетингові – стосуються впровадження нових методів продажу, у тому числі таких, що передбачають зміну, наприклад, дизайну продукту та його упаковки, складування та просування на ринок, цінової політики – з метою кращого задоволення потреб споживачів, захоплення позицій на ринку чи нових ринків; б) організаційні – стосуються впровадження нових методів організації діяльності та управління як підприємством, так і окремими його функціональними, операційними та бізнес-підрозділами.

Також зазначимо, що з позицій життєвого циклу бізнесу стратегію інновацій можна розглядати як логіку поведінки, якої необхідно дотримуватися, та як інструмент, який використовують підприємства на всіх стадіях: для обґрунтування можливості входження на новий (чи традиційний) ринок з новим продуктом, тобто на першій стадії життєвого циклу; на наступних стадіях (зростання та зрілості), коли для забезпечення своєї конкурентоспроможності підприємство має обрати відповідну стратегію своєї інноваційної поведінки (зазвичай, безпосередньо пов'язану з диверсифікацією діяльності).

Зміст інноваційної стратегії її цільове призначення та засоби реалізації представлені в табл.2.5.

Таблиця 2.5. Зміст стратегії інновацій, її цільове призначення та засоби реалізації

Цільове призначення інновацій (стратегічна настанова)	На забезпечення якої стратегії скерована	Типові ситуації застосування	Заходи з реалізації в межах окремих бізнес-процесів
Створення	Концентрична	Коли нові профільні	Конкретні заходи інноваційного

<p>нових виробництв, які збігаються з профілем організації</p>	<p>диверсифікація</p>	<p>продукти можуть пропонуватися на ринку за досить високими конкурентними цінами. Коли традиційні продукти перебувають на стадії завершення свого життєвого циклу. Коли організація має сильну управлінську команду</p>	<p>змісту на рівні окремих бізнес- процесів (ланок формування споживної вартості), які мають забезпечити реалізацію ключової стратегічної настанови для конкретного підприємства. Наприклад, "запуск" у виробництво телевізорів з відмінною від традиційної технологією відтворення зображення <u>з екраном LCD або LED замість телевізорів з ЕПТ</u>; кредитно-розрахункові послуги + страхові послуги</p>
<p>Освоєння випуску нових продуктів, які не збігаються з традиційним профілем організації</p>	<p>Конгломератна диверсифікація</p>	<p>Коли в базовій галузі відбувається зниження обсягів реалізації та прибутку. Коли наявні ринки дуже насичені продуктом організації</p>	<p>Конкретні заходи інноваційного змісту на рівні окремих бізнес-процесів, які мають забезпечити реалізацію ключової стратегічної настанови для конкретного підприємства. Наприклад, для вітчизняних будівельних компаній це може бути будівельний бізнес + готельно- ресторанный бізнес; для навчальних закладів в умовах скорочення набору студентів – оренда приміщень гуртожитків третіми особами, надання консалтингових послуг з проблематики спеціалізації ВНЗ</p>
<p>Освоєння випуску нових непрофільних продуктів, але для традиційних споживачів</p>	<p>Горизонтальна диверсифікація</p>	<p>Коли доповнення новими, але водночас непрофільними продуктами могло б істотно покращити реалізацію традиційних. Коли організація потрапляє до висококонкурентного або нерозвинутого бізнесу. Коли традиційні канали збуту можуть бути використані для просування на ринок нових продуктів</p>	<p>Конкретні заходи інноваційного змісту на рівні окремих бізнес- процесів, які мають забезпечити реалізацію ключової стратегічної настанови для конкретного підприємства. Наприклад, додаткове (за невелику плату) сервісне обслуговування (у власній сервісній службі) придбаній складній техніці впродовж тривалого (післягарантійного) строку, як це роблять мережі супермаркетів електроніки <u>FoxMart, "Ельдорадо"</u>, а також невеликі підприємства, які надають телекомунікаційні послуги, торгують комп'ютерною технікою тощо. Таку практику доцільно запровадити і вітчизняним виробникам сільгосптехніки для фермерських господарств</p>
<p>Об'єднання з іншою компанією для проведення робіт за спеціальним проектом</p>	<p>Спільне підприємство</p>	<p>Коли два або більше підприємств, які спеціалізуються в різних бізнесах, об'єднуються, щоб доповнити одне одного. Коли існує необхідність швидкого виходу на ринок нової технології. Коли потрібно полегшити вихід на світові ринки</p>	<p>Конкретні заходи інноваційного змісту на рівні окремих бізнес-процесів, які мають забезпечити реалізацію ключової стратегічної настанови для конкретного підприємства. Наприклад, Львівська кондитерська фірма <u>"Світоч"</u>, <u>"Нестле"</u> Швейцарія; авіабудівне підприємство <u>"Антонов"</u> (планується створення СП з авіабудівною російською компанією); СП у сфері освоєння чорноморського газо- та нафтоносного шельфу</p>
<p>Освоєння нових непрофільних видів діяльності, пов'язаних із забезпеченням (попереднім або наступним) основного бізнесу</p>	<p>Вертикальна диверсифікація</p>	<p>Коли підприємство бажає повернутися до більш ранніх стадій діяльності (наприклад, до виготовлення підвзулів або упаковки). Якщо організація конкурує в галузі, яка швидко зростає, та коли</p>	<p>Конкретні заходи інноваційного змісту на рівні окремих бізнес-процесів, які мають забезпечити реалізацію ключової стратегічної настанови для конкретного підприємства. Наприклад, до промислової групи <u>"СКМ"</u> входять підприємства вугільної галузі, енергогенеруючі та енергорозподільчі компанії, гірничодобувні підприємства, металургійні підприємства, а також трейдингові та фінансові</p>

підприємства		<p>очікується продовження розширення ринків збуту.</p> <p>Коли підприємство бажає запровадити такі стадії діяльності, як оптова або роздрібна торгівля</p>	<p>компанії (банки). Вона їх або купує, або встановлює над ними контроль за допомогою свого профільного активу підрозділу – металургійного холдингу "<u>Метінвест</u>" – з метою забезпечення як постачання сировини, так і збуту його готової продукції на внутрішньому та світовому ринках, і посилення таким чином своєї конкурентоспроможності в цьому бізнесі; Львівське ПП "<u>Родинна ковбаска</u>", яке, крім виробництва ковбасних виробів, диверсифікувалося в бізнес із вирощування та забою худоби та в бізнес роздрібної торгівлі через широку мережу власних торгових точок</p>
--------------	--	--	---

Вказані стратегії охоплюють широкий спектр перспективних інноваційних зрушень на виробничих підприємствах і дозволяють суттєво прискорити процес інноваційного оновлення їх основних засобів. Науковець А.Афуа навів бізнес-модель підприємства як комплекс дій, методів і часу їхньої реалізації та стверджує, що практично інновації можуть бути впроваджені у всіх елементах підприємства, використовуючи для цього свої засоби так, щоб створити якнайвищу вартість для клієнта.

У свою чергу, К.Облуй визначає модель бізнесу «як з'єднання стратегічної концепції фірми і технології її практичної реалізації, що розуміється як будівництво ланцюга вартості, що дозволяє ефективну експлуатацію, а також відновлення засобів і вмінь». У своїх міркуваннях автор акцентує виразно потребу поєднання прийнятої стратегії фірми з її операційною діяльністю, яка зумовлює її результативність. Одночасно помічає загрози, що виникають з конкурентного оточення, які пов'язані з імітованістю ефективних бізнес-моделей. Нівеляція цих загроз вимагає безперервного удосконалення бізнес-моделей, яке можна визначити як своєрідну «втєчу вперед». Найважливішим інструментом їхнього удосконалення є часткові і переломні інновації.

Перше з них – це такі зміни у наявній моделі, які виражаються створенням конкурентної переваги. Вона може стосуватися, наприклад, якості продуктів, мережі дистрибуції, досліджень і розвитку, контактів з клієнтами або також процесів виробництва.

Впровадження переломних інновацій – це друга дорога «втєчі вперед». Вона полягає у такому новаторському формуванні ланцюга вартості, щоб виникла інновація, яка започатковує на ринку хвилю творчої деструкції, що приводить до створення зовсім нової моделі бізнесу. Ланцюг вартості, якщо продовжити думку К.Облуя, – це правила, які пов'язують засоби, людей і витрати, що виконують в організації функцію своєрідного коду DNA.

Автори А.Афуа і Ч.Туччі в бізнес-моделі, трактованій як одна з детермінант, що впливають на ефективність підприємства, підкреслюють значення так званого "чинника зміни". Цей чинник ідентифікується з інноваціями, особливо такими, які мають переломний характер. Як основний приклад такої інновації цитовані автори називають можливості, які створює використання Інтернету. Зауважують, що переломні інновації посередньо, але значно впливають на ефективність підприємства.

Цікаво значення бізнес-моделей підприємств у контексті інноваційності опрацював Г.Хамел. Бізнес-модель трактується ним як підстава концепції

інноваційного бізнесу і пропонує структуру такої моделі із чотирма найважливішими елементами: базова стратегія; стратегічні засоби; зв'язок і стосунки з клієнтами; вартість мережі. Кожен названий елемент такої моделі складається, своєю чергою, з окремих компонентів; лише їхній аналіз, а також вирішення багатьох пов'язаних з ними питань дозволяють уточнити здатність до вироблення концепції інноваційного бізнесу.

Одним з найістотніших чинників ефективної конкуренції підприємства є його здатність і результативність впровадження інновацій. Вона є також істотною для побудови і результативності бізнес-моделей. Враховуючи вплив і способи створення конкурентної переваги, важливим є виділення двох головних видів інновацій, це: приростові інновації. Це інновації з характером удосконалення продуктів і технологій. Вводяться найчастіше систематично, уможлиблюючи поступове зростання чи також підтримування конкурентоспроможності. їх можна трактувати як чинник, який послідовно, лінійно впливає на зростання конкурентоспроможності. А також радикальні інновації. Цей вид інновації створює не тільки нові технології і продукти, але також нові концепції бізнесу. їхній стрибкоподібний, загалом революційний характер викликає те, що вони забезпечують часто порівняно тривалу конкурентну перевагу, створюючи нові умови конкуренції.

Як приростові, так і радикальні інновації впливають на три важливі сфери, вирішальні для умов конкуренції і конкурентоспроможності. Це такі сфери, як: економіка і сектори, що її утворюють; підприємства і реалізовані ними бізнес-діяльності; продукти і процеси.

У першій сфері вплив приростових інновацій проявляється переважно у побудові бізнес-стосунків типу B2B, а також змінах й удосконаленні ланцюга поставок. Своєю чергою, радикальні інновації створюють нові сектори економіки. Створюють їх як так звані підприємства нової економіки, так і інших секторів, що застосовують, наприклад, біотехнології чи нанотехнології. Виникнення нових секторів приводить до структурних змін усєї економіки, посилюючи в ній роль і частку підприємств, які спираються на знання.

У сфері підприємств і їхньої бізнес-діяльності приростова інноваційність пов'язується з удосконаленнями організації. У свою чергу, радикальні інновації створюють нові бізнес-концепції, які значно більше ніж, наприклад, нові технології, змінюють систему конкуренції, часто руйнуючи стан речей. Вплив приростових інновацій у сфері продуктів і процесів виражається в їхньому покращанні і модифікації. Радикальні інновації викликають зміни конфігурації процесів, створюють нові продукти і процеси.

Підставою побудови моделі, а отже, і її елементів, а також поєднувальних "мостів", є потенціал прибутку. Виділяють чотири чинники, які детермінують потенціал: ефективність; унікальність; внутрішню зумовленість; задуми і здатність до створення прибутку.

Найважливішими перевагами описаної моделі є трактування її елементів однаковою мірою як джерел інновації, так і сфер їхньої аплікації, а також ідентифікація істотних з погляду впровадження інновацій зв'язків між окремими елементами моделі. В її структурі дуже сильно експонуються стосунки з ринком, переважно з клієнтами, але також з коаліціонерами, постачальниками і партнерами. Для результативності моделі великою мірою вирішальними є внутрішні зв'язки (мости) між складовими моделі, як і зовнішні стосунки.

Оригінальним можна визнати підхід, який трактує здатність до формування багатства (цінності) як найвищу мету інноваційної концепції бізнесу, становить критерій його оцінювання. Прикладом застосування елементів інноваційної моделі бізнесу можуть бути актуально створювані і такі, що розвиваються в Європейському Союзі (зокрема, також у Польщі) регіональні і місцеві енергетичні підприємства. Вони апрікують нові інноваційні технології, застосовуючи переважно відновлювані джерела енергії (ВДЕ), впроваджують нові процеси, поєднуючи виробництво різних видів енергії з логістикою поставок енергетичної сировини. Створюють при цьому нові зв'язки з постачальниками, партнерами і коаліціонерами.

Конкуренція і пошук нового попиту викликає необхідність переорієнтації підприємств, необхідними будуть моделі бізнесу, які спираються на інновації, особливо радикальні. Використання інновацій у побудові нових моделей бізнесу є вирішальними для їхньої стійкості на імітованість і втрату ефективності. Модель є тим стійкішою, чим радикальнішими є інновації.

2.2. Потенціал підприємництва, ефективність оцінювання

Сучасна світова економіка дедалі більше набуває рис інноваційної економіки, пов'язаної з розробленням, упровадженням і використанням нововведень (інновацій), а також з перебудовою організаційно-економічного

механізму господарювання. У цих умовах основною суперечністю у сфері інноваційного розвитку економіки нашої країни на всіх її рівнях є те, що в нас, з одного боку, досить високий інноваційний потенціал, а з іншого – такі механізми господарювання та структура економіки (і на рівні підприємств), які цей потенціал просто не сприймають і не реалізують. Отже, інноваційна проблема в Україні – це не лише традиційна проблема грошей та інституцій, але і проблема ефективного менеджменту (насамперед стратегічного) на рівні підприємства, який повинен задавати вектор і визначати загальну програму дій щодо інвестицій в інновації на підприємстві у всіх ланках формування споживної вартості продуктів кожного виду бізнесу підприємства.

В умовах ринкової конкуренції, скорочення життєвого циклу товарів і послуг, розвитку нових технологій, однією з умов формування конкурентної стратегічної перспективи промислового підприємства стає його інноваційна активність. Підприємства, які формують стратегічну поведінку на основі інноваційного підходу мають можливість завоювати лідерські позиції на ринку, зберегти високі темпи розвитку, скоротити рівень витрат, добитися високих показників прибутку. У сучасних ринкових умовах підвищуються вимоги до економічних вимірів і економічних обґрунтувань прийняття рішень стосовно інноваційних проектів, які можуть фінансуватись тільки після економічної оцінки кожного з можливих їх варіантів. Слід зважати на те, що підприємства (організації) будують свою діяльність в напрямі досягнення своїх локальних цілей, перш за все можливості успішно функціонувати на ринках виробництва нових товарів і послуг, які з'являються в результаті впровадження нових технологій.

Важливість оцінювання інноваційного потенціалу полягає в обґрунтуванні величини показників, які є в його структурі, відображають можливості і загрози підприємства щодо розробки і впровадження інновацій. З огляду на це, наявність необхідних ресурсів, обґрунтування їхньої потреби для здійснення інноваційної діяльності виступають першочерговими чинниками формування інноваційного потенціалу, сприяють посиленню конкурентних позицій вітчизняних підприємств на ринку.

Існуючі підходи до оцінювання інноваційного потенціалу переважно відображають оцінку окремих його складових, не враховуючи взаємозв'язку цих оцінок на різних етапах інноваційної діяльності. Мета дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні науково-методичних, теоретичних положень і теоретичних засад функціонування системи показників оцінки достатності та ефективності інноваційного потенціалу сучасного підприємства.

Складовими потенціалу підприємства є виробничо-технологічний, науково-технічний, фінансово-економічний, кадровий і інноваційний потенціал, який є ядром потенціалу підприємства, оскільки органічно входить до складу кожної з його частин.

Оцінка ефективності інноваційних проектів являє собою найбільш відповідальний етап у процесі прийняття інноваційних рішень.

Методи оцінки ефективності інноваційних проектів:

1) Метод Net Present Value, *NPV* (чистий приведений ефект).

$$NPV = \sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+r)^k} - \sum_{j=1}^m \frac{IC_j}{(1+i)^j},$$

де i – прогнозований середній рівень інфляції;
 P_k – прогноз доходу за роками;
 r – дисконтна ставка;
 IC – величина вихідних інвестицій за роками;
 m – послідовні роки інвестування фінансових ресурсів;
 n – кількість років отримання доходу від інвестицій.

Або, якщо вхідні інвестиції одноразові:

$$NPV = \sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+r)^k} - IC$$

Якщо $NPV > 0$, то проект варто прийняти. Власник фірми отримає прибутки. Якщо $NPV < 0$, то проект варто відхилити. Власник фірми буде мати збитки. Якщо $NPV = 0$, то проект не прибутковий і не збитковий.

Критерій NPV відображає прогнозну оцінку зміни економічного потенціалу підприємства у випадку прийняття даного проекту (в абсолютному значенні).

2) Метод Profitability Index, PI (індекс рентабельності інвестицій). Є доповненням показника NPV .

$$PI = \sum \frac{P_k}{(1+r)^k} / IC$$

Якщо $PI > 1$, то проект варто прийняти. Якщо $PI < 1$, то проект варто відхилити.

Якщо $PI = 1$, то проект не прибутковий і не збитковий.

Індекс рентабельності проекту показує розмір доходу (приросту активів) від реалізації проекту на грошову одиницю вкладень та розмір чистого прибутку.

3) Метод Internal Rate of Return, IRR (внутрішня норма рентабельності).

Показник являє собою ставку дисконту, коли сума приведених доходів від проекту дорівнює величині первісних інвестицій, тобто витрат. Оцінка проектів за допомогою IRR засновано на визначенні максимального розміру ставки дисконту ($IRR = r$), за якої проект стане беззбитковим ($NPV = 0$).

$$\sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+IRR)^k} - IC = 0$$

Якщо проект цілком буде фінансуватися за рахунок кредитів комерційного банку, то значення IRR показує верхню межу припустимого рівня банківської процентної ставки, перевищення якого робить проект збитковим.

3) Метод Modified Internal Rate of Return, *MIRR* (модифікована внутрішня норма рентабельності).

Показник являє собою коефіцієнт дисконтування, що зрівнює приведену вартість відтоків коштів і нарощений розмір надходжень. *MIRR* характеризує ефективність проекту.

$$(1 + MIRR)^n = \frac{\sum_{i=0}^n IF(1 + r)^{n-1}}{\sum_{i=0}^n \frac{OF_i}{(1 + r)^i}}$$

де OF_i – відтік коштів у i -тому періоді (абсолютний розмір);

IF_i – надходження коштів у i -тому періоді;

r – ціна джерела фінансування даного проекту;

n – тривалість життєвого циклу проекту.

Модифікована ставка рентабельності розраховується за проектами, що припускає не одноразові витрати, а розподіл їх за роками. Тому умовно вільні кошти даного проекту можуть тимчасово використовуватися для інших проектів.

4) Методи Payback Period, *PP* (*PP* – строк окупності інвестицій) і Discounted Payback period, *DPP*

Метод спрямований на визначення терміну повернення інвестицій. Алгоритм розрахунку строку окупності залежить від рівномірності розподілу прогнозованих доходів від інвестицій:

а) якщо дохід розподілений за роками рівномірно

$$PP = \frac{IC}{PC}$$

де PC – середньорічний розмір прибутку; б) якщо дохід розподілений нерівномірно

$$PP = n, \text{ in which } \sum_{k=1}^n P_k > IC$$

Показник дисконтованого терміну повернення враховує фактор часу:

$$DPP = \min n, \text{ in which } \sum_{k=1}^n P_k * \frac{1}{(1+r)^k} \geq IC$$

Завжди $DPP > PP$, оскільки використовується процес дисконтування.

5) Метод ARR (коефіцієнт ефективності інвестицій).

Методу властиві дві характерні риси: по-перше, він не припускає дисконтування показників; по-друге, дохід характеризується показником чистого прибутку RN (прибуток за мінусом відрахувань до бюджету).

$$ARR = \frac{RN}{(IC + RV)/2}$$

де RV – залишкова або ліквідаційна вартість.

Коефіцієнт ефективності інвестицій порівнюють з коефіцієнтом рентабельності авансованого капіталу (Pa)

$$Pa = \frac{\sum NP}{\sum AC}$$

де NP – чистий прибуток;

AC – сума коштів, авансована у діяльність підприємства.

Якщо $ARR > Pa$, то проект доцільно впроваджувати. Цей метод доволі простий і надійний для проектів, що реалізуються протягом одного року.

6) Метод аналізу точки беззбитковості (Break-Even Point).

Суть методу полягає у визначенні критичного обсягу продажів, за якого виторг від реалізації дорівнює витратам, тобто цей обсяг продажів, після якого підприємство почне отримувати прибуток.

$$X_{ber} = \frac{A}{V - VC}$$

де A – постійні витрати, величина яких не залежить від зміни обсягу продажів у релевантному періоді;

V – ціна одиниці продукції;

VC' – змінні витрати одиниці продукції.

В цьому методі необхідно зіставити плановані обсяги продажів продукції (послуг) з критичним обсягом продажів. Це дає можливість розробити заходи щодо розширення ринків збуту.

7) Метод приведених витрат (економічний ефект).

$$B_n = C_m + rJC \rightarrow \min,$$

де C_m – собівартість продукції;

JC – капітальні вкладення (інвестиції).

Метод приведених витрат є основою для розрахунку річного економічного ефекту інновацій. Застосовується для зіставлення варіантів розвитку виробництва і вироблення цільових економічних установок інновацій.

8) Метод операційного важеля (виробничого).

Діяльність нового виробництва, що зумовлена резервами потужності та розширення обсягу продажу, може бути оцінено за допомогою операційного ефекту.

$$B_o = \frac{BP - C}{P_r} = \frac{BM}{P_r},$$

де BP – виручка від реалізації;

C – змінні витрати щодо виробництва та реалізації продукції;

P_r – прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг);

$BM (BP - C)$ – валова маржа.

Чим більший вплив операційного важеля, тим більший підприємницький ризик.

9) Точка Фішера.

Точка перетинання двох графіків [$NPV = f(r)$] для двох проектів, що показує значення коефіцієнта дисконтування, за якого ці проекти мають однакові NPV . Точку Фішера для двох проектів (потоків) може бути визначено як IRR прирощеного потоку (2 проекти – 1 проект).

Для оцінки проектів та їх відбору використовують такі основні показники ефективності інноваційного проекту: комерційну (враховує фінансові наслідки щодо учасників проекту), бюджетну (враховує вплив проекту на витрати та доходи бюджетів усіх рівнів), народногосподарську економічну ефективність відображає ефективність проекту з точки зору усього національного господарства, регіонів, галузей у цілому).

Оцінка ефективності інновацій має відбуватися на комплексних засадах, враховуючи такі види ефектів, як науково-технічний, соціальний і економічний. При оцінці ефективності необхідно також приділяти увагу можливому рівню ризику. Для цього розраховують ціну ризику: величину можливих втрат або виграшу (підприємницького доходу).

$$C_r = P_p - P_p \times I_n + P_p \times I_v,$$

де C_r – ціна ризику;
 P_p – планований прибуток без обліку ризику;
 I_n – імовірність втрати прибутку за несприятливих результатів;
 I_v – імовірність успішного результату.

Після визначення імовірності ризику обирається його прийнятний рівень.

При прийнятті більшості управлінських рішень рекомендується дотримувати «середнього» рівня ризику, за якого можливі втрати планованого прибутку не перевищують 50%. Після визначення припустимого рівня ризику розробляється власне система управління ним, що включає підсистему адаптації до ризикових ситуацій.

У структуризації інноваційного процесу можна дотримуватися загальноприйнятої схеми: «фундаментальні дослідження - прикладні дослідження - конструкторські та експериментальні розробки - дослідження ринку - конструювання - ринкове планування - дослідне виробництво - ринкове випробування - комерційне виробництво».

Для оцінки і моніторингу інноваційного потенціалу промислового підприємства пропонується з деякою періодичністю визначати позиції підприємства в просторі оцінок інноваційного потенціалу, для чого необхідно проаналізувати підприємство по ряду показників — чинників інноваційного потенціалу, кожен з яких характеризує матеріально-технічну, або інтелектуальну складову, або обидві одночасно. Склад чинників, використовуваних для оцінки кожної складової визначається експертним методом.

Ефективність інноваційного процесу залежить від стану інноваційного потенціалу підприємства, основу якого складають фінансові, матеріальні, кадрові, інтелектуальні, інфраструктурні і інші ресурси.

Аналіз джерел фінансування інноваційних заходів підприємств України за останні роки засвідчив, що із загальної суми використаних на інноваційні цілі фінансових ресурсів майже 60-70% становили власні кошти підприємств, фінансування з державного бюджету дорівнювало приблизно 2-4%, кредитні ресурси становили 2-3%, кошти інвесторів - 1-2%. Як видно з наведених даних, основним таким джерелом є власні кошти суб'єктів господарювання, і стає очевидним, що у майбутньому слід спиратися саме на них. Висока ризикованість інноваційних проектів зумовлює низьку частоту коштів інвесторів і кредитних ресурсів.

Матеріально-технічні ресурси є речовинною основою інноваційного потенціалу, визначають його техніко-технологічну базу, впливають на масштаби й темпи інноваційної діяльності.

Формування інноваційного потенціалу може бути ускладнено труднощами їх одержання. Тому дуже актуально, особливо в наших умовах, орієнтувати його на створення нематеріаломістких нововведень, що дасть змогу максимально комплексно використовувати наявну сировинну базу, нові види матеріалів,

утилізацію відходів відповідно до екологічних вимог, що висуває суспільство до виробників.

Кадрова складова інноваційного потенціалу може характеризуватися такими показниками, як загальна чисельність працівників, зайнятих у НДДКР, структурний розподіл чисельності персоналу за видами діяльності, за кваліфікаційними групами.

Рівень інтелектуальної складової інноваційного потенціалу розраховують сукупністю наступних показників (коефіцієнтів): плинність працівників високої кваліфікації, розраховується як відношення кількості працівників, що звільнилися, до загальної кількості працівників даної кваліфікації; питома вага інженерно-технічного персоналу і науковців, розраховується як відношення їхньої кількості до всієї кількості працюючих; показник винахідницької (раціоналізаторської) активності, визначається як відношення кількості винаходів (рацпропозицій) до кількості працюючих чи інженерно-технічних працівників; показник освітнього рівня, визначається як відношення кількості осіб, що мають вищу (спеціальну) освіту відповідно до профілю діяльності підприємства, до загальної кількості працюючих і т.п.

Як показники рівня інформаційної складової можуть бути використані такі коефіцієнти: коефіцієнт повноти інформації ($K_{пл}$), що розраховується як відношення обсягу інформації, що є в розпорядженні особи, що приймає рішення (ОПР), до обсягу інформації, необхідної для ухвалення обґрунтованого рішення; коефіцієнт точності інформації ($K_{т}$), що розраховується як відношення обсягу релевантної інформації до загального обсягу наявної в розпорядженні ОПР інформації; коефіцієнт суперечливості інформації ($K_{пр}$), що розраховується як відношення кількості незалежних свідчень на користь ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації.

Оцінка ринкової складової інноваційного потенціалу може бути здійснена за методикою SWOT-аналізу, згідно якої фактори ринкового середовища і фактори, що визначають внутрішні можливості підприємства, поділяють на дві групи. Для зовнішнього середовища - можливості розвитку і загрози розвитку, для підприємства — сильні і слабкі сторони його діяльності.

Вплив кожного з факторів (як зовнішнього середовища, так і внутрішнього) на можливості розвитку підприємства по інноваційному шляху запропоновано оцінювати за допомогою коефіцієнтів упевненості, що вимірюються за шкалою від -1 до +1. Кожний з факторів розглядається як свідчення за чи проти можливості розвитку інноваційним шляхом. При цьому можливості, надані ринком, і сильні сторони підприємства оцінюють від 0 до +1, а загрози і слабкі сторони - від 0 до -1. Значення коефіцієнта впевненості відображає ступінь впевненості в тому, що вплив вимірюваного ним фактора збільшує (+) чи зменшує (-) можливості розвитку на основі інновацій.

Оцінку інноваційного потенціалу підприємства доцільно здійснювати в наступній послідовності: аналіз структури інноваційного потенціалу; виявлення ступеня використання внутрішніх інноваційних можливостей підприємства; оцінка рівня інноваційної активності підприємства; на предмет достатності у

підприємства фінансово-економічних ресурсів для ефективного забезпечення не тільки стратегічної інноваційної, але і поточної виробничої діяльності.

В Україні відсутній комплексний підхід до розроблення показників ефективності використання інноваційного потенціалу, ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності.

Важливим показником ефективного функціонування та розвитку підприємства можна вважати кількість інновацій з урахуванням рівня їх новизни, який вимірюється за отриманою інформацією про нову продукцію, з якою підприємство виходить на ринок. При цьому рівень новизни інновації визначається на засадах детального аналізу істотних властивостей інноваційної ідеї та порівняння відносного рівня її новизни з іншими.

Від рівня інноваційного потенціалу підприємства залежить вибір тієї або іншої стратегії інноваційного розвитку:

1. Якщо у підприємства є всі необхідні ресурси, то воно може піти по шляху стратегії лідера, розробляючи і упрощуючи принципово нові, або базисні, інновації.

2. Якщо інноваційні можливості обмежені, то доцільно їх нарощувати і обирати стратегію послідовника, тобто реалізовувати поліпшуючі технології. Такий підхід до трактування інноваційного потенціалу можна вважати класичним.

Можна виділити рівні інноваційного потенціалу підприємства, що дозволяють визначити здатність підприємства впроваджувати нові технології в господарський оборот при одночасному забезпеченні фінансових потреб поточної виробничо-господарської діяльності. (табл.2.6.).

Таблиця 2.6. Рівні інноваційного потенціалу підприємства

Джерела покриття витрат	Коротка характеристика рівня інноваційного потенціалу підприємства	Визначена стратегія інноваційного розвитку
<i>Високі інноваційні можливості</i>		
Власні Засоби	Висока забезпеченість власними ресурсами. Реалізацію стратегій інноваційного розвитку підприємство може здійснювати без зовнішніх запозичень.	Лідер – освоєння нових технологій
<i>Середні інноваційні можливості</i>		
Власні Засоби + Довгострокові Кредити	Нормальна фінансова забезпеченість виробництва необхідними ресурсами. Для ефективного залучення нових технологій до господарського обороту необхідне використання деякого об'єму позикових засобів.	Послідовник або лідер – освоєння нових або поліпшуючих технологій
<i>Низькі інноваційні можливості</i>		
Власні Засоби + <i>довгострокові і короткострокові</i>	Задовільна фінансова підтримка поточних виробничих запасів і витрат. Для реалізації стратегій інноваційного розвитку потрібне залучення значних фінансових коштів із зовнішніх джерел.	Послідовник – освоєння поліпшуючих технологій

кредити і позики		
<i>Нульові інноваційні можливості</i>		
–	Дефіцит або відсутність джерел формування витрат.	–

Для виявлення взаємозв'язку між результативними показниками ефективності діяльності (виробничої, фінансової, інвестиційної) підприємства і відповідними показниками ефективності інноваційної діяльності доцільно сформулювати таку систему показників:

- показники виробничої ефективності науково-технічних заходів: темп приросту ефективності виробництва конкретних видів продукції (робіт) від використання науково-технічних заходів; відносна економія собівартості продукції в результаті запровадження науково-технічних заходів;

- показники фінансової ефективності науково-технічних заходів: приріст прибутку в результаті реалізації науково-технічних заходів; приріст доданої вартості, включаючи амортизацію, в результаті реалізації науково-технічних заходів, у тому числі за рахунок інтенсивних і екстенсивних факторів; приріст доходу за рахунок реалізації науково-технічних заходів;

- показники інвестиційної ефективності науково-технічних заходів: характеризують кількість впроваджених науково-технічних засобів, зростання питомої ваги прогресивних технологічних процесів та нових інформаційних технологій, підвищення коефіцієнта автоматизації та організаційного рівня виробництва і праці, кількість патентів або авторських свідоцтв, індекс цитування, підвищення конкурентоспроможності підприємства, товарів (послуг) на ринку.

При оцінці ефективності інноваційних проектів передбачається розрахунок таких важливих показників, як: інтегральний ефект (чистий дисконтований дохід); внутрішня норма прибутковості (дохідності); рентабельність інвестицій період і строк окупності.

Інтегральний ефект визначається як сума поточних ефектів за весь розрахунковий період, приведена до початкового року, або як перевищення інтегральних результатів над інтегральними витратами. Внутрішня норма прибутковості (дохідності) - IRR - це розрахункова відсоткова ставка, за якої одержані доходи від проекту стають рівними витратам на проект, або дається ще таке визначення - це той максимальний відсоток, який може бути сплачений для мобілізації капіталовкладень у проект. Рекомендується відбирати такі інноваційні проекти, внутрішня норма дохідності яких не нижча 15-20%. Рентабельність визначається як співвідношення ефекту від реалізації проекту і витрат на нього. На практиці оцінки інноваційних проектів розраховують відношення приведених доходів до інвестиційних витрат. Строк окупності показує, протягом якого часу можуть окупитися інвестиції в інноваційний проект. Під періодом окупності розуміється тривалість періоду, протягом якого сума чистих доходів, дисконтованих на момент завершення інвестицій, дорівнюватиме сумі інвестицій. Це період, необхідний для відшкодування початкових капіталовкладень за

рахунок прибутків від проекту (чистий прибуток після відрахування податку + фінансові витрати + амортизація).

Слід також враховувати, що будь-який результат інновацій має подвійне значення: як основа змін у матеріальному виробництві, а в економічному розумінні - для досягнення цілей форми, а отже, для підвищення прибутку і конкурентоспроможності; як джерело подальших наукових досліджень і розробок, тобто становить науковий і методологічний інтерес.

Аналіз і оцінка інноваційного потенціалу підприємства виявляє можливості для його інноваційного розвитку. Результати оцінки дозволяють розробити оптимальну стратегію інноваційного розвитку.

Таким чином, система показників інноваційного потенціалу – це інтегральна сукупність наявних і прихованих ресурсів, запасів, можливостей, що можуть виявлятися за умов взаємодії і взаємообумовленості збалансованих підсистем і елементів системи для задоволення вимог ринку в інноваційних продуктах. При цьому під можливістю розуміються внутрішні сили, здійсненність і здатність, яка передбачає спроможність діяти і відображає інноваційну активність менеджменту підприємства. Кількість і сукупність показників, котрі доцільно використовувати при комплексній оцінці інноваційного потенціалу, здебільшого залежать від обсягу виробництва підприємницької структури. Методика оцінки інноваційного потенціалу підприємства має бути практичною, гнучкою, базуватися на доступному математичному апараті та відповідати сучасному рівню розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Різнобічна оцінка є необхідним і водночас дуже важким завданням. Оцінка науково-інформаційного рівня підприємства, оцінка технічного рівня підприємства, оцінка техніко-економічної ефективності інноваційних проектів.

Використання розглянутих методик оцінювання інноваційного потенціалу підприємства дозволяє не тільки визначити міру готовності до розробки та впровадження інноваційних проектів, які віддзеркалюються у відповідних типах інновацій, а і надає можливість виявити наявні проблеми в організаційній, фінансово-економічній, виробничій, кадровій, маркетинговій, науково-технічній, соціальній чи управлінській сфері діяльності. Своєчасне виявлення та ліквідування вищезазначених проблем дозволяють підвищити загальний рівень потенціалу, створюючи стабільне підґрунтя для інноваційної діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3. Світовий досвід розвитку інноваційної діяльності

3.1. Стратегії розвитку інноваційної політики провідних країн світу

Метою інноваційної політики провідних країн світу є сприяння розвитку науки й техніки, підвищення інноваційної активності, що забезпечує конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку, обороноздатності країни, покращення екологічної ситуації, а також сприяння розвитку венчурного довгострокового бізнесу. Виходячи з цієї мети, держава визначає пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності та обирає основні шляхи підтримки підприємств, які працюють над виконанням державних інноваційних програм.

Країни-лідери інноваційного розвитку підприємств розробляють ефективну інноваційну політику, яка планується і координується на державному рівні. З метою реалізації державного регулювання інноваційної діяльності застосовується наступна система заходів:

податкова політика, зокрема пільги на оподаткування певних видів діяльності надаються безпосередньо підприємствам і інвесторам, а не науковим організаціям. У зарубіжних країнах здійснюється регулярний перегляд пільг, завдяки чому цілеспрямовано стимулюється інноваційна активність в пріоритетних галузях;

пряме фінансування інноваційної діяльності підприємств;

надання позичок, зокрема без виплати відсотків;

конкурсне державне фінансування інноваційних розробок підприємств;

створення фондів впровадження інновацій з урахуванням ризику;

амортизаційна політика через нормативне обмеження граничних термінів експлуатації виробничого обладнання і технологій;

прямі бюджетні дотації для підприємств, що освоюють нову продукцію;

допомога в патентуванні, зокрема через пільгову сплату мита при отриманні охоронних документів;

пенсійні та страхові пільги для інноваторів, оплата членства у наукових товариствах, сплата проїзду на наукові конференції тощо;

моральне заохочення авторів винаходів шляхом присудження спеціальних почесних звань, членство в клубах винахідників, видача грамот, медалей, посвідчень, публікації про авторів;

створення мережі спеціалізованих державних служб зі стимулювання інноваційної діяльності для фінансової, інформаційної підтримки інноваційної діяльності;

стимулювання різноманітних недержавних форм підтримки інноваційної діяльності, що акумулює фінансові кошти великих компаній, пенсійних фондів, страхових компаній, різноманітних комерційних структур.

Пріоритетні напрями реалізуються у вигляді важливих міжгалузевих проектів і програм зі створення, освоєння та поширення технологій, що здатні кардинально змінити технологічний базис економіки. Наприклад, міжнародні пріоритетні напрями ЄС на 1994-1998 рр. були відображені в 19 програмах, які

охоплювали інформаційні технології та телекомунікації, програми виробничих технологій і матеріалів, навколишнього середовища і клімату, біомедицини й охорони здоров'я, сільського господарства і керованого термоядерного синтезу.

Держава одночасно розробляє і принципи, на основі яких буде проводитись політика в науці та в інноваційній сфері, а також механізм реалізації цієї політики. Ці принципи залежать від економічної системи, яка склалась у країні, механізмів економіко-правового регулювання економічних відносин, соціального розвитку країни. Практично в усіх індустріальних країнах нововведення є одним з пріоритетних напрямів у політиці уряду, адже це основа національної незалежності й економічного розвитку. Наприклад, у довгостроковій програмі реформ Б. Клінтона, яка була ухвалена Конгресом у 1993 р., головна роль відводилась досягненню країною світового науково-технічного лідерства. Програма передбачала послідовну реалізацію доктрини "Глобальної технологічної конкурентоспроможності США в умовах глобальної конкуренції".

Уряди західноєвропейських країн, починаючи з 90-х років, як уже зазначалось, підсилили увагу до інноваційних проблем. У прийнятих спеціальних програмах розвитку нововведень передбачались заходи щодо стимулювання інноваційної діяльності фірм, формувались нові механізми міжнаціонального співробітництва в рамках ЄС зі створення інновацій.

Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках забезпечує вирішення глобальних першочергових проблем інноваційної діяльності, розроблення відповідних програм з урахуванням інноваційного потенціалу держави, які становлять основу сучасного технологічного прогресу. Наприклад, США прагне стати світовим науково-дослідним центром, де буде зосереджена більшість усіх принципів наукових розробок планети і налагоджений процес дослідного виробництва найсучасніших, технічно складних і дорогих промислових виробів та систем, що стане новою спеціалізацією країни в міжнародному поділі праці.

Інноваційна політика ґрунтується передусім на пріоритетах загальної економічної політики і має динамічний характер.

Увесь період становлення та розвитку системи державного регулювання інноваційної активності в розвинених країнах можна умовно розділити на три етапи.

Початковий етап (із середини 40-х до кінця 60-х років) охоплює два напрями державної політики, які між собою були недостатньо скоординовані й організаційно розділені на науковий та промисловий. Перший напрям державної політики був спрямований на підтримку НДЦКР у вищій школі, підготовку наукових кадрів і проведення фундаментальних досліджень у державних лабораторіях.

Другий напрям був націлений на регулювання галузевої структури виробництва, підтримку НДЦКР підприємств і сумісних з власним сектором досліджень.

Науково-технічна політика цього періоду окреслювалась обмеженим колом завдань, першими ланками інноваційного процесу, накопиченням знань та ресурсів, і практично не розглядались шляхи, спрямовані на практичне використання одержаних результатів.

Починаючи з 70-х років, увага до проблем нововведення посилилась у зв'язку з серйозними труднощами, які виникли під час промислового освоєння результатів науково-технологічних розробок у рамках великомасштабних стратегічних програм атомного, авіакосмічного і телекомунікаційного профілів. Саме в цей період виникло поняття інноваційної політики, постали питання пошуку та розроблення нових засобів стимулювання НДЦКР, прискорення впровадження у виробництво одержаних результатів. Збільшилось коло організацій, які залучались у сферу державного втручання, виникла необхідність об'єднання наукової й технічної політики з іншими напрямками державного регулювання, економічною, промисловою, енергетичною та соціальною, а також із засобами у сфері підготовки й використання робочої сили. Пошук нових шляхів стимулювання інноваційного розвитку започаткував створення центрів нововведень, кооперацію навчальних закладів і промислових фірм у здійсненні НДДКР (створення технопарків та інших організаційних форм взаємозв'язку науки й виробництва).

Третій етап (з 80-х до кінця 90-х років) характеризується формуванням законодавчих основ інноваційної політики, її нормативної бази, яка має стратегічний характер, розширенням методів стимулювання інноваційної діяльності; створенням нових організаційних форм проведення сумісних міжнаціональних наукових досліджень; підвищенням мобільності наукових кадрів; подальшим розвитком інформаційної технології як чинника економічного зростання у ХХІ ст.

Слід зазначити, що західні вчені інформацію розглядають не як просту сукупність даних, а як ті можливості, що безпосередньо має людина, що володіє відповідними знаннями та вміннями, здатністю до самовдосконалення, вільного співробітництва з іншими людьми.

"Соціальна нерівність виникає внаслідок нерівного доступу до освіти; неосвіченість - довічний супутник громадян другого сорту", - пише з цього приводу Ф. Фукуяма. Західні вчені наголошують на тому, що в наш час інформація є найбільш демократичним джерелом влади, оскільки всі мають до неї доступ, а монополія на володіння знанням узагалі неможлива.

Унікальність інформації як чинника виробництва полягає в можливостях її самозростання завдяки інтелектуальним здібностям людини. Споживання інформації не означає її ліквідацію, а сприяє появі принципово нового рівня знань. Виникає ланцюгова реакція: знання породжують нові знання.

Отже, як стверджують західні вчені, навіть та країна, яка не має достатніх матеріальних і фінансових ресурсів, може досягти високих темпів зростання та технологічного прориву за рахунок використання інтелектуального потенціалу нації й "людського капіталу". Ці твердження вкрай актуальні для сучасної України.

Зараз, враховуючи зростаючу конкуренцію й складність ринків, інновації в управлінській практиці стали необхідністю для бізнесу по всьому світу. У сучасних провідних компаніях використовуються такі інновації, що, в першу чергу, пов'язані з прибутковістю та операційною ефективністю. Фактично, всі провідні сучасні менеджери пропонують стратегії отримання цінності від

“стискання” операційного середовища за рахунок тиску ціни та маржі. Ця провідна тенденція менеджменту інновацій закладена в таких основних стратегіях:

“Virtual Scale” - тактика здобуття економії на масштабі через участь в альянсах без обтяжування балансу;

“Design to Value” - демонструє, як створити додаткову цінність за нижчою вартістю через крос-функціональне співробітництво на критичних ранніх стадіях проектування, де в продукті або послугі фіксується 80% вартості та цінності;

“Getting the Most from Outsourcing” - демонструє, як компанії можуть захистити себе від негативних наслідків аутсорсингу, якщо вони зважатимуть на внутрішні управлінські проблеми, налагодять відносини з постачальниками та переоцінять аутсорсингові послуги, враховуючи конкуренцію;

“The Four Sources of Intelligent Innovation” - виходить з розуміння того, що зниження витрат та контроль можуть якомога далі заглибитися у відділи R&D (Дослідження&Розвитку), тим самим послаблюючи креативність R&D. Щоб виграти конкуренцію на впровадження інновацій, компанії мають використовувати 4 джерела інтелектуальної інноваційної діяльності: розуміння споживачів, глобальну мережу, вміння прогнозувати та інноваційну організацію.

Серед цих чотирьох провідних інноваційних стратегій сучасні менеджери віддають перевагу стратегії “Virtual Scale”, головним чином через те, що дана стратегія забезпечує економію на масштабі через участь в альянсах та без обтяжування балансу. Сьогодні, лише декілька компаній – такі гіганти як Procter & Gamble та Toyota знаходяться у заздрісному положенні щодо здатності використання своїх розмірів в операційних масштабах, зменшуючи собівартість одиниці продукції і збільшуючи ефективність виробництва, що дає змогу створювати стійкі конкурентні переваги.

Інша більшість компаній стикається з хвилюючою перспективою: малі за розмірами підприємства, у яких відчувається нестача домінуючого ринкового положення або фондів для заволодіння інших компаній, розуміють, що досягнення рівня масштабу, необхідного, щоб хоча б приблизно вийти на рівень з галузевими гігантами перетворюється на безкорисливу та зайву гонку. Така ситуація для “негігантів” - неприємна але звичайна. Та запропонована вище стратегія дозволяє вирішити дану дилему. Шляхом вмілого структурування альянсів, організації можуть комбінувати власні активи і можливості для досягнення переваг ефекту від масштабу, які б вони не змогли досягти поодиночі.

Щоб зрозуміти значення якісно нового підходу до розгляду економіки України, слід звернутися до теоретичних та практичних положень, які пов'язані з впровадженням інноваційного шляху розвитку в ринкових умовах господарювання. Вивчення та впровадження в практику положень інноваційних теорій при переході на інноваційну модель розвитку зумовлюється декількома причинами.

По-перше, необхідно виходити з того, що інноваційний шлях розвитку економіки є невід'ємною частиною загальносвітового науково-технічного прогресу.

По-друге, перехід від командно-адміністративного управління до ринкової економіки мусить супроводжуватися й відповідними змінами у сфері управління інноваційною діяльністю. Щоб уникнути помилок, слід визначити й застосовувати на практиці теоретичні й практичні підходи до використання інновацій в умовах ринкової економіки.

Цікаво, що ідею нового технічного вирішення або шлях до нього підказують потреби ринку (45%), умови виробництва (30%) та аналіз технічних можливостей (21%).

Інноваційна політика передбачає об'єднання мети технічної політики та політики капіталовкладень і спрямована на впровадження нових технологій та видів продукції. Вона передбачає вибір визначених об'єктів досліджень, за допомогою яких підприємство намагається сприяти передусім систематичним пошукам нових технологічних можливостей.

У цьому розумінні стратегічне управління інноваціями орієнтується на досягнення майбутніх результатів безпосередньо через інноваційний процес (стадія досліджень, впровадження нововведень у виробниче використання, впровадження нового продукту в ринкове середовище).

При всьому різноманітті форм і прийомів стимулювання інноваційної діяльності з боку державних органів в усіх промислово розвинених країнах простежується дещо загальне, що дозволяє виокремити інноваційну політику в якості специфічного елемента системи державного регулювання. Так, відзначається погодженість інноваційної політики з усіма видами державної економічної політики взагалі; це виявляється у використанні єдиних економічних інструментів державного впливу, що відповідають обраному економічному курсові.

Характерною властивістю інноваційної політики є також широта впливу: вона націлюється на пропозицію інноваційних ідей, ініціює початковий попит на результати інноваційних процесів, сприяє залученню в інноваційний бізнес фінансово-кредитних засобів і інформаційних ресурсів, створює сприятливий для інновацій економічний і політичний клімат.

Нарешті, загальна риса інноваційної політики - облік особливостей інноваційного процесу: його циклічності, розчленованості на етапи, вирогіного характеру, високого ступеня ризику і т.ін.

Національні орієнтири інноваційної політики виявляються в конкретних моделях, використовуваних різними країнами. Тут позначається нерівномірність економічного розвитку країн, що виявляється й у сфері інновацій. Унаслідок цього виникає необхідність зосереджувати національні зусилля на ключових областях науки і техніки, - тих, у яких країна може домогтися лідируючого положення на світовому ринку.

Під пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки розуміються тематичні області досліджень і розробок, що забезпечують основний внесок у науково-технологічний розвиток і в досягнення поточних і довгострокових соціально-економічних цілей розвитку країни.

Витрати на науку сьогодні в Україні складають незначну частку ВВП, причому частка держави в цих витратах близько 40 % (з урахуванням реального виконання бюджету) і це негативно позначається на науці і на економіці в цілому.

В умовах обмежених ресурсів, які використовує держава для збереження і розвитку науково-технічного потенціалу, найважливішою проблемою є концентрація їх на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки.

Урядовою комісією з науково-технічної політики затверджені наступні пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки: фундаментальні дослідження, інформаційні технології й електроніка, виробничі технології, нові матеріали і хімічні продукти, технології живих систем, транспорт, паливо й енергетика, екологія і раціональне природокористування.

Загальна схема формування і реалізації пріоритетних напрямків НТП містить у собі шість основних фаз:

1. Міністерство науки з урахуванням вимог до НТП з боку найважливіших (пріоритетних) галузевих, міжрегіональних і міжнародних соціально-економічних програм, а також власних цілей розвитку науки, її потенціалу формує критерії і правила виділення пріоритетних напрямків НТП і критично важливих технологій.

2. Прогноз можливостей НТП різними фінансованими організаціями, Міністерством науки. Він включає оцінку результатів і перспектив перехідних пріоритетних розробок, у тому числі закордонних, а також цілеспрямований моніторинг нових перспективних ідей і розробок, що можуть внести істотний вклад у рішення виявлених проблем і реалізацію науково-технічної політики. Завершується створенням у Міністерстві науки бази даних по перспективних проектах, що доцільно розглянути на державному рівні.

3. На основі прогнозу можливостей НТП, пріоритетів світової науки, критеріїв і правил добору пріоритетних напрямків НТП, зведені і галузеві підрозділи Міністерства науки формують розширений перелік можливих пріоритетних напрямків НТП.

4. Попередній добір критично важливих технологій і уточнення пріоритетних напрямків (Міністерство науки). Формування пропозицій по переліку держзамовлень в області НТП, програм міжнародного технічного співробітництва й інших держзамовлень в області НТП. Виділення підрозділів Міністерства науки і головних організацій, відповідальних за пророблення пропозицій по пріоритетних напрямках, держзамовленням в області НТП, програмам міжнародного технічного співробітництва й ін.

5. Підрозділами Міністерства науки, відповідальними за конкретні пріоритетні напрямки, розробляються концепція кожного пріоритетного напрямку і пропозиції по їхній структурі. Міністерство науки формує перелік держзамовлень, програм і інших проектів по держзамовленню в області НТП.

6. Проводиться узгодження з Міністерством науки і Міністерством економіки переліку пріоритетних напрямків, держзамовлень в області НТП, програм міжнародного технічного співробітництва й інших проектів, та за результатами представляється в Уряд.

Дослідження особливостей формування та реалізації інноваційної політики у розвинених країнах є актуальним й для України, бо саме сьогодні держава

намагається увійти в Європейське співтовариство, належне місце в якому вона зможе посісти лише за умови опанування інноваційного шляху розвитку.

Спільними для всіх сучасних моделей державної інноваційної політики є інструменти, за допомогою яких держава впливає на інноваційну сферу. Як приклад, це широке використання податкових пільг, побудова інноваційної інфраструктури, стимулювання винахідництва.

В процесі розвитку інноваційної сфери в Україні, органам державної влади необхідно звернути увагу на ці інструменти й, адаптувавши їх до умов вітчизняної економіки, широко використовувати. Інноваційна сфера не є однорідним утворенням, її складовими виступають такі підсистеми: новатор, організація, зовнішнє середовище, потенціал.

Аналіз та оцінка ефективності інноваційного процесу у порівнянні валового внутрішнього продукту на душу населення у поточних цінах держав із валовим внутрішнім продуктом на душу населення України, за даними Національного наукового фонду США, це співвідношення становитиме від 8,5 раза до 36 разів (Швейцарія - 79866 доларів США; Ізраїль - 37180,8; Південна Корея - 27608,2; Німеччина - 42232,6; Чехія - 18483,7 та Україна - 2185,7 долара США).

Стратегічну мету з формування в Україні високорозвинутої соціально орієнтованої економіки, що базується на знаннях та інноваціях, передбачено Стратегією сталого розвитку “Україна-2020”, схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 24, ст. 852).

Конкурентна позиція України є нестійкою, що відображено у деяких світових рейтингах.

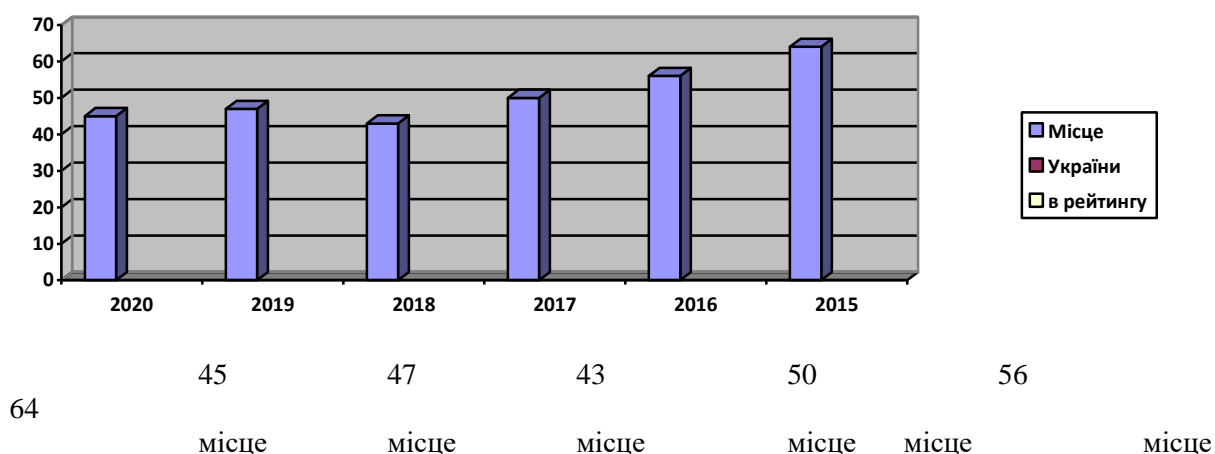
За даними Всесвітнього економічного форуму у Звіті про глобальну конкурентоспроможність 2017-2018 років, Україна посіла 81 місце серед 137 досліджуваних держав, піднявшись на чотири позиції. За компонентами показника, який характеризує ефективність ринків - ключового фактора на стадії інвестиційного зростання (індустріалізації) - Україна посідає 101 місце за ефективністю товарних ринків серед 137 держав, 120 - за ефективністю фінансових ринків і 86 - за ефективністю ринку праці. Готовність до адаптації технологій та інновацій оцінена на рівні 81 місця. При цьому за показником “Ринкові інституції” наша держава посідає 118 місце, а за розвитком бізнесу - 90. Серед факторів, важливих для розвитку промисловості, сприятливими є хіба що розмір доступного ринку (за ємністю ринку Україна посідає 47 місце) та освіта (наша держава посідає 35 місце). Незважаючи на велику кількість вчених та інженерів, а також частку людей, які мають вищу освіту, Україна має посередній рейтинг за показником “Інновації” та низькі значення показників “Взаємозв’язки університетів з промисловістю у сфері досліджень і розробок”, “Технологічна готовність”. Найбільш проблемним показником залишається “Іноземні інвестиції та трансфер технологій”.

Відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 році, Україна на 53 місці серед 60 досліджуваних держав. При цьому наша держава виявилася найгіршою за продуктивністю праці (60 місце), що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій та виробництва товарів з низькою доданою вартістю, потрапила до трійки аутсайдерів за технологічними можливостями (58 місце) та посідає 54 місце за рівнем витрат на дослідження та розробки у валовому внутрішньому продукті. Водночас вона зберігає високе 28 місце за ефективністю вищої освіти та 35 місце за патентною активністю, тобто має потенціал до розвитку.

Інноваційне табло ЄС, яке включає дані щодо держав європейського співтовариства, держав-кандидатів на вступ в ЄС та деяких інших держав, віднесло Україну до групи “Інноватор, що формується” разом з Болгарією, Македонією та Румунією. Проведений покомпонентний аналіз свідчить, що Україна має значні нереалізовані можливості в інноваційному розвитку, особливо щодо комерціалізації нововведень і у сфері захисту прав на інтелектуальну власність. Головними перевагами України є вигідне географічне положення, ємний ринок, наявність поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та відносно високий рівень розвитку людського потенціалу.

Аналіз розвитку інноваційної діяльності України за даними Глобального індексу інновацій (Global Innovation Index) вказує на позитивні зрушення хоча і з коливаннями в світовому рейтингу. Україні посіла у 2020 році 45 місце серед 127 держав-учасниць, що може відбуватись як в результаті власного інноваційного розвитку, так і за рахунок погіршення ситуації в інших країнах. (Рис. 3.1.)

Рисунок 3.1. Динаміка розвитку у періоді 2015 – 2020 роки

За період з 2015 до 2020 року Україна посіла у рейтингу кращу позицію за останні 5 років - 45 місце (за винятком 2018 рік – 43 місце), покращивши його з минулого року на дві позиції, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності - співвідношенням отриманого результату до інноваційних ресурсів. Серед сильних сторін держави варто відзначити такі показники, як створення знань і результати наукових досліджень, співвідношення патентів за походженням до валового внутрішнього продукту за паритетом купівельної спроможності, співвідношення корисних моделей за походженням до валового внутрішнього продукту за паритетом купівельної спроможності, витрати на комп'ютерне програмне забезпечення у відсотках до валового внутрішнього продукту, експорт інформаційно-комунікаційних послуг у відсотках загального обсягу торгівлі. Так, за даними Держстату, у 2017 році продукція сектору інформаційних технологій становила більше ніж 3 відсотки валового внутрішнього продукту, а сукупний дохід галузі - більше ніж 3,5 млрд. доларів США, що співставно з обсягами продукції високотехнологічного сектору.

Проведений порівняльний аналіз стану інноваційної системи України відносно світового рівня на основі міжнародних індексів свідчить, що Україна має високий освітній та науковий потенціал, здатний продукувати різноманітні нововведення у вигляді ідей, наукових розробок, патентів. Серед конкурентних переваг України варто виділити такі: відповідно до Глобального індексу конкурентоспроможності - висока ємність ринку, якість вищої, середньої та професійної освіти; відповідно до Глобального індексу інноваційною основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, тобто знання та навички, якими володіють люди, що дають змогу їм створювати цінність у світовій економічній системі. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою.

Серед основних бар'єрів для розвитку інновацій в Україні є: недосконалість інституцій, зокрема політичного, регуляторного та бізнес-середовища; слабо розвинута інфраструктура, у тому числі інноваційна, оскільки залишаються на низькому рівні показники валового нагромадження капіталу у відсотках до валового внутрішнього продукту, показники екологічної стійкості, доступності та якісної роботи електронного Уряду (використання інформаційних та комунікаційних технологій у поєднанні з організаційними змінами та застосуванням нових навичок у державному управлінні для впровадження державних послуг та демократичних процесів).

За даними Держстату, у 2019 році порівняно з 2018 роком погіршилася переважна кількість показників, що характеризують інноваційну діяльність: кількість інноваційно-активних підприємств зменшилася з 834 до 759. За напрямками інноваційної діяльності підприємства найбільш активно займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення - 65,9 відсотка загальної кількості інноваційних підприємств; обсяг фінансування інноваційної діяльності зменшився до 9117,54 млн. гривень, або до 0,3 відсотка валового внутрішнього продукту. Основним джерелом залишаються власні кошти підприємств - 84,5 відсотка загального обсягу фінансування інновацій; частка

обсягу реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції зменшилася до 0,7 відсотка.

З метою запровадження нововведень у 2017 році промисловими підприємствами придбано 703 нові технології в Україні та 129 - за її межами. Порівняно з 2015 роком у 2017 році за значного зменшення кількості придбаних українських технологій кількість технологій, придбаних за межами України, збільшилася майже в 2 рази.

Кількість впроваджених у 2019 році інноваційних видів продукції зменшилася на 42,3 відсотка порівняно з 2018 роком. Водночас зменшилася кількість впроваджених нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів на 42,5 відсотка. Кількість інноваційних видів продукції, які є новими для ринку, зменшилася на 51,2 відсотка. Кількість переданих нових технологій становила 61 одиницю у 2019 році та 118 одиниць у 2018 році, у тому числі за межі України було передано дві технології.

При цьому в Україні відбувається поступова деградація інноваційного потенціалу: за даними Держстату, кількість дослідників в Україні стрімко скорочується (із 133744 осіб у 2010 році до 59392 у 2018 році), наукоємність валового внутрішнього продукту (витрати на наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки за всіма джерелами у відсотках до валового внутрішнього продукту) у 2019 році становила лише 0,45 відсотка, динаміка кількості підприємств, що займаються інноваціями, негативна (у 2019 році відбулося скорочення кількості підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність, на 9 відсотків порівняно з 2018 роком до 16,2 відсотка всіх промислових підприємств), хоча окремі приклади інноваційного підприємництва та високих технологій, що успішно розвиваються, у нашій економіці є. Інвестиції у нематеріальні активи протягом останніх 15 років становили близько 2-4 відсотки всіх капітальних інвестицій, а частка видів діяльності, що відносяться до високотехнологічних (із сукупною інтенсивністю витрат на дослідження і розробки у співвідношенні до валової доданої вартості - 13,6 і більше) і середньотехнологічних (із сукупною інтенсивністю витрат на дослідження і розробки у співвідношенні до валової доданої вартості - 3,2-13,5), в обсязі реалізованої промислової продукції у 2018 році становила 11,3 відсотка.

Для виправлення ситуації необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю, тобто перейти від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки, а державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації як в Україні, так і у решті світу.

3.2. Моделі інноваційного розвитку в країнах світу

На сьогодні у світі в рамках трьох основних моделей інноваційного розвитку: американської, європейської та японської сформувались доволі повні та комплексні системи стимулювання різних етапів інноваційного процесу, які оперують багатьма прямими та непрямими інструментами стимулювання: починаючи від етапу досліджень і закінчуючи етапом просування нових технологій, товарів та послуг на ринок.

Досвід Європейського співтовариства з питання координації інноваційних політик окремих країн-членів щодо утворення єдиного наукового та інноваційного загальноєвропейського простору вбачається найбільш цікавим та повчальним для України. Основні форми підтримки та стимулювання інноваційної діяльності, що використовуються в розвинених країнах такі :

по-перше це пряме фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт щодо створення та використання інновацій у формі субсидій на розробку та просування нових технологій, товарів та послуг, яке за обсягом складає до 50% сукупних витрат підприємств на такі цілі (характерно для США, Франції). Найбільш поширеною формою субсидій в останні роки стали гранти, які на конкурсних засадах надаються державою, різними міжнародними та громадськими організаціями та іншими спеціальними фондами шляхом фінансування проектів;

по-друге це пільгове кредитування інноваційної діяльності, яке передбачає повну або часткову компенсацію відсотків сплачених за банківськими кредитами за рахунок коштів спеціальних фондів або державного бюджету. Наприклад, у Німеччині для підприємств, які інвестують у модернізацію виробництва, освоєння випуску нових видів продукції або енергозбереження, надаються пільгові кредити у обсязі до 50% від коштів, що витрачає з цією метою підприємство як таке. Крім цього, банківські кредити на закупівлю нового обладнання мають бути застраховані за рахунок державного бюджету. В Італії пільгові кредити на технологічні нововведення надаються у сумі до 80% вартості інноваційного проекту на строк до 15 років;

Основи державної інноваційної політики повинні базуватися на наступних принципах:

1. Органічній єдності науково-технічного прогресу з економічним, соціальним і духовним розвитком суспільства;

2. Демократизації і децентралізації керування, розвитку самоврядування в сфері науки і техніки.

3. Першочерговій державній підтримці науково-дослідних робіт світового рівня, а також робіт, що забезпечують рішення найважливіших проблем держави, шляхом вибору науково-технічних пріоритетів і концентрації на їхній реалізації.

4. Збалансованому розвитку фундаментальних, прикладних досліджень і розробок за рахунок прямої державної підтримки, економічного стимулювання інноваційної діяльності підприємств.

5. Підтримці конкуренції і підприємництва в науково-технічній сфері, здійснення антимонопольних заходів.

6. Сприянні розвитку ринку науково-технічної продукції, збалансованого розвитку, наукового, освітнього і виробничого потенціалів.

7. Багатоваріантності і рівноправності усіх форм організації науково-технічної діяльності, об'єднанні колективної й індивідуальної науково-технічної творчості.

8. Максимальному використанні можливостей світової науки і техніки для забезпечення науково-технічного прогресу в країні.

Державні органи покликані здійснювати моніторинг і прогнозування інноваційних процесів в країні і за кордоном, а часто і пошук найбільш ефективних передових технологій для широкого впровадження.

Особливе місце займає державна експертиза інноваційних проектів, оскільки окремим організаціям, що здійснюють нововведення, важко оцінити всі їхні можливі ефекти в загальноекономічному масштабі.

Лідером світової конкурентоспроможності за багатьма рейтинговими системами є Сполучені Штати Америки. Розглянемо досвід цієї країни в управлінні. Інноваційна діяльність у США здійснюється за допомогою державного державного регулювання інноваційних процесів. Держава підтримує підприємства, які ініціюють та здійснюють інноваційні зміни, через:

- пільгове оподаткування фірм, що здійснюються НДДКР, у розмірі 20% приросту витрат на НДДКР порівняно з середньорічним рівнем цих витрат за попередні роки;

- пільгове оподаткування до 20% витрат компаній на програми фундаментальних наукових досліджень, виконуваних університетам за контрактами з ними;

- вирахування з доходу, що оподатковується, вартості наукової апаратури та обладнання, яке безкоштовно передається компаніями університетам та науково-дослідним організаціям;

- установлення пільгового режиму амортизаційних відрахувань;

- надання інвестиційного податкового кредиту, а саме: зменшення податку на прибуток у розмірі від 6% до 10% загальної вартості інвестицій в устаткування.

- інноваційній діяльності у США характерна підтримка розвитку ризикованих проектів за допомогою стимулювання створення венчурних фірм і дослідних центрів дрібних і середніх інноваційних підприємств, державних дослідницьких центрів і спеціальних лабораторій великих промислових корпорацій, а також пільгового безкоштовного субсидування цих суб'єктів інноваційної діяльності Національним науковим фондом США, що дає змогу розвиватися венчурному бізнесу.

Еталоном фонду, що здійснює фінансування фундаментальної науки й інноваційної діяльності є Національний науковий фонд США – NSF. На сьогодні NSF реалізує такі програми:

1. Програма інноваційних досліджень малого бізнесу (Small Business Innovation Research, SBIR), яка допомагає малому високотехнологічному бізнесу знаходити замовлення федеральних агентств, а також надає підтримку у формуванні початкового капіталу. У даній програмі держава вкладає через свої федеральні агентства кошти в початкову стадію високо ризикових проектів.

2. Гранти на підтримку зв'язків науки з промисловістю (Grant Opportunities for Academic Liaison with Industry, GOALI);

3. Інноваційні й організаційні зміни (Innovation and Organizational Change, IOC).

Державна інноваційна політика в США – це здійснення науково-технічної політики. Базується на добре розвинутій інституціональній структурі. Прямі методи державного регулювання інноваційних процесів здійснюються переважно в двох формах: адміністративно-відомчої і програмно-цільовий.

Адміністративно-відомча форма виявляється у виді прямого дотаційного фінансування, здійснюваного у відповідності зі спеціальними законами, прийнятими з метою безпосереднього сприяння інноваціям.

Так, у США в 1980 р. був прийнятий закон Стівенсона-Вайдлера "Про технологічні нововведення", що передбачає ряд мір стимулювання промислових інновацій:

1. створення для їхнього вивчення і стимулювання спеціальних організацій у рамках апарата виконавчої влади ;

2. надання сприяння в обміні науковим і технічним персоналом між університетами, промисловістю і федеральними лабораторіями;

В Європі одним з лідерів у науковому та інноваційному розвитку є Великобританія, уряд якої вважає сприяння розвитку науки й інновацій своєю стратегічною метою.

Економічна політика Великобританії щодо активізації інноваційної діяльності в країні здійснюється через різноманітні національні й регіональні програми підтримки інноваційної активності, такі як Mercia, Connet, Enterprise Fellowship Scheme, Medici. У країні збільшується кількість щороку реєстрованих нових патентів і активно створюються венчурні компанії, яким надаються значні пільги щодо: зменшення податку на прибуток; страхування коштів, які надається венчурним фірмам з боку держави; відшкодування витрат на нововведення згідно з державними програмами щодо субсидування малих інноваційних фірм; у будь-якій сумі списання на собівартість продукції (послуг) витрат на НДДКР.

Діяльність розглядається як основний механізм підвищення конкурентоспроможності бізнесу в регіонах країн. Для цього створений Регіональний інноваційний фонд, який здійснює підтримку інноваційної діяльності з урахування потреб регіонаів Великобританії. Частина програм має на меті залучення малих і середніх підприємств у інноваційну діяльність.

Надання податкових пільг та канікул як засіб непрямого стимулювання та мотивування до інноваційної діяльності, оскільки прибуток підприємства є основою фінансування інноваційної діяльності, і його збільшення призводить до зростання інноваційної можливостей компаній. Митні пільги або повне звільнення від сплати митних податків при імпорті наукового або високотехнологічного обладнання.

Досить вагомий внесок у розвиток системи комерціалізації науково-технічних розробок на міжнародному рівні належить компанії BTG (Великобританія). Компанія пропонує весь спектр можливих послуг щодо залучення науково-технічних розробок до економічного обороту. Головним

завданням ВТГ є виявлення комерційного моменту в новітніх технологіях та його ефективна реалізація.

У Німеччині найбільшими пільгами в процесі інноваційної діяльності, користуються підприємства, які ініціюють та здійснюють інноваційну діяльність:

надання цільових безоплатних субсидій підприємствам, що освоюють нову технологію;

надання дотацій на термін до трьох років щодо підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу;

надання пільгових кредитів фірмам (до 50% коштів, що вкладає власник фірми), річний продаж яких не перевищує 300млн. євро, що вкладають кошти в модернізацію підприємства, освоєння випуску нових товарів, а також у заходи щодо раціонального використання енергії;

надання до 100 тис. євро пільгових кредитів малим і середнім підприємствам, що вступають у промислово кооперацію з іншими фірмами;

дотації малим підприємствам на інвестування в НДДКР;

дотації малим і середнім фірмам на наукові дослідження або розробку нової технології для виготовлення продукції;

дотації наукомістким підприємствам.

Інноваційна система в Німеччині багато в чому схожа з іншими країнами. Значні кошти виділяються державою на організацію інноваційного процесу. Специфічною для Німеччини формою є так званий KEIM – процес, у рамках якого створений орган, що управляє групою університетів та інститутів для трансферу технологій. Передбачено спеціальну програму навчання професорського складу і студентів з підготовки вчених до підприємницької діяльності.

У Німеччині широко практикується створення технопарків, інкубаторів технологій та їх аналогів. Технопарк в Карлсруе має площу більше 300 000 м², і в нього активно залучається іноземний капітал. Прогресивною формою з'єднання для трансферу технологій державного і приватного капіталу є асоціації типу «Cyberforum», яка об'єднує понад 600 організацій: університети, компанії. Одним з провідних науково-технологічних центрів Німеччини є Штутгарт. Особливе місце в системі трансферу технологій посідає тут фонд і університет «Steineis».

В Італії, ще на початку 70-х років, почали створюватись перші інноваційні структури, технопарки або науково-технологічні парки (НТП) з метою координації та активізації наукових досліджень в інтересах підтримки загального науково-технічного розвитку, впровадження нових технологій у виробництві, прискорення розвитку в депресивних, економічно відсталих регіонах країни, особливо на півдні Італії. За даними Асоціації науково-технологічних парків Італії, в країні нараховувалося 31 науково-технічний парк, в складі яких працюють близько 600 висотехнологічних підприємств, 14 бізнес-інкубаторів, що спеціалізуються у напрямку підтримки створення та розвитку нових підприємств, та 150 центрів досліджень.

У рамках НТП в процесі розвитку інноваційних проектів вирішуються питання забезпечення потреб внутрішнього товарного ринку, нарощення обсягів виробництва конкурентоздатності високотехнологічної продукції та збільшується кількість робочих місць. Близько 2500 італійських компаній користуються

послугами існуючих науково-технологічних парків, в яких кількість зайнятих тільки у висотехнологічному виробництві становить близьк 6300 осіб.

За інформацією Асоціації науково-технологічних парків Італії, серед стимулюючих механізмів, що застосовуються з метою заснування та розвитку науково-технологічних парків, для підприємств, що входять в НПП,

існують наступні переваги:

звільнення від сплати реєстраційного податку для нових підприємств, що створюються в складі НПП;

звільнення від сплати податку на прибуток в перші два роки діяльності та сплата податку на прибуток за пільговою ставкою в наступні роки для підприємств, що вже функціонують в складі НПП;

звільнення від сплати земельного податку та податку на майно.

Науково-технічний парк AREA Science Park відрізняє самий широкий спектр досліджень, які знаходять своє застосування в хімічній та фармацевтичній промисловості, автомобілебудуванні, текстильному виробництві, захисті навколишнього середовища, космічних дослідженнях та багатьох інших галузях науки, техніки та індустрії.

В Італії завданням стимулювання науково-технічної й інноваційної діяльності в повному обсязі виконує держава, але при цьому вона не скасовує в наукових організаціях пільги, що існували раніше. З широкого арсеналу заходів, здійснюваних у царину державного стимулювання науково-технічної й інноваційної діяльності, найважливішим є наступні:

податкове стимулювання;

стимулювання через амортизаційну політику (самостійний механізм);

прямі бюджетні дотації компаніям, що освоюють нові види продукції;

можливість одержання інвестиційного податкового кредиту.

Головний принцип італійської інноваційної системи полягає в тому, що податкові пільги надають не науковим організаціям, а підприємствам та інвесторам, що забезпечують попит на дослідження й інновації. Перевага податкової підтримки в тому, що вона надається не авансом, а за реальну інновацію.

Італія має найбільш розвинуту кластерну систему. За останніх 50 років тут створено потужну розгалужену кластерну модель економіки. У країні сформовано модель мережевої системи, в якій працює механізм підтримки між кластерами, що ґрунтується на вивченні інноваційних, коопераційних та організаційних зв'язків між підприємствами мережі.

Австрія, спочатку вивчивши патентні можливості кожного регіону, майже весь інноваційний сектор економіки побудувала на кластерній моделі. Колишні країни СЕВ теж активно застосовують кластерні моделі для розвитку інноваційної економіки. Розвинуті кластерні системи працюють в Угорщині, Польщі, Румунії. Наприклад, у Гданську (Польща) у кластері, який займається біотехнологіями, комп'ютеризацією, електронікою та телекомунікаціями, задіяно близько 60 компаній. В Європі працює кластер, який створює літаки (A340, A380). У Фінляндії економіка цілком кластеризована.

З метою стимулювання інноваційної діяльності, а також розширення та зміцнення наявної бази для проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у Франції існує розгалужена система надання пільг:

- податковий кредит на приріст витрат на НДДКР у розмірі 25% приросту витрат компанії на НДДКР порівняно з рівнем минулого року;

- не оподатковуються податками кошти, що вкладатися в ризиковані проекти (100% податків на інвестовані кошти);

- пільговий податок для нових компаній – 25% податку на прибуток протягом трьох років;

надання державних дотацій організаціям, що ведуть науково-дослідні роботи за контрактами до 50% суми витрат на проведення робіт на замовленні малих та середніх підприємств;

Надання субсидій малим та середнім підприємствам до 50% витрат на наймання наукового персоналу (до 175 тис.євро на рік).

У Франції створено парк високих технологій поблизу Ніцци. Він розташований на території 2,3 тис.га, де розміщено 1200 організацій різного

профілю, в яких зайнято 25 тис.людей. Понад 1000 фірм є компаніями з іноземним капіталом. Для управління технополісом утворена асоціація, членами якої є десять місцевих організацій. Оперативне управління парком здійснюється акціонерною компанією, бюджет якої формується за кошти асоціації та комісійних за здавання в оренду земельних ділянок.

З азійських країн найяскравішим представником успішної інноваційної діяльності є Японія. Після Другої світової війни вона перебувала у глибокій кризі. Наймасовіша промислова продукція була абсолютно неконкурентоспроможною (годинники продавали «на вагу», а велосипеди здебільшого розвалювалися при легкому зіткненні). Технологічний стрибок було здійснено за всебічної підтримки з боку держави методом «лазерного променя». Це означає, що початкові технологічні прориви відбувалися в небагатьох галузях, які довели свою потенційну конкурентоспроможність, з наступною дифузією інновацій.

Так, у 1951 р. уряд Японії увів систему субсидування імпорту найновішого верстатного устаткування (оплата 50% вартості). Крім того, він узяв на себе оплату 50% витрат вітчизняних виробників такого устаткування. Однак не всі галузі змогли одразу розгорнути свою діяльність. Повоєнна ситуація була сприятливою для виробників швейних машин, яким ще й надавали певну допомогу для виходу на зовнішні ринки. Результатом було збільшення випуску та експорту швейних машин у кілька разів. Прокладеним шляхом пішла промисловість з випуску фотоапаратів, а відтак і годинникова промисловість. При цьому зростання виробництва та експорту було багатократним. Відпрацьовані управлінські прийоми дали аналогічний ефект в усіх базових галузях промисловості. Привело до цих успіхів, за твердженням японських економістів, «батьківське піклування» уряду. В останній чверті ХХ ст. під стратегічним керівництвом держави Японія стала світовим лідером в інформаційно-технологічних галузях.

Державне стимулювання науково-технічної й інноваційної діяльності в Японії провадиться в напрямках:

зменшення пільгового податку на прибуток венчурних підприємств;
податкової знижки на приватні інвестиції в НДДКР;
гарантованого повернення (до 80%) коштів, вкладених у венчурний бізнес;
пільгових кредитів венчурним фондам;
одержання малими інноваційними підприємствами половини відсоткової ставки за використання кредиту;
стимулювання малих інноваційних підприємств;
звільнення від оподаткування пенсійних фондів малих інноваційних підприємств;
звільнення від оподаткування відрахувань, що надходять до страхових фондів захисту від ланцюгових банкрутств;
створення товариств взаємного кредитування.

У Канаді існує добре розвинена і така, що постійно удосконалюється, багатокомпонентна інфраструктура державної підтримки інноваційної діяльності: надаються субсидії на реалізацію проектів промислових досліджень у розмірі до половини витрат на заробітну плату науково-дослідного персоналу; надається податковий кредит у розмірі 10-25% капітальних і поточних витрат на НДДКР залежно від масштабу корпорації та її територіального розміщення; зменшений корпоративний податок на суму, еквівалентну частині приросту власних витрат фірми на НДДКР стосовно до попереднього рівня.

Національна дослідницька рада підтримує науково-дослідну і інноваційну діяльність у Канаді в напрямках розвитку інноваційної інфраструктури (технологічні кластери, інкубатори технологій і сервісу для нових технологічних компаній); трансферу технологій, створених в інститутах і центрах (ліцензування, створення нових технологічних компаній).

Діяльність Литовського центру інновацій спрямована на підвищення міжнародної конкурентоздатності підприємства Литви шляхом інтенсифікації нових технологічних рішень і організаційного ініціювання їх реалізації на підприємствах. Центр інновацій надає послуги на:

міжнародну передачу технологій (імпорт і експорт технологій, вивчення технологічних потреб підприємств і пошук партнерів за кордоном, які можуть задовольнити ці потреби, їх ідентифікацію й пошук шляхів придбання цих технологій);

інформування про програми технологічного розвитку ЄС;
підтримку інновацій, надання інформації про захист інтелектуальної власності, ліцензування, фінансування інновацій;

консультаційну допомогу підприємствам при ініціюванні і здійсненні інноваційних проектів, використанні допомоги структурних фондів ЄС.

Центром створений спеціальний інноваційний портал в інтернеті. Крім того, у Каунаському технологічному університеті на базі Центру впровадження інновацій і відділу інформації був створений Відділ інновацій і інформації. На даний час у Литовській Республіці до мережі наукових і технологічних парків входить 6 парків.

Підприємницькі інформаційні центри в Литві допомагають починаючим підприємцям, яким на пільгових умовах надають інформацію, консультації,

проводять навчання щодо організації підприємництва, підготовки бізнес-проектів, використання інформаційних технологій, управління фінансами і бухгалтерським обліком тощо (33 центри).

Основними пріоритетами міждержавного науково-технічного та інноваційного співробітництва для Литви є:

використання литовського й міжнародного науково-технічного та технологічного потенціалу для підвищення конкурентоздатності литовської промисловості і сфери підприємництва;

розробка енергозберігаючих технологій;

альтернативна енергетика;

селекція нових сортів рослин для біопалива;

боротьба за генетично чисті продукти харчування;

наукове регулювання ринку товарів і послуг.

Фінляндія стала першою країною, яка прийняла концепцію національної інноваційної системи як основного елемента політики у сфері науки і технологій.

Варто відзначити такі особливості та сильні сторони фінської інноваційної системи: стабільність систем освіти, управління та інститутів інноваційної діяльності, співпраця університетів та приватного сектору, наявність ринку венчурного капіталу та регіональних програм розвитку.

За обсягами інвестицій у наукові дослідження, Фінляндія є однією з провідних країн світу. У питаннях фінансування для Академії Фінляндії пріоритетними є такі напрямки досліджень: сфера медицини, біологічних наук і навколишнього середовища; культура й суспільство; природознавство й техніка.

Одним із найбільш значимих є Національне фондове агентство з технологій та інновацій Tekes виступає як посівний інвестор. Агенство є підзвітним Міністерству праці і економіки Фінляндії й розподіляє більшу частину бюджетних коштів, що виділяються на прикладні дослідження. Tekes став основним джерелом фінансування державних досліджень і розробок, орієнтованих на бізнес.

За міжнародними оцінками Tekes ефективно фінансує дослідження і розробки, орієнтовані на створення експортних продуктів. Цей фонд на певних стадіях фінансує розробки практично всіх успішних фінських технологічних компаній (у т.ч. і Nokia). Дієвість Tekes обумовлена його незалежним статусом. Незалежність дозволяє фонду діяти більш оперативно, а також на довшу перспективу, ніж діють політичні структури. Це дає можливість максимально наблизити процес прийняття рішень до специфіки розробок. Хоча фонд має звітуватися перед міністерством торгівлі і промисловості за витрачання коштів, міністерство не вправі приймати рішення про фінансування конкретних проектів – це вирішує сам Tekes.

Під егідою Парламенту країни діє фонд Sitra, який не займається фінансування технологічних досліджень і розробок як таких, але перетворився у венчурного капіталіста, який субсидує нові компанії на стадії початку і розширення їх діяльності. Переважна більшість компаній (95%), де «Sitra» фінансує інновації, спочатку були партнерами «Tekes».

Ще одним яскравим прикладом потужного впливу держави на технологічний і економічний розвиток є історія Китаю. Сучасні дослідники саме державу вважають винною в тому, що Китай Нового часу був технологічно відсталим. Адже на початку XIV ст. Китай був найрозвинутішою технологічною цивілізацією світу. Ключові винаходи розроблялися в Китаї на століття, навіть на півтора тисячоліття раніше, ніж в інших країнах. Наприклад, металургію китайці освоїли ще в 200 р. до н. е. У 1086 р. у Китаї було винайдено водяний годинник значно точніший від європейського механічного годинника того часу. У VI ст. стали використовувати залізний плуг, а двома сторіччями пізніше його пристосували до оброблення заливних рисових плантацій. Освоєння енергії води відбувалося паралельно з Європою: у VIII ст. було освоєно гідравлічний молот, до 1280 р. широко застосовувалися вертикальні водяні млини. Морську навігацію китайці удосконалили раніше, ніж європейці. У військовій техніці вони, окрім винайдення пороху, розвинули хімічну промисловість, здатну виготовляти потужні вибухові речовини. У медицині такі техніки, як голковколювання, давали виняткові результати, що тільки недавно стало загальноновизнаним. Виробництво паперу було освоєно в Китаї на 1000 років раніш, ніж на Заході, а друкарство з'явилося наприкінці VII ст. Однак технологічна революція у Китаї не відбулася.

Вирішальним фактором технологічного занепаду була зміна державної політики. Правителі боялися руйнівного впливу технологічних змін на соціальну стабільність. Поширенню технології перешкождали численні сили, особливо в міських гільдіях. Бюрократів влаштовувало сформоване статус-кво, і вони боялися соціальних конфліктів. До контактів з іноземцями, окрім контрольованої торгівлі і придбання зброї, ставилися або як до непотрібних, або як до небезпечних, оскільки невідомими були їх результати. Бюрократична держава без зовнішньополітичної ініціативи і з внутрішнім дестимулюванням технологічної модернізації обрала шлях обережного нейтралітету, фактично розірвавши ту технологічну траєкторію, якою Китай протягом багатьох століть рухався саме під державним керівництвом. І лише через чотири століття у Китаї зрозуміли, що ізоляція не може вберегти країну від поганих наслідків технологічної відсталості. А ще через століття китайська держава змогла заново побудувати розвинуту технологічну базу в ядерній технології, ракетобудуванні, запуску супутників та електроніці.

Досвід європейських країн демонструє, що найпоширенішими методами стимулювання інноваційної діяльності є різні податкові пільги та прискорена амортизація, субсидії та дотації, пільгові кредити, зокрема:

- податкові пільги для наукомістких галузей і підприємств;
- зниження податкових платежів, прибуткового податку;
- субсидії та дотації для малих і середніх підприємств для проведення і впровадження результатів НДДКР;
- списання витрат на НДДКР незалежно від розміру на собівартість продукції;
- прискорена амортизація під час проведення технологічного переоснащення;
- пільги при придбанні та впровадженні нових технологій;
- дотації для підвищення кваліфікації персоналу;

підтримка венчурного бізнесу, що бере участь в інноваційних проектах.

У світовій практиці на сьогодні сформувалися три головні типи моделей науково-інноваційного розвитку промислово розвинутих країн:

країни, орієнтовані на лідерство в науці, реалізацію великомасштабних цільових проектів, що охоплюють усі стадії науково-виробничого циклу, як правило, зі значною часткою науково-інформаційного потенціалу в оборонному секторі (США, Англія, Франція);

країни, орієнтовані на поширення нововведень, створення сприятливого інноваційного середовища, раціоналізацію всієї структури економіки (Німеччина, Швеція, Швейцарія);

країни, де стимулюються нововведення шляхом розвитку інноваційної інфраструктури, сприйнятливості щодо досягнень світового науково-технічного прогресу, координації дій різноманітних секторів у галузі науки і технологій (Японія, Південна Корея).

Для України корисним може бути не тільки досвід розвинених країн, але й тих, що розвиваються. Зокрема, яскравим прикладом може бути Індія, економіка якої, незважаючи на кризу та рецесії, продовжує впевнено зростати. Індійська інноваційна концепція «Джугад» передбачає, що великі бюджети і витрати на НДДКР не завжди є доцільними і не виступають запорукою майбутнього успіху. У сучасних умовах, коли обсяг ресурсів на планеті зменшується, а споживання, навпаки, зростає, інновацією стає недорогий виріб, який «потребує мінімальних ресурсів і зорієнтований на нагальні потреби споживачів». Тобто в кінцевому результаті такі інновації дають змогу досягти високих результатів за умов мінімальних витрат. Досвід Індії у цьому випадку вказує, наскільки залежить кінцевий результат від напряму розвитку, який вибрала держава.

Безумовно, можна було б розглянути й системи стимулювання інноваційної діяльності інших країн світу, але й наведених вище прикладів достатньо, щоб порівняти наявні в Україні засоби стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності з тими можливостями, які надають для інноваційного розвитку країни світові лідери. Слід зазначити, що на відміну від широко розвинутої системи наукових та проектно-конструкторських організацій, такий фінансовий інститут, як венчурні організації, є для України новим явищем і перебуває у зародковому стані.

Отже, орієнтація на побудову інноваційного суспільства має базуватися на пріоритетному використанні національних систем науки, освіти, їхній інтеграції та зміцненні зв'язків з виробництвом, визначенні та підтримці пріоритетних напрямів, удосконаленні всієї системи інноваційних циклів, упровадженні нових організаційних форм, здійсненні надійного захисту інтелектуальної власності, інтересів власних товаровиробників, інтересів споживачів, упровадженні перспективних нетрадиційних способів колективів тощо). Здійснення таких заходів комплексно як взаємозв'язаний механізм сприятиме розвитку інноваційної діяльності, а значить і підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

У зв'язку з подальшим розвитком світових економічних процесів, глобалізацією з'являються нові інтегровані організаційні форми. Дедалі більше

поширюються міжнародні форми об'єднання підприємств, зокрема з метою розроблення й упровадження інвестиційно-інноваційних процесів. Крім того, перехід економіки в якісно новий стан підвищив значимість інтелектуального (інноваційного) потенціалу як найважливішої умови для економічного зростання.

Немає сумніву, що шлях у України свій особливий, враховуючи надзвичайно складний й політичний та економічний стан нашої держави, з одного боку, і потужний інтелектуальний потенціал української нації – з іншого боку, можливе лише створення нестандартної схеми реалізації інтелекту громадян України задля формування національного багатства нашої держави.

Перш за все необхідно створити умови входження «критичної маси» представників інтелектуальної еліти до кола осіб, які приймають політичні рішення, оскільки неминуче потрібно розробити й ухвалити реалістичну стратегію інноваційного розвитку.

Перш за все непотрібно створити умови входження «критичної маси» представників інтелектуальної еліти до кола осіб, які приймають політичні рішення, оскільки неминуче потрібно розробити й ухвалити стратегію інноваційного розвитку України виходячи з її геополітичних інтересів і внутрішніх можливостей.

По-друге потрібно сформувати систему фінансування інноваційних процесів з усіх можливих джерел (державного, кредитного, венчурного та інших), спрямовуючи їх у дослідження у галузі, які в найближчі десятиліття могли б перевести Україну з аутсайдерів інноваційного розвитку у лідери. Це можливо, якщо ставка буде зроблена на інтелект, як це, кожна по-своєму, здійснили Японія, Фінляндія, Південна Корея, Сінгапур.

Пряме державне регулювання інноваційних процесів у різних країнах здійснюється неоднаковою мірою, проте скрізь відіграє важливу роль у забезпеченні інноваційного розвитку. Вивчаючи досвід промислово розвинутих країн, серед основних засад державної науково-технічної політики в інноваційній сфері варто звернути увагу на її основні структурні елементи. Цими базовими елементами є такі три принципи:

1) технологія. Цей принцип потребує визначення і встановлення пріоритетів науково-технічного розвитку, за якими створюватимуться технології. Як правило, вибираються напрями, в яких уже є певні успіхи;

2) фінанси. Мається на увазі фінансове й ресурсне забезпечення створення технологій та введення їх у цивільний обіг;

3) інфраструктура її менеджмент.

Ці елементи мають становити єдиний механізм комерціалізації. Брак навіть одного з них робить усю конструкцію нестійкою. Зазначені принципи, на нашу думку, мають стати складовими національної інноваційної системи (політики).

Порівняння національної інноваційної системи дає змогу дійти висновку про їхній позитивний або негативний вплив на економічний розвиток країни. За даними Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) визначено, що збільшення обсягів фінансування науки на 1% загального обсягу внутрішнього валового продукту не впливає на процеси комерціалізації

технологій. Також не позначається на економічному зростанні збільшення кількості людей з вищою освітою на кожну 1000 громадян. Разом з тим, з'ясовано, що збільшення кількості молоді, яка працює в інжинірингових компаніях, позитивно впливає на економічне зростання країни. Таку залежність називають мобільністю кадрів.

Звертаючись до принципу фінансів, зауважимо, що в цілому в промислово розвинутих країнах під час реалізації політики стимулювання інноваційної активності в промисловості фінансовими методами прямого державного регулювання простежується постійно зростаюча тенденція переходу від державного субсидювання підприємств промисловості, що розробляють нову наукоємну продукцію, до механізмів, що підвищують фінансову відповідальність промисловців за отримання й використання науково технічних результатів. Найпоширенішими механізмами в цій сфері є:

а) державні кредити або державні гарантії, які надаються комерційним банкам, що забезпечують доступ до кредитних ресурсів;

б) державне замовлення на розробку, виробництво й поставку стратегічно важливої наукоємної продукції;

в) пайова участь у фінансуванні наукових досліджень, що замовляються промисловими підприємствами (як правило, до 50%).

До нефінансових механізмів прямого державного регулювання належать, зокрема, експортно-імпорتنі квоти вживані для забезпечення необхідного рівня конкуренції на внутрішньонаціональних ринках наукоємної продукції.

Усі промислово розвинуті країни світу також активно використовують і непрямі методи державного регулювання, передусім механізмів податкової й амортизаційної політики. Майже всі підходи ґрунтуються на наданні деяких стимулів (пільг), що полягають ось у чому:

1) віднесення витрат на НДДКР на поточні виробничі витрати підприємства (у США, Італії, Великобританії, Канаді, Бельгії, Швеції, законодавчо дозволено відносити на собівартість продукції цілком усі витрати на НДДКР);

2) відстрочення сплати податків для підприємств, що здійснюють інвестування в розроблення й освоєння виробництва нової наукоємної продукції, до початку надходження прибутку від її реалізації;

3) знижка з податку на прибуток, пропорційна приросту витрат підприємства на НДДКР.

Звертаючись до міжнародного досвіду, варто звернути увагу на участь банківського капіталу в розвитку інфраструктури інноваційної сфери. Банк інноваційного типу в Польщі був створений ще в 1990 р. Головним завданням цього банку було фінансування процесу реструктуризації польських підприємств, а також приватизація, кредитування інвестиційних проектів, надання гарантій, формування кредитних консорціумів. Іншою важливою функцією банку була активна діяльність на ринку капіталу, зокрема, гарантія емісії акцій підприємств. Вважаємо, що досвід наших сусідів у цій сфері буде корисним і для вітчизняних банкірів.

У Росії подібний банк було створено в 1999 р. Головною функцією Російського банку розвитку (РБР) є довгострокове кредитування реального

сектору економіки. Метою своєї діяльності РБР бачить практичне сприяння реалізації державної інвестиційної політики шляхом кредитування підприємств пріоритетних галузей економіки. РБР робить акцент передусім на проектах інноваційного характеру, фінансуванні імпортозамінних галузей промисловості та модернізації основних фондів підприємств. На сьогодні РБР є одним з найбільших банків Російської Федерації. У міжнародній практиці прогресивним промислово-інноваційним об'єднанням підприємств є так звані кластери (кластер – клас споріднених елементів статистичної сукупності). Кластер – це об'єднання підприємств, пов'язаних між собою технологічно та економічно з метою випуску високотехнологічної продукції світового рівня. Об'єднання компаній є загальною тенденцією, що простежується у світовій економіці, але у сфері залучення до цивільного обігу наукоємних технологій питання об'єднання стає ще актуальнішим. Зрозуміло, що систематичне проведення НДДКР потребують великих капіталовкладень, тому ізольоване підприємство в сучасних жорстких умовах конкурентної боротьби не в змозі постійно підтримувати інноваційний статус.

У 1992 р. вперше вийшов друком «Oslo Manual» – посібник зі збирання й інтерпретації показників технологічних інновацій, в якому зосереджено увагу на дослідженні інноваційних процесів на рівні промислових підприємств, подано основні визначення, якими послуговуються у цій галузі, розкрито підходи до формування системи показників для характеристики інноваційної діяльності промислових підприємств, сформульовано методичні рекомендації з обробки й інтерпретації інформації, здобутої під час їхнього обстеження.

Сформувати систему показників інноваційної сфери, які охоплювали б усі основні види інноваційної діяльності, були побудовані відповідно до логіки інноваційного процесу й відображали як цільову орієнтацію, так і вплив інноваційної активності на ефективність виробництва, позиції корпорацій на внутрішньому та світовому ринках. Такі показники, передбачені українським законодавством, рекомендовані для проведення комплексного оцінювання інновацій, наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2. Показники системи економічного аналізу та внутрішньогосподарського контролю для оцінювання інновацій

Група показників	Показники	Примітка
1. Дисконтні показники оцінювання	Чиста теперішня вартість (NPV) Внутрішня норма рентабельності (IRR) Модифікована внутрішня норма рентабельності (MIRR) Індекс окупності інвестицій (PI) Дисконтований термін окупності (DPP) Еквівалентний анuitет (EA)	Розраховуються для формування загальної оцінки інновацій (NPV), для капітального нормування (PI, MIRR), уточнення особливостей динаміки проектних грошових потоків (IRR) та додаткової характеристики ризиків (DPP)
2. Традиційні показники оцінювання	Річні приведені витрати Рентабельність інвестицій Термін окупності	Розраховуються для уточнення ефективності інновацій на етапі попереднього аналізу

3. Показники оцінювання ліквідності та фінансової стійкості	<p style="text-align: center;">Фінансовий важіль</p> <p>Коефіцієнт поточної ліквідності Коефіцієнт термінової (проміжної) ліквідності. Коефіцієнт абсолютної ліквідності Коефіцієнт забезпеченості власними засобами</p>	Розраховуються для оцінки виконання фінансових обмежень, проведення аналізу та побудови рейтингових моделей
4. Показники оцінювання ділової активності, ефективності діяльності та використання ресурсів	<p><u>Оборотність активів</u>: Оборотно́ість активів. Оборотно́ість дебіторської та кредиторської заборгованості Оборотно́ість матеріально-виробничих запасів. <u>Рентабельність активів (загальна)</u>: рентабельність власного капіталу (чиста). Рентабельність продажу (за прибутком від продажу) Маржинальна рентабельність продажу Коефіцієнти матеріаловіддачі, фондівіддачі, матеріаломісткості, фондомісткості, зарплатомісткості тощо, середньозважена ціна капіталу, відсоткова ставка за кредитами та позиками</p>	Показники рентабельності розраховуються для уточнення оцінки та факторного аналізу ефективності інновацій, для побудови рейтингових моделей тощо; коефіцієнти обертання, ресурсовіддачі та ресурсомісткості – для факторного аналізу та рейтингових оцінок; середньозважена ціна капіталу тощо – для визначення ставки дисконту, оцінки ризику тощо

Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів останніми роками тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Розвиток інноваційного потенціалу - це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі.

Перед усіма підприємствами та організаціями в умовах ринкової економіки стоять схожі завдання: отримання максимального та довготермінового прибутку, стійкий розвиток, забезпечення переваги над конкурентами. Але якщо одні підприємства досягають значних успіхів у вирішенні цих завдань і стають лідерами ринку, то інші - змушені постійно боротися за виживання або навіть зникають. Виникає питання: за рахунок чого кращі підприємства досягли свого успіху, і що повинні робити інші підприємства, щоб стати на одному рівні з лідерами? Однозначної відповіді на це запитання немає, але можна з упевненістю сказати, що ефективно залучення та використання інновацій завжди забезпечує стрімке зростання компанії. Тому будь-яке підприємство, яке хоче досягти високих результатів у конкурентній боротьбі повинно насамперед це усвідомити і приділити відповідну увагу своїй інноваційній діяльності.

ВИСНОВКИ

У даній дипломній роботі зроблено дослідження в сфері державної підтримки інноваційного підприємництва в Україні. Оновні поняття і сутність правового регулювання інноваційної діяльності. Проаналізовано ряд показників, що впливають на інноваційну діяльність, ефективність і розвиток інноваційного потенціалу національної економіки в цілому. Охарактеризовано сучасний стан інноваційної діяльності в Україні та виявлено проблеми в даній сфері. Показано місце України в рейтингу країн світу за глобальним інноваційним індексом. Розроблено рекомендації та основні напрями стратегії в реальних умовах сучасного світового ринку.

Світова економічна історія доводить, що хоча ринок і відіграє важливу роль у стимулюванні інноваційної діяльності та відборі науково-технічних продуктів адекватних потребам суспільства, сам по собі він не здатний забезпечити комплексне розв'язання проблем, пов'язаних з динамічним розвитком інноваційних систем. Необхідним є державне регулювання, наявність виваженої державної політики, у межах якої реалізуються конкретні заходи щодо підтримки і стимулювання тих етапів інноваційного процесу, для яких ринкових стимулів - недостатньо. Головними підсумками цих заходів має стати поява, перспективних ринків, збуту наукоємної продукції, створення нових робочих місць, збільшення надходжень до бюджету через розширення податкової бази.

Зрозуміло, що вади ринку притаманні не тільки національним економічним системам. Проблеми, у тому числі інноваційні, однієї держави мають своє продовження й на міжнародному рівні. У зв'язку з цим актуальною є генерація міжнародної інноваційної політики, яка б ураховувала глобальні тенденції розвитку науково-технічної сфери й водночас толерантно ставилася до національних ринкових формацій.

Підсумовуючи результати вивчення світового досвіду регулювання інноваційних процесів, варто відзначити цілком реальну можливість застосування тих чи інших здобутків і у вітчизняній практиці використання у господарському обороті. Зрозуміло, що розвиток ринку інтелектуальної власності – процес складний і довготривалий. Отже, поняття інтелектуальної економіки є відносно новим навіть для країн з розвинутими ринковими відносинами, у яких формуванню інтелектуальної економіки передував важкий та суперечливий етап розвитку ринкової економіки взагалі. Україні ще потрібно пройти складний шлях до повноцінного формування інноваційної економіки, і на цьому шляху міжнародний досвід може стати корисним матеріалом для створення власної оригінальної моделі економічного розвитку країни.

У дипломній роботі зроблено аналіз процесу державного регулювання в сучасній Україні. Виходячи з того, що інвестування в економіку - один з найголовніших засобів вивести виробничі галузі України з застою, підняти рівень виробництва в державі до необхідної для нормального функціонування економіки межі, дослідження цієї теми є досить актуальною. Треба відмітити, що на

теперішній час українська законотворча база ще недосконала та недостатня для нормального й сталого протікання процесу інноваційної діяльності.

Особливими вимогами до характеру та темпів розвитку національної економіки за теперішніх умов її виходу з стану рецесії, зумовленого факторами світової фінансово-економічної кризи є забезпечення максимально ефективного використання людського та науково-технологічного потенціалів країни водночас з їх розвитком, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів та активна підтримка державою цих процесів.

Розвинуті економічно та технологічно країни світу перейшли до принципово нового характеру розвитку економіки – інноваційного, особливостями якого є широкомасштабне впровадження у виробництво науково-технічних розробок та трансфер високопродуктивних технологій. Визначальними факторами інноваційного розвитку держави в цілому стають такі інтелектуальні ресурси, як знання та кваліфікація людини, введені в господарський обіг інноваційних процесів об'єкти прав інтелектуальної власності, а також інвестиційні та інформаційні ресурси.

Однією з найважливіших передумов ефективного розвитку інноваційної діяльності є її достатнє і своєчасне фінансово-кредитне забезпечення, починаючи від фундаментальних досліджень і закінчуючи комерціалізацією конкретних інновацій.

На сучасному етапі ми бачимо, що в силу відсутності достатніх коштів у бюджеті та інших джерел фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності держава надає перевагу макроекономічним факторам, зокрема створенню технопарків.

Не маючи фінансових резервів для прямого фінансування створення і функціонування технологічних парків хоча б на першому етапі, держава шляхом різних податкових, кредитних та інших пільг дає можливість сформуванню початкового капіталу і розвиватись, використовуючи власний інноваційний та інвестиційний потенціал.

Втручання держави в регулювання інноваційної сфери об'єктивно необхідне, оскільки існують відмови ринку, подолання яких є одним із найбільш важливих завдань держави. Зазвичай, першочерговим завданням є заохочення інноваційних проектів приватних і державних підприємств та організацій. В першу чергу – це створення пільгових умов для фірм та установ, що розробляють і впроваджують прогресивну техніку й технології і здійснюють науково-дослідну діяльність. Нові знання мають стати товарами й послугами в сфері виробництва. А для цього необхідне пільгове оподаткування, пільгове кредитування, пільгове інвестування, пільгове страхування тощо.

Доцільно було б також законодавчо встановити можливість створення інноваційних фондів при академіях наук, науково-дослідних установах, підприємствах за рахунок державного бюджету, відрахувань від власного прибутку (зменшення відсотка податку на прибуток і на додану вартість), пільгового кредитування, датування інноваційної діяльності, спонсорських надходжень від юридичних та фізичних осіб, у тому числі й іноземних тощо.

Можна сказати, що, окрім вищезазначених аспектів розглянутої теми, важливим моментом є саме стимулювання інноваційної діяльності, яке забезпечується різними засобами, головними з яких є державні гарантії для її суб'єктів, зокрема: щодо підтримки інноваційних програм і проектів, спрямованих на забезпечення публічних інтересів (реалізацію економічної та соціальної політики держави, а також на створення і розвиток суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності); щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності, захисту від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності; щодо вільного доступу до інформації, необхідної для прийняття рішення про започаткування такої діяльності. Про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності, за винятком закритих видів інформації, що охороняються законом; щодо підтримки інноваційної діяльності в кадровому забезпеченні, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності.

Враховуючи це можна констатувати, що у виборі моделей господарювання Україна повинна чітко орієнтуватися на інноваційну модель розвитку і на європейські держави, Європейський Союз і країни, які є його членами. Утвердження безальтернативного шляху для України забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробництв, інтегрування в глобальні інтеграційні процеси. Забезпечення випереджальних темпів економічного зростання відносно розвинених країн світу і створення економічного підґрунтя для запровадження високих соціальних стандартів, притаманних розвиненим країнам світу.

На цьому етапі розвитку економіки України, законодавство повинне стимулювати проведення фірмами наукових досліджень й об'єднати сумісні зусилля підприємств і науково-дослідних організацій у створенні інноваційної продукції. Стимулом для розроблення й упровадження нових технологій і зразків техніки може бути посилення інноваційної спрямованості пільг з боку держави безпосередньо для прогресуючих підприємств машинобудування як однієї з провідних галузей промисловості на Україні.

Стратегія розвитку інноваційного потенціалу виробничих потужностей підприємств відіграє одну з ключових ролей серед стратегій підприємств, оскільки охоплює всі його ресурси, а також має результат для всіх без винятку аспектів виробничо-господарської діяльності і соціального розвитку суспільства, регіону, держави. Таким чином, інноваційна стратегія розвитку виробничих потужностей повинна полягати в отриманні якнайкращих економічних результатів, тобто максимальної ефективності в умовах нестабільного зовнішнього середовища і, відповідно, динамічної виробничої системи. Ця нова стратегія розвитку інноваційного потенціалу виробничого підприємства може бути названа стратегією максимальної (або оптимальної) економічної ефективності функціонування динамічної системи виробничих потужностей.

Проте слід зазначити, що стратегії розвитку інноваційного потенціалу виробничого підприємства не вичерпуються лише економічним аспектом. Достатньо обґрунтованим є розгляд ще як мінімум двох аспектів (ознак) класифікації стратегій розвитку інноваційного потенціалу виробничих

підприємств: інноваційно-організаційного й інноваційного техніко-технологічного, а не стратегія, що складається з набору окремих заходів.

Такою програмою може бути пропорційний інноваційний розвиток виробничих потужностей, який із самого початку є зорієнтованим на недопущення не тільки переобтяжених роботою місць, але і недовантажених місць. Саме пропорційний інноваційний розвиток як організаційна стратегія найбільшою мірою відповідає економічній стратегії максимальної ефективності.

Зважаючи на це, саме інноваційний потенціал має стати рушієм економічного зростання та сприяти розвитку всіх сфер економіки, зокрема промисловості та аграрного сектору. Україна має ряд конкурентних переваг (ємність ринку, здатність до інновацій, наявність освічених кадрів, наукових шкіл), які дають змогу їй успішно виробляти інтелектуальні продукти, найвигідніші з яких - інновації передусім (але не тільки) науково-технічного характеру. Основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а також знання і результати наукових досліджень. Їх ефективна реалізація в Україні з можливістю виходу на світові ринки сприятиме розвитку держави.

Проте починаючи з 2002 року було зупинено дію, а потім вилучено із Закону України “Про інноваційну діяльність” положення щодо підтримки інноваційної діяльності. Податковий кодекс України, також не містить положень щодо державної підтримки елементів інноваційної інфраструктури або суб’єктів господарювання, що провадять інноваційну діяльність.

Незважаючи на спроби активізації інноваційної діяльності, їх не було реалізовано у повному обсязі. Так, Державна цільова економічна програма “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009-2013 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 447 (Офіційний вісник України, 2008 р., № 36, ст. 1201), не фінансувалася з державного бюджету, внаслідок чого заходи, передбачені Програмою, не було виконано, а завдання і заходи, передбачені Державною цільовою програмою розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 439 (Офіційний вісник України, 2008 р., № 34, ст. 1150), профінансовано частково. Заходи, передбачені планом заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 р. № 575, не були реалізовані внаслідок їх несистемності та неврахування необхідності залучення широкого кола заінтересованих сторін - бізнесу, громадянського суспільства, наукової спільноти.

На сьогодні в Україні створено та функціонують: 40 індустріальних парків (з яких 31 наявний у Реєстрі індустріальних (промислових) парків), 26 наукових парків, 16 технопарків, 24 центри інновацій та технологічного трансферу, 22 інноваційних центри, 38 центрів комерціалізації, 24 інноваційних бізнес-інкубатори, один інвестиційно-технологічний кластер, більше 30 кластерів, одне

інноваційно-виробниче об'єднання, інші стартап-школи (суб'єкти господарювання, які надають теоретичні знання та практичні навички у сфері створення та діяльності стартапів), інкубаційні програми (програми для новостворених підприємств, спрямовані на розвиток стартапу), центри інтелектуальної власності (суб'єкти господарювання, що забезпечують реалізацію освітньо-професійних, освітньо-наукових та наукових програм, а також підвищення кваліфікації працівників у сфері інтелектуальної власності), венчурні та інвестиційні фонди, центри науково-технічної та економічної діяльності тощо.

Свідченням низької активності у сфері інноваційної діяльності може бути кількість та фінансові показники інноваційних проєктів, наукових і технологічних парків та їх проєктів. Так, з 2006 по 2018 рік зареєстровано лише 16 інноваційних проєктів, технологічні парки останні 10 років не реалізують проєкти, у 2017 році лише 40 відсотків наукових парків реалізовувало проєкти (на суму 9266,36 тис. гривень). Відповідно до моніторингу реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, від 28 грудня 2016 р. № 1056 “Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки” (Офіційний вісник України, 2017 р., № 8, ст. 237), коштів з державного бюджету та з інших джерел на розвиток інноваційної інфраструктури не виділялося.

Глобалізація та сучасні технології зв'язку створюють можливості для існування та розвитку успішних інноваційних підприємств і кластерів, навіть попри загальну технологічну відсталість, низьку купівельну спроможність споживачів та територіальну віддаленість, через включення у міжнародні ланцюжки створення доданої цінності (вартості). Це позитивно відобразиться на розвитку переважної більшості сфер економіки та надасть додаткові можливості для вітчизняних малих і середніх підприємств. До того ж інновації здатні масштабуватися, що найкраще реалізується на загальносвітовому ринку, в якому частка вітчизняного сектору на сьогодні становить 0,12 відсотка. Проте зазначені можливості використовуються, вочевидь, недостатньо: обсяг надходжень від застосування українських інновацій за кордоном становив у 2017 році менше 30 млн. гривень, з яких близько половини пов'язані з використанням франшизи та торговельної марки.

Сучасна українська держава має дуже обмежену фінансову та інституційну спроможність. Відтак наявні ресурси і потенціал доцільно зосередити на підтримці наукових досліджень, які є однією з основ інноваційного потенціалу, та створенні ефективної інфраструктури, яка сприятиме перетворенню результатів досліджень у продукт, придатний до комерціалізації. Для розв'язання завдання переходу до інноваційного зростання у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (далі - Стратегія) пропонуються з усього різноманіття можливих інструментів ті, які: найкраще відповідають подоланню перешкод, що найбільше заважають інноваційному процесу в Україні; потребують найменше бюджетних видатків і фіскальних ресурсів, але при цьому здатні приносити відчутні результати за мінімальних вкладень; є найменш вразливими до корупції та інших зловживань.

Діючи протягом останніх 10 років підходи до формування та реалізації державної інноваційної політики виявилися неспроможними підняти Україну на вищу сходинку, а отже, потребують докорінних змін. Попередні спроби формування в Україні державної політики підтримки інновацій через вибіркової допомогу в розвитку окремих галузей, підгалузей і проектів мали обмежений позитивний вплив. Підходи, які базуються на визначенні галузевих пріоритетів погано піддаються стратегічному плануванню, оскільки інновації є важко прогнозованим процесом. При цьому пріоритет у використанні наявних ресурсів надавався поточним завданням, а не розвитку інноваційної інфраструктури, що мало б набагато більший і довгостроковий ефект. Крім того, визначення галузевих пріоритетів може ставати об'єктом впливу поточних інтересів, що призводитиме до викривлення державної політики, а пільги та інші преференції для такої підтримки можуть стати джерелом зловживань.

Я вважаю, що нині українська економіка першочергово потребує державної допомоги у галузі технологічного розвитку. Якщо звернутися до політики розвинутих країн світу в інноваційно – інвестиційній сфері, можна зробити висновок, що уряди цих країн застосовують методи прямого і непрямого стимулювання, таких як: бюджетне фінансування чи надання кредитів на пільгових умовах підприємствам чи організаціям, що здійснюють наукові розробки та готують кваліфіковані кадри; безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств; створення наукової та обслуговуючої інфраструктури у регіонах де концентрується науково – дослідна діяльність; реалізація цільових програм спрямованих на підвищення інноваційної активності бізнесу; державні замовлення, переважно у формі контрактів на проведення НДР, які забезпечують початковий попит на нововведення, а потім широко застосовуються в економіці країни; створення інноваційних зон зі спеціальним режимом інноваційно – інвестиційної діяльності.

Також можна визначити дві узагальнюючі моделі регулювання ринку - західна (американська), вона засновується на необхідності втручання держави тоді, коли виявляються невдачі ринкового механізму; японська – вона спирається на історичну традицію орієнтовану на превентивні заходи, що компенсують недосконалість ринкових взаємовідносин навіть у випадку достатньо нормального функціонування ринкового механізму.

Україна обрала лібералістичну спрямованість, тобто переваги віддані державній підтримці сфер спільного користування. З огляду на минуле Україна обрала найгіршу для себе модель, адже держава усунулася від впливу на економіку та науково - технічний розвиток. Проте саме і галузі підлягають приватизації. Навіть в країнах де держава найменше втручається в економіку (США, Великобританія), інновації не залишаються без урядової підтримки. Американська модель економічної політики відрізняється значною автономією підприємства. На відміну від США, де акцент робиться на створенні сприятливих умов для ведення бізнесу взагалі, що зумовлює рівні умови для впровадження інноваційних продуктів у всі галузі народного господарства, у Японії та Франції уряд визначає пріоритетні напрями інноваційно – технологічного розвитку, яким

надається суттєва фінансова підтримка. Японська модель передбачає свідоме надання пріоритету для обраних напрямків і акцент робиться на конкретні технології. Інакше кажучи, на державному рівні визначаються технологічні переваги, які повинні бути досягнуті, і надалі стимулюється їх розвиток, щоб потім переводити на нові технології все виробництво.

Таким чином, обираючи той чи інший варіант, слід враховувати, що у зазначених країнах існує могутній і платоспроможний внутрішній ринок, тоді як у нашій державі саме високотехнологічні продукти, внаслідок обмеженості внутрішнього попиту, могли б отримати збут за кордон.

Кожна країна має унікальне поєднання менталітету власного населення, природно – географічних умов, наявної матеріально – технічної бази та інших чинників, які є підґрунтям її економічного життя і тому Україна вимушена розробляти свою особливу стратегію утримання на гребні науково – технічного прогресу, підґрунтям якої має стати виважена державна підтримка наукоємних, інноваційних виробництв та технологій. Тому, в умовах України більш підходить японська модель цільової державної підтримки певних науково – технологічних напрямків.

Сучасний стан інноваційної діяльності є наслідком відсутності стратегічного бачення та послідовної державної політики щодо переведення України на інноваційний шлях розвитку, формування національної інноваційної екосистеми (сукупності інституцій, відносин, а також різних видів ресурсів, задіяних у процесі створення та застосування наукових знань та технологій, що забезпечують розвиток інноваційної діяльності), яка забезпечувала б його реалізацію і підвищувала розвиток інноваційної культури в державі, використовуючи, крім фінансових, інші механізми розвитку інноваційної діяльності. Попри наявність окремих елементів, відсутня цілісна національна інноваційна система, призначення якої - створення інноваційних продуктів (процесів) та їх швидке виведення на ринок (впровадження).

Наявні в Україні структурні елементи національної інноваційної екосистеми та нормативно-правове поле їх функціонування не вибудовані в єдину конструкцію, тому результати діяльності цих елементів поодинокі та не мають синергетичного ефекту, який має полягати у збільшенні ефективності національного виробництва товарів (послуг) та посилення їх конкурентоспроможності за рахунок широкомасштабного впровадження результатів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок.

У цілому в Україні створена важлива законодавча база для здійснення і розвитку інноваційної діяльності, але все ж за кількістю і якістю нормативних законодавчих актів вона поступається подібним системам у розвинутих країнах світу. Формування в Україні інноваційної моделі економічного зростання потребує сприяння держави у створенні та ефективному функціонуванні інноваційної інфраструктури, особливо на міжгалузевому та регіональному рівнях. Створення інфраструктури інноваційної діяльності, комерціалізація результатів НДДКР, збереження розвинутої мережі малого інноваційного

підприємництва є одним із небагатьох шляхів відновлення економіки, розвитку науки і освіти.

Таким чином, для сталого розвитку держави необхідно забезпечити сприятливі умови для утворення та функціонування інноваційно активних підприємств, розвитку національної інноваційної екосистеми, залучення вітчизняних та іноземних інвесторів. Запропонувати ефективну стратегію та функціональний підхід, спрямований на розв'язання проблем, які гальмують інноваційний розвиток будь-якої сфери економіки в державі.

В сучасному світі інноваційний фактор стає визначальним у розвитку національної та світової економіки. Хоча Україна має потужний науковий потенціал, сфера наукових досліджень і розробок, характеризується наявністю певних проблем, які потребують нагального вирішення. Для підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу України необхідним є збільшення обсягу та забезпечення стабільності фінансування інноваційної діяльності, особливо за рахунок державних та іноземних коштів. Для досягнення цієї мети доцільним є, з одного боку, збільшення частки державного бюджету, що виділяється на НДР, та забезпечення її стабільності, з іншого – розробка системи заходів, що сприятимуть припливу коштів іноземних інвесторів. Беручи до уваги світовий досвід та ринкові основи функціонування української економіки, саме підприємницький сектор має стати локомотивом здійснення наукових досліджень і розробок в країні для отримання економічно значущих результатів. Для досягнення цієї мети необхідно розробити виважену економічну політику держави, спрямовану на посилення зацікавленості підприємців в інноваційній активності.

Враховуючи викладене, для ефективного розвитку інноваційної діяльності в Україні потрібно державним органам управління здійснити наступні кроки:

1. Задіяти широкий спектр економічних регуляторів – податкових, кредитно-фінансових, їхні ставки та пільги; порядок та норми амортизаційних відрахувань; система фінансування, кредитування й ціноутворення; фінансові дотації, субсидії, бюджетні позики; антимонопольні заходи; система експертизи, контролю інвестицій; приватизація державної власності та незавершеного будівництва.

2. Зменшити податковий тиск за рахунок зміни структури податків, тобто загальне зниження рівня оподаткування – при зростанні долі рентних податків (податків на нерухомість, використання надр) та зменшенні долі трансакційних податків; спрощення податкової системи. До Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» доцільно додати положення щодо звільнення від оподаткування прибутку, який спрямовується на будівництво, реконструкцію й технічне переозброєння підприємств з виробництва товарів народного споживання, надання послуг населенню, заготівлі й переробки продукції сільського господарства.

3. Оскільки обсяг інвестицій з Державного бюджету становитиме мізерну частку від загального їх обсягу (2,6-3,4 %), важливе значення має пошук нових нетрадиційних джерел фінансування. Зокрема це стосується розробки схем залучення коштів населення для фінансування пріоритетних економічних

проектів. Після відомої кризи у сфері довірчого управління ресурсами в населення виникло певне упередження щодо надійності недержавних фінансових структур. Тому держава мусить гарантувати населенню безпеку вкладів з урахуванням рівня інфляції та отримання дивідендів. Необхідно прискорити роботу з розробки нормативно-законодавчого забезпечення діяльності позикових, пайових та інших видів інвестиційних фондів, визначити перспективи їхнього розвитку. Нові види інвестиційних фондів підтримають надійність конкретних фінансових інституцій і стимулюватимуть довіру потенційних інвесторів до фінансової системи загалом, а це надасть державі можливість відновити важливе джерело поповнення Держбюджету – заощадження населення.

4. Замінити підхід до амортизаційної політики, зокрема ширше впроваджувати практику прискореної амортизації основних фондів, їх окремих груп і елементів, з одночасним запровадженням індексації амортизаційних відрахувань у розмірах, що відповідають рівню інфляції. За цих умов необхідно внести до Закону України «Про амортизацію» як доповнення положення про групи основних засобів, що підлягають амортизації.

5. Необхідність швидкого розвитку ринку облігацій внутрішньої державної позики. Головним питанням при цьому є запровадження ефективного механізму його регулювання. Передусім потрібні законодавчі обмеження на прибутковість відповідних запозичень, їхній рівень не повинен перевищувати середньовідсоткову ставку за кредитами комерційних банків, що надаються суб'єктам господарювання. Така форма практикується у багатьох країнах і сприяє переорієнтації фінансових ресурсів у сферу виробництва;

6. Розроблення та запровадження механізму посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягів інвестування інновацій, насамперед шляхом довготермінового їх кредитування. Обставини, які склалися у сфері довготермінових кредитів, вимагають нестандартних рішень. Мається на увазі переорієнтація кредитних ресурсів, які щороку формуються у банківській системі.

7. З метою підвищення ролі фондового ринку в розвитку й акумуляції інвестиційних ресурсів необхідно продовжити формування цілісного механізму функціонування ринку цінних паперів, який забезпечує захист прав інвесторів, сприяє вкладенню коштів у цінні папери підприємств.

8. Запровадження механізму посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій, передусім шляхом довготермінового їх кредитування у реальний сектор економіки та передбачення гнучкого порядку встановлення резервних вимог Національного банку України щодо коштів, які спрямовуються комерційними банками на довготермінове кредитування, стане вагомим підмогою підмогою стабілізації економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 31.03.2005 із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002.
2. Андрушків Б. М. Корпоративне управління / Б. М. Андрушків, С. П. Черничинець // К. : Кондор, 2011. – 528 с.
3. Бочко О. Ю. Основні підходи визначення ефективності формування інвестиційно-інноваційної політики підприємства на засадах маркетингу / О. Ю. Бочко, О. В. Симканич // Науковий вісник НЛТУ. – 2006. – №16.1 – С.236-238. – 400 с.
4. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С. М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
5. Інноваційна політика: Навч. посіб. / За заг. ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль: Вид-во ТОВ “Терно-Граф”, 2012. – 480 с.
6. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
7. Ландик В. И. Инновационная стратегия предприятия: проблемы и опыт их решения / В. И. Ландик. – К. : Наукова думка, 2003. – 364 с.
8. Максимова Т. С. Формування інноваційної політики на підприємстві / Т. С. Максимова, О. В. Філомонова, К. В. Лиштван // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 181-183.
9. Новий курс: реформи в Україні 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
10. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України : монографія / за ред. Л. І. Федулової. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 472 с.
11. Стратегічні виклики ХХІ ст. суспільству та економіці України. - Т.1. Економіка знань – модернізаційний проект України / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. С. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007.
12. Третяк В. В. Інноваційний розвиток як фактор конкурентоспроможності регіону / В. В. Третяк, Н. В. Дронова // Вісник Хмельницького національного університету. – Економічні науки. – Том 2. – 2008 (4). – с.129-132.
13. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: підручник / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
14. Чухрай Н., Патора Р. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: Підручник. – К.: КОНДОР, 2006. – 398 с.
15. Артемова Л.В., Бор М.З., Денисов А.Ю., Пятенко В.Г., Резчикова А.С., Хижняк А.В. Словарь-справочник от А до Я / Под ред. Бора М.З. – М.: Издательство «ДИС», 1998 г. - 208 с.
16. Петкова Л.О., Інвестиційна привабливість регіонів // Фінанси України. - 2005. - №9. - С.40-46.
17. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. – К.: ІЕП НАНУ, 1999. – 254 с.

18. Інституційні основи інноваційного розвитку економіки: Навчальний посібник/ За заг. ред. В.Є. Новицького. – К.: КНТ, 2008. – 360 с.
19. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін Навч. посібник. – Київ: Заповіт, 1996. – 238 с.
20. Антонюк Л.Л., Поручник А. М., Савчук В. С Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації. - К.: КНЕУ, 2003.
21. Зінченко В.И. Принципы разработки и применения методики комплексной оценки инновационного потенциала промышленного предприятия / В.И. Зинченко, Е. П. Губин, Е. А. Монастырный, А. Б. Пушкаренко, Г. И. Тюльков // Инновации. – 2005. – №5. – С. 58-63.
22. Миляева Л. Г. Уточнение понятия инновационный потенциал, базирующееся на методике структурированных процедур / Л. Г. Миляева, Д. А. Белоусов // Инновации. – 2008. – №12. – С. 100-102.
23. Новікова І.В. Інноваційний потенціал підприємства: оцінка та фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.06.01 / І. В. Новікова. – К., 2003. – 22 с.
24. Доповідь Голови Держінвестицій на парламентських слуханнях 20.06.07 на тему «Становлення та розвиток національної інноваційної системи України як передумова побудови конкурентоспроможної економіки держави». // режим доступу: <http://www.invest.gov.ua/index.php.get.141&id.432>.
25. Аблов А.С., Будкін В.С., Гальперіна Л.П. та інші. Інституційні основи інноваційного розвитку економіки: навч. посібник / В.Є. Новицький (заг.ред.). – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : КНТ, 2008. – 359с.
26. Акмаєв А.І., Кліяненко Б.Т., Осика О.П. та інші. Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / Донбаський держ. технічний ун-т – Алчевськ : ДонДТУ, 2008. – 341с.
27. Александрова В.П., Чирков В.Г. Прицілювання до ефективного впровадження інновацій (дискусійна) // Проблеми науки. – 2005. – №1.-.2с.
28. Амоша О.І., Антонюк В.П. та інші. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення / НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2007. – 328с.
29. Байцим В.Ф., Бреус С.В. та інші. Управління інноваційною діяльністю в економіці України: колект. наук. монографія / С.А. Єрохін (наук.ред.) – К.: Нац. акад. упр., 2008. – 115с.
30. Гриньов А.В., Шершенюк О.М., Овчаренко С.В.. Міжнародна інноваційно-інвестиційна діяльність України. Вектор розвитку: [монографія] / Харківський національний автомобільно-дорожній ун-т. – Х. : ХНАДУ, 2008. – 208с.
31. Бочко О. Ю. Основні підходи визначення ефективності формування інвестиційно-інноваційної політики підприємства на засадах маркетингу / О. Ю. Бочко, О. В. Симканич // Науковий вісник НЛТУ. – 2006. – №16.1 – С.236-238. – 400 с.
32. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С. М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.

- 33.Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
- 34.Ландик В. И. Инновационная стратегия предприятия: проблемы и опыт их решения / В. И. Ландик. – К. : Наукова думка, 2003. – 364 с.
- 35.Максимова Т. С. Формування інноваційної політики на підприємстві / Т. С. Максимова, О. В. Філомонова, К. В. Лиштван // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 181-183.
- 36.Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України : монографія / за ред. Л. І. Федулової. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 472 с.
- 37.Стратегічні виклики ХХІ ст. суспільству та економіці України. - Т.1. Економіка знань – модернізаційний проект України / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. С. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007.
- 38.Третяк В. В. Інноваційний розвиток як фактор конкурентоспроможності регіону/В.В.Третяк, Н.В.Дронова//Вісник Хмельницького національного університету. – Економічні науки. – Том 2. – 2008 (4). – с.129-132.
- 39.Андрушків Б. М. Інноваційна діяльність підприємств та організацій як метод стабілізації економіки регіонів України / Б. М. Андрушків, Н. Б. Кирич, О. Б. Погайдак // Вісник економічної науки України. – 2009. – №1 (15). – С. 23-25.
- 40.Бочко О. Ю. Основні підходи визначення ефективності формування інвестиційно-інноваційної політики підприємства на засадах маркетингу / О. Ю. Бочко, О. В. Симканич // Науковий вісник НЛТУ. – 2006. – №16.1 – С.236-238. – 400 с.
- 41.Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С. М. Ілляшенко. – Суми:ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
- 42.Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
- 43.Ландик В. И. Инновационная стратегия предприятия: проблемы и опыт их решения / В. И. Ландик. – К. : Наукова думка, 2003. – 364 с.
- 44.Максимова Т. С. Формування інноваційної політики на підприємстві / Т. С. Максимова, О. В. Філомонова, К. В. Лиштван // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 181-183.
- 45.Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України : монографія / за ред. Л. І. Федулової. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 472 с.
- 46.Стратегічні виклики ХХІ ст. суспільству та економіці України. - Т.1. Економіка знань – модернізаційний проект України / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. С. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007.
- 47.Третяк В. В. Інноваційний розвиток як фактор конкурентоспроможності регіону / В. В. Третяк, Н. В. Дронова // Вісник Хмельницького національного університету. – Економічні науки. – Том 2. – 2008 (4). – с.129-132.

- 48.Федулова Л. І. Інноваційна економіка: підручник / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
- 49.Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
- 50.Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 1. – Ключові особливості інноваційної політики в якості основи для розробки заходів сприяння інноваціям, що спрямовують Україну до заснованої на знаннях конкурентоспроможної економіки – порівняння ситуації в ЄС і Україні – Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К. : Фенікс, 2011. – 214 с. – С. 190-199.
- 51.Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 3. – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). – К. : Фенікс, 2011. – 76 с. – (проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»).
- 52.Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
- 53.Попович О. С. Стан формування цілісної системи пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні / О. С. Попович // Проблеми науки. – 2002. – №7. – С. 31-35.
- 54.Сільченко І. А. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку / І. А. Сільченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 1 (9). – С. 32-35.
- 55.Сімсон О. Е. Державно-приватне партнерство як пріоритетний Механізм реалізації сучасної інноваційної політики України / О. Е. Сімсон // Збірник матеріалів Міжнародного симпозиуму «Інноваційна політика та законодавство в європейському союзі та Україні: формування, досвід, напрямки наближення» (м. Київ, 2-3 червня 2011 р.) / Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України. – Київ. – 2011. – С. 87-91.
- 56.Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія / О. І. Амоша, С. С. Аптекарь, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій та ін. – ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.

Інші джерела:

- 1.Інноваційний Союз – флагманська ініціатива стратегії «Європа 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipd.kpi.ua/documents/PPP_M.Penny_10.11.11_UKR.pdf
- 2.Проект Концепції державної інноваційної політики України, 2008 р. // режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/129791>
- 3.Проект Концепції розвитку національної інноваційної системи та план заходів на 2007-2008 роки щодо її реалізації, 2007 р. <http://www.in.gov.ua/index.php.get226&id1533>.